

Ашық аспандағы қара бұлттар

Қазақстан және атыс қаруы

Николас Флоркин, Дәурен Әбен және Тахмина Каримова

«Атыс қаруына шолу» ұйымының
тақырыптық баяндамасы

Авторлық құқықпен қорғалған

Швейцарияда «Атыс қаруына шолу» ұйымы басып шығарған

© Атыс қаруына шолу, Халықаралық қатынастар мен даму институты, Женева 2012

Алғаш рет басылған уақыты: Мамыр 2012

Барлық құқықтары қорғалған. Бұл басылымның ешбір бөлігін «Атыс қаруына шолу» ұйымы алдын ала берген жазбаша рұқсатынсыз немесе заң айқын түрде рұқсат бермеген кезде, не тиісті репрографиялық құқықтар ұйымымен жасалған келісім шарттарына сәйкес қайта шығаруға, іздеу жүйесінде сақтауға немесе кез келген түрде не кез келген жолмен тасымалдауға болмайды. Жоғарыда айтылғаннан басқа мақсатта қайта шығаруға қатысты сұрауларды төмендегі мекенжай бойынша «Атыс қаруына шолу» ұйымының баспа бөлімі менеджеріне жіберіңіз.

Атыс қаруына шолу

Халықаралық қатынастар мен даму институты

Швейцария, 1202, Женева қ., Блан даңғылы, 47

Техникалық редактор: Тания Иновлоки (Tania Inowlocki)

Корректор: Дональд Страхан (Donald Strachan)

Картография: Джиллиан Лаф (Jillian Luff), MAP*grafix*

Optima және Палатино қаріптерінде теру — Ричард Джонс (Richard Jones) (rick@studioexile.com), Exile: Design & Editorial Services

GPS компаниясымен Францияда басылған

ISBN 978-2-9700771-5-2

ISSN 1661-4445

Атыс қаруына шолу

«Атыс қаруына шолу» (Small Arms Survey) Швейцариядағы Женева халықаралық зерттеулер институтының құрамындағы тәуелсіз зерттеу жобасы болып табылады. 1999 жылы құрылған жобаға швейцариялық Сыртқы істер федералдық департаменті қолдау көрсетіп келеді және қазіргі уақытта оны Австралия, Бельгия, Канада, Дания, Финляндия, Германия, Нидерланд, Норвегия, Швеция, Ұлыбритания мен Америка Құрама Штаттарының үкіметтері қаржыландырады. «Атыс қаруына шолу» бұрын көрсеткен қолдаулары үшін Франция, Жаңа Зеландия және Испания үкіметтеріне ризашылығын білдіреді. Оған қоса, «Шолу» көптеген жылдар бойы, Біріккен Ұлттар Ұйымының әр түрлі агенттіктері, бағдарламалары және институттары көрсеткен қаржылай көмекке алғысын айтады.

«Атыс қаруына шолу» ұйымының мақсаттары: атыс қаруы мен қарулы зорлық-зомбылықтың барлық түрлеріне қатысты қоғамдық ақпараттың маңызды көзі болу; үкіметтерге, саяси қайраткерлерге, зерттеушілерге және белсенді тұлғаларға қор көзі ретінде қызмет ету; атыс қаруына қатысты ұлттық және (үкіметтік және үкіметтік емес) халықаралық бастамаларды бақылау; атыс қаруының тез таралуы мен тиіссіз жерде қолданылуының әсерлеріне қарсы атқарылатын шараларды қолдау; сондай-ақ ақпаратпен бөлісумен және ең озық әдістемелерді таратумен айналысатын ақпарат орталығы ретінде жұмыс істеу. Оған қоса, «Шолу», әсіресе атыс қаруы кең таралған мемлекеттер мен аймақтарда, зерттеу жүргізу және ақпарат жинау шараларына демеушілік етеді. Жобада қауіпсіздік зерттеулері, саясаттану, құқық, экономика, даму зерттеулері, әлеуметтану және криминология салаларындағы халықаралық мамандар қызмет атқарады және «Шолу» 50-ден астам елдердегі зерттеушілер, серіктес мекемелер, үкіметтік емес ұйымдар және үкіметтер желісімен бірігіп жұмыс жасайды.

Атыс қаруына шолу

Халықаралық қатынастар мен даму институты

Швейцария, 1202, Женева қ., Блан даңғылы, 47

Тел.: +41 22 908 5777

Факс: +41 22 732 2738

E-mail: sas@smallarmssurvey.org

Сайт: www.smallarmssurvey.org

Мазмұны

Жолақтар, суреттер, карталар және кестелер тізімі	vi
Авторлар туралы мәлімет	viii
Алғыс сөз	x
Қысқарған сөздер және аббревиатуралар.....	xii
Кіріспе.....	1
Қауіп төніп тұрған тыныш аймақ?	5
Жалпы жағдай	5
Қылмыстық ахуал	7
Жәбірлену және қауіпсіздік туралы ой-пікірлер	10
Ұйымдасқан зорлық-зомбылық	13
Азаматтық атыс қаруы: бақылау астында, бірақ сұраныс бар.....	16
Азаматтық сектордағы атыс қаруы	16
Қару көздері	19
Бақылау шаралары	26
Әсері	32
Әлі де құпия: атыс қаруы және мемлекет	35
Қару қорлары	35
Қару көздері	38

Бақылау шаралары	41
Қару-жарақ қоймаларындағы абайсыздан болған жарылыстар	44
Тұжырым	50
Қосымшалар	52
1. Сауалнама	52
2. Фокус-топ өткізу жөніндегі нұсқау	67
Түсініктемелер	70
Библиография	73
Басылымдар тізімі	82
Тақырыптық баяндамалар	82
Арнайы баяндамалар	83
Кітаптар	84

Жолақтар, суреттер, карталар және кестелер тізімі

Жолақтар

1. Қауіпсіздік және отпен атылатын қару туралы ой-пікірлерді анықтауға арналған сауалнама
2. Зерттеуге қатысты анықтамалық мәлімет: Тоқырау, Арыс және Қараой оқ-дәрі қоймаларында болған жарылыстар

Суреттер

1. Қазақстанда есепке алынған қылмыстардың жалпы саны, 1991–2010
2. Қазақстандағы қасақана кісі өлтіру оқиғалары, 1989–2010
3. «Сіз өзіңіздің қалаңызды / ауылыңызды қауіпсіз немесе қауіпті жер деп санайсыз ба?» деген сауалнама сұрағына берілген жауаптар (жауап берушілер саны — 1500)
4. «Сіз қалай ойлайсыз, Сіздің қалаңызда / ауылыңызда оқпен атылатын қаруды сатып алу жеңіл ме?» деген сауалнама сұрағына берілген жауаптар (жауап берушілер саны — 1500)
5. «Соңғы екі жыл ішінде билік мекемелері қалаңыздың / ауылыңыздың тұрғындарынан қаруды жинап алу шараларын ұйымдастырды ма?» деген сауалнама сұрағына берілген жауаптар (жауап берушілер саны — 1500)
6. Отпен атылатын қарумен жасалған қылмыстар үлесі, 2006–2010
7. «Сіз оқпен атылатын қаруды қалай қабылдайсыз?» деген сауалнама сұрағына берілген жауаптар (жынысы бойынша, жауап берушілер саны — 1497)
8. «Сіз оқпен атылатын қаруды қалай қабылдайсыз?» деген сауалнама сұрағына берілген жауаптар (жауап берушілер саны — 1498)

9. Қазақстанның қорғаныс, қауіпсіздік және құқық қорғау салаларындағы мемлекеттік органдар құрылымы

Карталар

1. Қазақстан
2. Әр облыс бойынша қасақана кісу өлтіру оқиғаларының деңгейі, 2011 ж.

Кестелер

1. Жария етілген Қазақстанға импортталған атыс қаруының құны, БҰҰ-ның «Комтрейд» сауда дерекқоры категориялары бойынша, 1992–2008 (АҚШ долл.)
2. БҰҰ Кәдімгі қарулар регистріне Қазақстан тарапынан хабарланған атыс қаруының импорты, категориялар бойынша, 2008–2010
3. Жария етілген Қазақстанға импортталған атыс қаруының құны, экспорттаушы мемлекеттер бойынша, 1992–2008 (АҚШ долл.)
4. БҰҰ Іс-әрекеттер бағдарламасын орындауға қатысты ұлттық есептерде хабарланған Қазақстандағы қару-жарақ жинау шаралары, 2003–2009
5. Қазақстандағы қарумен байланысты құқық бұзушылық оқиғалары, 2006–2010
6. Қазақстанның мемлекеттік органдар қызметкерлері қолдануға бекітілген отпен атылатын қарулар мен оқ-дәрі түрлері
7. Қорғаныс министрлігі сатып алуға жоспарлаған атыс қаруы, бөлшектер мен оқ-дәрі, 2009 ж.
8. Қорғаныс министрлігі жойған кәдімгі оқ-дәрінің артық қорлары, 2003–2009
9. Қорғаныс министрлігі жойған атыс қаруы мен жеңіл қару-жарақтардың артық қорлары, 2003–2006

Авторлар туралы мәлімет

Николас Флоркин – «Атыс қаруына шолу» ұйымындағы аға зерттеуші. Оның құзыретіне атыс қаруына қатысты негізгі деректерді бағалау, заңсыз қару нарықтары, жеке-меншік күзет компаниялары, сондай-ақ қарулы топтар мен мемлекеттік емес қарулы күштер кіреді. Ол Эрик Г. Берманмен бірлесіп «Қаруланған және мақсатсыз: ЭКОВАС аумағындағы қарулы топтар, қару-жарақ және адам қауіпсіздігі» (*Armed and Aimless: Armed Groups, Guns and Human Security in the ECOWAS Region*) атты кітаптың редакциясын басқарған. Флоркин мырза оған дейін швейцариялық «Geneva Call» үкіметтік емес ұйымында жұмыс атқарған. Бұл ұйымда ол мемлекеттік емес қарулы күштердің гуманитарлық нормаларға сәйкестігін, атап айтқанда жаяу әскерлерге қарсы қойылатын миналарға тыйым салу және қарулы қақтығыс кезінде балаларды қорғау мәселелерін жақсарту бағытында байланыс орнатуға белсенді қатысты. Сондай-ақ, ол қару-жараққа қатысты мәселелер бойынша халықаралық агенттіктерге, атап айтқанда БҰҰ-ның Либерияға қатысты сарапшылар тобы және Бурунди, Орталық Африка Республикасы, Гана мен Нигер мемлекеттеріндегі БҰҰ Даму бағдарламасына көптеген жағдайларда кеңесші болды. Флоркин мырза – Калифорнияда орналасқан Монтерей халықаралық зерттеулер институтының халықаралық менеджмент бойынша қоғамдық басқару магистрі дәрежесіне және қақтығыстарды шешу бойынша сертификатына ие.

Дәурен Әбен – Қазақстан Республикасы Президентінің жанындағы Қазақстан стратегиялық зерттеулер институтының аға ғылыми қызметкері. Ол Қазақстанның Алматы қаласындағы Қайнар университетінің халықаралық қатынастар бойынша магистратурасын тамамдаған және Калифорнияда орналасқан Монтерей халықаралық зерттеулер институтында халықаралық саяси зерттеулер бойынша магистр дәрежесін иемденіп, таратпау зерттеулері, қақтығыстарды шешу және саудалық дипломатия бойынша сертификаттар алған. Бұдан бұрын, ол Монтерей

институтының Джеймс Мартин атындағы Таратпау зерттеулері орталығының (ТЗО) Алматыдағы кеңсесінде атқарушы директор болып жұмыс істеп, сол орталықтың «*Халықаралық экспорттық бақылау шолуы*» атты жаршысының редакторларының бірі болды. Абен мырза әлі де ТЗО-ның Жаңа егеменді мемлекеттердегі Таратпау бағдарламасының аймақтық өкілі ретінде жұмыс істейді. Сондай-ақ, ол ресейлік Саяси зерттеулер орталығы (ПИР орталығы) басып шығаратын «*Қауіпсіздік индексі*» атты журналының аймақтық өкілі ретінде қызмет атқарады және «Ядролық қауіпті төмендету жөніндегі бастама» қорының Ядролық материалдардың қауіпсіздік индексіне қатысты сарапшылар тобының мүшесі болып табылады. Таратпау мен экспорттық бақылауға қоса, ол зерттейтін салаларға Орталық Азиядағы аймақтық қауіпсіздіктің әр түрлі мәселелері кіреді. Қазіргі уақытта, ол әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университетінде Қазақстанның ядролық қаруды таратпау саясаты тақырыбындағы докторлық диссертациясын тамамдауда.

Тахмина Каримова – адам құқықтарына қатысты заңдар және атыс қаруы мен жеңіл қару-жарақтарға қатысты қаулылар саласындағы халықаралық заңгер, Женевадағы «Атыс қаруына шолу» ұйымында зерттеуші болып қызмет атқарады. Ол «Landmine and Cluster Munition Monitor» ұйымында және Халықаралық еңбек ұйымының адамдарды саудалау мен балаларды жұмысқа салуға қарсы бағдарламаларында қызмет атқарды. Каримова ханым адам құқықтары мен халықаралық гуманитарлық заң салаларында зерттеу жүргізіп, мақала жазған. Қазіргі уақытта, ол Женевадағы Халықаралық қатынастар мен даму институтында әлеуметтік-экономикалық құқықтарды қорғау бойынша халықаралық міндеттер тақырыбында докторлық диссертациясын тамамдауда. Ол Эссекс университетінен адам құқықтары саласында заң магистрі дәрежесін алған.

АЛҒЫС СӨЗ

2010 жылғы сәуір мен 2011 жылғы тамыз айлары аралығында жасалған бұл зерттеу Алматы, Астана, Женева және басқа жерлерден көп қолдау көрді. Женевадағы Қазақстанның елшісі және тұрақты өкілі Мұхтар Тілеуберді мырза және Астанадағы Сыртқы істер министрлігіндегі Азат Махмудов мырза «Шолу» жұмысын жеңілдетуге және авторлардың көптеген ақпарат сұрауларына берілетін ресми жауаптармен айналысуда өте маңызды рөл атқарды. Қазақстанның Қорғаныс министрлігі жанындағы Қаруларды азайтуды бақылау және инспекция қызметін қамтамасыз ету орталығының бастығы полковник Амангелді Әубәкіров артық қарулар мен оқ-дәріні жоюға қатысты ресми ақпаратты беруге көп көмектесті. Қорғаныс министрлігінің Әскери стратегиялық зерттеулер орталығындағы Георгий Дубовцев мырза мен оның командасы Астана қаласында 2011 жылы шілде айында семинар ұйымдастыру мен оны жүргізуге көп күш жұмсады. Бұл семинарда үкімет өкілдері баяндаманың жоба нұсқасына пайдалы пікірлерін білдірді.

Бұл жоба аясында жасалған зерттеулердің көбін Алматыда орналасқан Қоғамдық пікірді зерттеу орталығы (ЦИОМ) жүргізді немесе оған логистикалық қолдау көрсетті. Авторлар директор Гүлжан Әлімбековаға, деректерді талдау және өңдеу бөлімінің бастығы Айжан Шабденоваға, жоба менеджері Жанат Амантайға және ЦИОМ-ның басқа қызметкерлеріне сауалнаманы жүргізу және фокус-топ зерттеулерін өткізу кезінде көрсеткен біліктілігі мен кәсіпқойлығы үшін көп алғыс білдіреді. Рустам Бурнашев, Андрей Чеботарев және Ирина Черных зерттеуге қажетті анықтамалық баяндамаларды дайындады; сондай-ақ, Рустам мен Ирина және Қазақстан Республикасы Президентінің жанындағы Стратегиялық зерттеулер институтындағы Мурат Лаумулин баяндаманың жоба нұсқасын тексеріп шықты. Корнелиус Граубнер (Cornelius Graubner) және Пол Холтом (Paul Holtom) жобаның соңғы нұсқасын айтарлықтай жақсартуға көмектескен маңызды пікірлер айтты. Еуропадағы қауіпсіздік және ынтымақтастық ұйымының Астанадағы орталықтың саяси мәселелер

бойынша кеңесшісі Эндрю Оффенбахер (Andrew Offenbacher) мырза да жобаға өте пайдалы кеңес пен көмек берді.

«Атыс қаруына шолу» ұйымында авторлар Эрик Берман (Eric Berman) мырзаға осы жобаны бастап, оған қолдау көрсеткені үшін алғыс білдіреді. Гленн Макдональд (Glenn McDonald) пен Эмиль Лебран (Emile LeBrun) баяндаманың жоба нұсқасын қарап шықты. Райан Мюррей (Ryan Murray) мен Анна Альвацци дель Фрате (Anna Alvazzi del Frate) сауалнамаға айтарлықтай методологиялық қолдау көрсетті, ал Кароль Турен (Carole Touraine) мен Бенджамин Пунье (Benjamin Pougner) әкімшілік қолдау көрсетті. Сондай-ақ, біз Джордан Шепердке (Jordan Shepherd) баяндамадағы фактілерді мұқият тексергені үшін, Тания Иновлоките (Tania Inowlocki) мәтінге техникалық редақтура жасағаны үшін және Алессандра Алленге (Alessandra Allen) шығару процесін басқарғаны үшін қарыздармыз. Сондай-ақ, қару-жарақ тасымалдары туралы деректерді жинастыру мен талдауға көрсеткен көмегі үшін Ник Маршқа (Nic Marsh) алғыс айтамыз.

«Атыс қаруына шолу» осы зерттеуге мол қаржылай көмек көрсеткені үшін Норвегия Сыртқы істер министрлігіне рақмет айтады. Оған қоса, авторлар аноним болып қалуды қалаған Қазақстан үкіметінің әр түрлі өкілдері, сондай-ақ, дипломатиялық корпустың, халықаралық ұйымдардың және азаматтық қоғамның мүшелері көрсеткен қолдауды атап өткісі келеді. Бұл баяндамада қандай да болсын қате болса, оған тек авторлар жауапты.

Қысқарған сөздер және аббревиатуралар

ЦИОМ	Қоғамдық пікірді зерттеу орталығы
ҰҚҚҰ	Ұжымдық қауіпсіздік келісімі ұйымы
ІМІ	«Israel Military Industries» компаниясы
ҰҚК	Ұлттық қауіпсіздік комитеті
ТЗЗК	Тасымалы зенитті-зымырандық кешендер
ІМ	Ішкі істер министрлігі
ҚМ	Қорғаныс министрлігі
АЕК	<i>Айлық есептік көрсеткіш</i>
NISAT	Атыс қаруының таралуына қарсы норвегиялық бастама
ЕҚЫҰ	Еуропадағы қауіпсіздік және ынтымақтастық ұйымы
БҚМК	Батыс Қазақстан машина жасау компаниясы

Кіріспе

2011 жылы мамыр айында, екі жойқын жарылыс Қазақстан Республикасының Ұлттық қауіпсіздік комитетінің (ҰҚК) Ақтөбе облысы мен Астанадағы ғимараттарының жанында орын алды¹. Шабуылдардың бірі мәлімдемелерге сәйкес лаңкес өзін-өзі жарып жіберген алғашқы әрекет болды (Lillis, 2011a). Екі айдан кейін, дәл сол облыста, құқық қорғау органдары екі полиция қызметкерін өлтіргенге жауапты және діни радикализм ұстанатынына күдікті қарулы топты ауыздықтау мақсатымен Шұбаршы және Кеңкияқ ауылдарында екі апталық операция жүргізді. Арнайы бөлімшелер топтың тоғыз мүшесін өлтіріп, операция кезінде тағы екі қызметкерден айырылды (ШМ, 2011; Медникова, Богатик, 2011). Қазақстан аймақтағы басқа проблемалы елдердің арасындағы тұрақтылық аралы ретінде есептелгенге қарамастан, мұндай оқиғалар экономикалық даму мен саяси тұрақтылық елді ішкі қарулы зорлық-зомбылықтан сақтамайтынын көрсетеді.

Қазақстан атыс қаруының заңсыз саудасын тоқтату жөніндегі БҰҰ процесіне белсенді қатысып келеді және 2005 жылдан бері БҰҰ-ның Іс-әрекеттер бағдарламасын жүзеге асыру бойынша төрт ұлттық есеп тапсырды (РоА-ISS, 2010). Ол атыс қаруын бақылау бойынша бірнеше бастаманы қолға алды, оның ішінде жеке тұлғалардың қару-жараққа ие болуын қатаң бақылау, халық қолындағы қару-жарақты кең көлемде жинау және Кеңес Одағынан қалған артық қару-жарақ пен оқ-дәріні жою (ҚР, 2010a). Дегенмен, Қазақстан өзі есеп бергенінен басқа, елдің атыс қаруын бақылау шараларын, сондай-ақ олар қарсы тұратын қауіп-қатерлердің табиғаты мен маңыздылығы аз зерттелген². Шынымен, Орталық Азиядағы атыс қаруына қатысты мәселелерге деген халықаралық қауымның назары көбінесе Қазақстанның проблемалы көршілеріне бөлінді³.

Бұл баяндамада «Атыс қаруына шолу» ұйымымен 2010 жылы сәуір айында бастау алған зерттеудің нәтижелері берілген. Норвегия үкіметі қолдаған бұл жоба Қазақстандағы атыс қаруына қол жеткізу мүмкіндігін анықтау, қару-жарақтардың қылмыс пен қауіпсіздікке ықпалын бағалау

және үкіметтің атыс қаруына қатысты бастамаларын қарап шығу үшін әзірленді. Баяндама әртүрлі зерттеу әдістеріне негізделеді, атап айтқанда 1500 адамды қамтитын ұлттық сауалнама және оқ-дәрі сақталған жерлердегі апаттық жарылыстар әсер еткен мекендердің тұрғындарымен өткізілген алты фокус-топ талқылаулары⁴.

Баяндама төмендегі негізгі тұжырымдарға келді:

- Халық арасында жүргізілген сауалнама нәтижелері Қазақстандағы халықтың қолында 2010 жылы 190 мың–225 мың қару-жарақ болғанын көрсетеді; халықаралық стандарттарға сәйкес бір басқа шаққандағы бұл көрсеткіш төмен болып есептеледі. Жас адамдар және қалалық аймақтарда қару-жараққа ие болу көбірек кездеседі; сондай-ақ бұл жағдай қылмыскерлерден қорғану үшін қажет деген ұғымға байланысты болуы керек.
- Қазақстан органдары халықтан 2003–2009 жылдар аралығында 60 мыңнан астам қару-жарақ жинағанын мәлімдейді. Сонымен қатар, олар бұл мерзім ішінде кем дегенде 20 мың халықтан жиналған қаруды жойған.
- Қазақстанның жалпы қауіпсіздік жағдайы жақсы болып көрінгенімен, бұл жағдай 2010 жылдан бастап өскен қылмыс оқиғаларының санына, сондай-ақ лаңкестік, этникалық және саяси астары бар қарулы зорлық-зомбылыққа байланысты біраз нашарлап кетті.
- Елдегі кісі өлтіру оқиғаларының деңгейі 1990-шы жылдармен салыстырғанда айтарлықтай азайғанына қарамастан, ол әлі де халықаралық орташа деңгейден жоғары болып келеді және 2010 жылы 100 мың адамға шаққанда 8-ге тең болды. Соңғы жылдары атыс қаруымен жасалған кісі өлтіру және тонау оқиғаларының пайызы да өсті, бірақ басқа елдермен салыстырғанда бұл көрсеткіш төмен деңгейде.
- Қорғаныс министрлігі 2003–2009 жылдар аралығында дәстүрлі оқ-дәрілердің артық мөлшерінің 1,1 млн. данасы жойылғанын мәлімдеді (жалпы мәлімденген саны – 2,5 млн.). Оған қоса, министрлік 2002–2006 жылдар аралығында мемлекет қолындағы 38 мың атыс қаруы мен жеңіл қару-жарақты жойғанын мәлімдеді.
- Қазақстан қару-жарақ қоймаларында абайсыздан болған жарылыстардан елеулі зардап шекті, атап айтқанда 2001 жылдан бері алты үлкен оқиға орын алғаны белгілі. Фокус-топ талқылаулары барысында үкімет қару-

жарақ қоймаларының маңында тұратын халық үшін апаттық жағдайда қалай әрекет ету керектігі бойынша жаттығу өткізбейтіні анықталды.

Бұл баяндама үш негізгі бөлімге бөлінген. Алдымен, Қазақстанның қауіпсіздік жағдайына талдау жасалып, елдің тұрақтылығына төнген негізгі қауіп-қатерлер талқыланады. Екінші бөлімде халық қолындағы қару-жарақтар қарастырылады – оларға қол жеткізу мүмкіндігі, үкімет тарапынан бақылау және олардың Қазақстанның қауіпсіздігіне деген ықпалы. Ең соңында, баяндамада мемлекет қолындағы арсенал, артық қару-жарақты жою үшін үкімет қолға алатын шаралар және қару-жарақ қоймаларында абайсыздан болған жарылыстардың әсері қарастырылады. 📌

Қауіп төніп тұрған тыныш аймақ?

Қазақстан – әлемдегі теңізге қатынасы жоқ елдердің ең үлкені, бірақ оның халқының саны тек 16,6 млн. адам (СА, 2011). 1991 жылдың желтоқсан айына дейін Кеңес Одағының республикасы болған Қазақстан қазір Қытай, Қырғызстан, Ресей Федерациясы, Түрікменстан және Өзбекістанмен шекаралас. Орталық Азиядағы көрші елдерге қарағанда, Қазақстан азамат соғысы мен этникалық қақтығыстардан аман қалып келіп, жанжалды аймақта тұрақтылық аралы атағына ие болды⁵. Бұл бөлімде негізгі қылмыс пен қауіпсіздік көрсеткіштерін қарап шығу және соңғы кезде елдің ішкі тұрақтылығына төнген қауіптерді талқылау арқылы бұл жоғары ой-пікір тексеріледі. Қорытындылап айтқанда, қауіпсіздік жағдайы қанағаттырарлық күйде, дегенмен соңғы кезде туындаған теріс үрдістердің ықпалы сезініп келеді. Қазақстан тәуелсіздік алғанынан бері қылмыс деңгейі айтарлықтай азайғанымен, соңғы екі жылда бұл жағдай нашарлағаны байқалады. Жуықта орын алған діни астары бар лаңкестік әрекеттері, сондай-ақ этникалық және саяси зорлық-зомбылық оқиғалары нәтижесінде бұл жағдай одан әрі нашарлап кетті.

Жалпы жағдай

Қазақстан соңғы он жылда, көбінесе жылдам дамып келе жатқан мұнай мен газ саласының арқасында экономикалық тұрғыда жағдайы жақсы болды. Әр адамға шаққандағы ішкі жалпы өнім 2 мың жылдағы 1260 АҚШ долл. мөлшерінен 2010 жылы 7440 АҚШ долл. мөлшеріне дейін артты (Дүниежүзілік банк, 2011). Сонымен қатар, Қазақстан Орталық Азиядағы шетелдік тікелей инвестициялардың негізгі алушысы болып табылады; 1991 жылдан бастап 50 млрд. АҚШ долл., яғни Орталық Азия аймағына жасалған инвестициялардың жалпы көлемінің 80 пайызы осы елге құйылды (Нуг, 2011, 21-б). Экономикалық өркендеу жалпы әлеуметтік-экономикалық жағдайды, әсіресе соңғы он жылда жақсартты. 2001 – 2009 жылдар аралығында кірісі ең төмен тұтынушылық себеттен аз халықтың үлесі

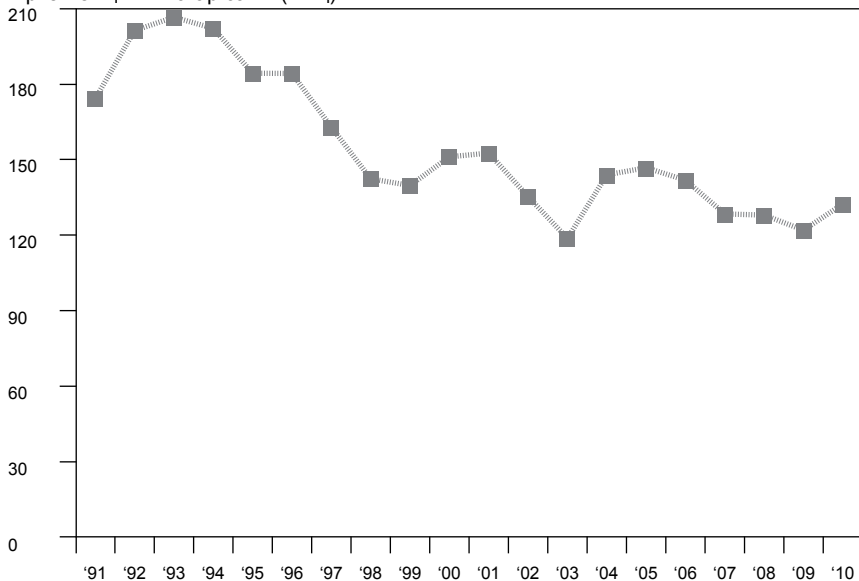
16,1 пайыздан 0,6 пайызға дейін төмендеді, ал кіріс теңсіздігі 30 пайызға төмендеді (БҰҰ, 2010, 18–19 бб.). Жұмыссыздық деңгейі 2011 жылдың үшінші тоқсанда 5,3 пайызды көрсетті (СА, 2011).

Артып келе жатқан экономикалық маңыздылығы мен саяси тұрақтылығы Қазақстанды аймақтық көшбасшыға айналдырып, халықаралық форумдардағы беделін өсірді. 2010 жылы Қазақстан Орталық Азия елдері мен бұрынғы Кеңес Одағы республикаларының ішінде Еуропадағы қауіпсіздік пен ынтымақтастық ұйымына (ЕҚЫҰ) алғашқы болып төрағалық етті. Төрағалық кезінде, Қазақстан 11 жыл өткізілмеген ЕҚЫҰ ел басшыларының саммитін ұйымдастырды (Lillis, 2011b; ЕҚЫҰ, 2010). Сонымен қатар, Қазақстан 2011 жылы Шанхай ынтымақтастық ұйымының және 2011–12 жылдары Ислам ынтымақтастық ұйымының төрағасы атанды (ҚР, 2011c; СИМ, 2011).

Бұл оң үдерістерді томсартып отырған жағдай – елдегі билікке қатысты мәселе. Президент Нұрсұлтан Назарбаев Қазақстанды 1989 жылдан бастап билеп келеді және 2011 жылғы сәуір айында 95,5 % дауыспен бес жылдық мерзімге қайта сайланды. 90 пайыздық қатысу деңгейі дәріптелгеніне қарамастан, шетелдік бақылаушылар, оның ішінде ЕҚЫҰ оппозиция кандидаттарының болмағанына қамын білдірді және сайлау процесіне қатысты «ауыр сәйкессіздіктерді» атап өтті (Lillis, 2011c; ЕҚЫҰ, 2011). Оған қоса, Қазақстанға Біріккен Ұлттар Ұйымының Даму бағдарламасының Адам даму индексында орта деңгейден сәл жоғары баға берілген, ол 169 елдің ішінде 66-шы орынға ие (БҰҰДБ, 2010). Елдің денсаулық сақтау және білім беру жүйелерінің кемсіздіктері орташа баға берілуіне себеп болып келеді және бұл салалар жоғарыда айтылған қарқынды макроэкономикалық үрдістерге қарама-қайшы келеді (ХДТ, 2011, 28–33 бб.). Оған қоса, 2011 жылы, мұнай және газ саласының жұмысшылары жалақыны көтеруді талаптарымен жаппай наразылық білдіріп, ұлттық өнеркәсіпке бірнеше ай әсер еткен кезде әлеуметтік шиеленістер жарыққа шықты (АЕ/АР, 2011). 2011 жылы желтоқсан айында бейбіт ереуіл қақтығысқа айналып, Жаңаөзен мен Шетпе елді мекендерінде ойран мен жанжалға себеп болды және полиция мен қауіпсіздік күштері ереуілшілер тобына оқ атқаннан кейін кем дегенде 17 адам мерт болды (Антончева, 2011).

1-ші сурет Қазақстанда есепке алынған қылмыстардың жалпы саны, 1991–2010

Тіркелген қылмыстар саны (мың)

Дереккөз: СА (2011)

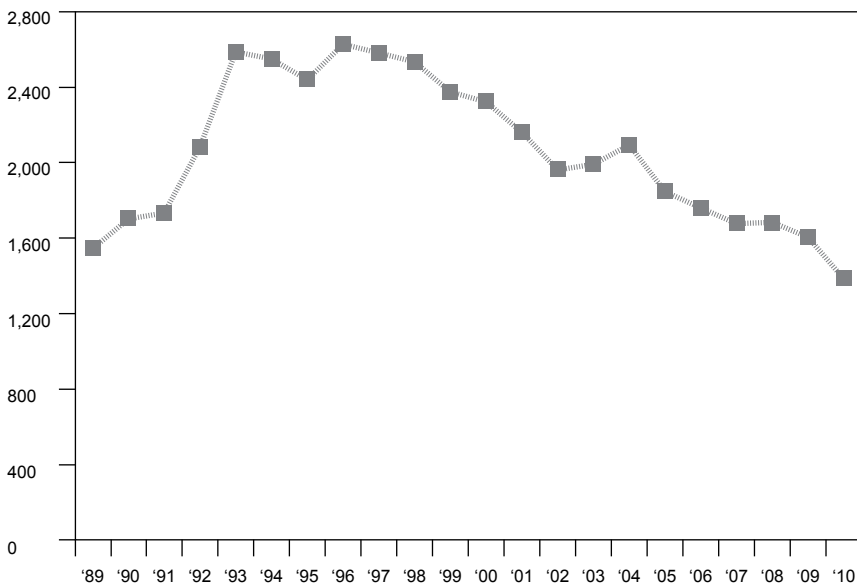
Қылмыстық ахуал

Жоғарыда келтірілген макроэкономикалық үрдістерге сәйкес Қазақстандағы қылмыстық ахуал соңғы 15–20 жылда жақсарды. Жылдан жылға байқалған кейбір айтарлықтай ауытқуларға қарамастан, 2010 тіркелген қылмыстардың жалпы саны 1991 жылы тіркелген саннан төмен (1-ші суретті қараңыз). Тәуелсіздік алғаннан бері зорлық қылмыстар саны да айтарлықтай төмендеді. Кісі өлтіру оқиғалары 1992–1998 жылдар аралығында күрт өсіп, бұл мерзімде жылына орташа 2500 оқиғаны құрап отырды, ал 2010 бұл мөлшер 1400-ден кем оқиғаға дейін азайды (2-ші суретті қараңыз).

Дегенмен, соңғы уақытта байқалған қылмыстық ахуал үрдістері алаңдатады. Бірнеше жыл бойы азайып келген жалпы қылмыстар саны 2010 жылы өсе бастады (1-ші суретті қараңыз) және 2011 жылдың бірінші жартысында өсуін жалғастырды. 2011 жылдың қаңтар-маусым айлары аралығында құқық қорғау органдары 80 685 қылмыс тіркеді, яғни бұл

2-ші сурет Қазақстандағы қасақана кісі өлтіру оқиғалары, 1989–2010

Қасақана кісі өлтіру оқиғаларының саны

Дереккөздер: ЮНИСЕФ (2011) 1989–2008 жылдары үшін; БП (2011а) 2009 бен 2010 жылдары үшін

көрсеткіш 18,6 пайызға 2010 жылдың дәл сол мерзімінен жоғары болды (68 053). 2011 жылдың бірінші жартысында 2010 жылмен салыстырғанда қылмыс деңгейі ең көп өскен аймақтарға Астана қаласы (105,1 пайызға өсу), Қарағанды облысы (35,5 пайыз), Оңтүстік Қазақстан облысы (33,1 пайыз), Алматы қаласы (20,1 пайыз), Қостанай облысы (19,2 пайыз), Ақмола облысы (17,6 пайыз) және Шығыс Қазақстан облысы (16,9 пайыз) жатады (БП, 2011а; 2011б). Бұқаралық ақпарат құралдарының мәлімдеуінше, 2010 жылдан бастап қылмыс деңгейінің артуы жұмыссыздыққа байланысты (Азаттық радиосы, 2011). 2011 жылдың қаңтар-маусым айлары аралығында тұтқындалған қылмыскерлердің төрттен үші шынында да жұмыссыз болған, 14 пайызға жуығы ішімдік әсерінде болған және тоғыз пайызы баукеспе қылмыскер болған (БП, 2011а).

Оған қоса, 1991 жылдан бері айтарлықтай азайғанымен, Қазақстандағы кісі өлтіру оқиғаларының деңгейі 2010 әлі де 100 мың адамға шаққанда

Ескертпе: * Астана мен Алматы қалаларының кісі өлтіру деңгейлері облыстық деңгейлерге қосылмаған. Көлеңкеленген аумақтар республикалық деңгейден (100 мың адамға шаққанда 8,4) жоғары жылдық кісі өлтіру деңгейлерін көрсетеді. Жылдық кісі өлтіру деңгейлері мақаланы жазу кезінде қолда болған деректерге негізделіп есептелген, яғни жылдық көрсеткішті алу үшін кісі өлтіру оқиғаларының сандары екіге көбейтілген.

Дереккөздер: СА (2011); БП (2011а)

8,35 болып, 100 мың адамға шаққанда 6 оқиғаға тең әлемдік деңгейден және 100 мың адамға шаққанда 6,5 оқиғаға тең Орталық Азия деңгейінен жоғары шықты⁶. Аймақтағы басқа елдерде мәлімденген кісі өлтіру деңгейлері бұдан төмені анық: 100 мың адамға шаққанда Қырғызстанда – 7,8 (2009), Тәжікстанда – 1,9 (2009), Түрікменстанда – 3,8 (2006) және Өзбекістанда – 3,0 (2007) (ЮНИСЕФ, 2011v). Қазақстанда бұл деңгейдің жоғары болуы шынымен кісі өлтіру деңгейінің жоғары болуына, әлде кісі өлтіру оқиғаларын дәлірек тіркеп, олар туралы жүйелі түрде есеп беруге байланысты екені түсініксіз. Шынымен, есеп беру деңгейі әдетте жағдайы жақсы мемлекеттермен салыстырғанда дамушы елдерде төмен болады (van Dijk, van Kesteren, and Smit, 2007, 17-б). Бұл көрсеткіштерді Ресей

Федерациясындағы қылмыс деңгейімен салыстырған жөн болар, себебі бұл ел Адам даму индексі бойынша Қазақстаннан сәл жоғары орналасқан және бұл елдегі кісі өлтіру деңгейі Қазақстан көрсеткішінен жоғары, атап айтқанда 2009 жылы бұл көрсеткіш 100 мың адамға шаққанда 12,5 оқиғаға тең болды (БҰҰДБ, 2010; ЮНИСЕФ, 2011).

Географиялық тұрғыда, 2-картада көрсетілгендей, 2011 жылдың бірінші жартысындағы кісі өлтіру деңгейлері шығыс және солтүстік Қазақстанда, сондай-ақ мұнай өндіретін Батыс Қазақстан облысында ұлттық деңгейден әрдайым жоғары болды. Шығыс Қазақстан облысы 100 мың адамға шаққанда 13,4 көрсеткішімен бірінші орында тұр және бұл облыс елдегі ең көп тіркелген жалпы қылмыс деңгейі бойынша Алматы қаласынан кейін екінші орында келеді (СА, 2011; БП, 2011а). Басшылар, оның ішінде бұрын Шығыс Қазақстан облысының ІД бастығы болған, қазір Ішкі істер министрі Қалмұханбет Қасымов облыстың қылмыс деңгейінің жоғары болуын ішімдік пен нашақорлыққа байланыстырады. Көптеген түрмелер елдің шығысында орналасқаны да бұл жағдайды айқындауы мүмкін, себебі түрмеден босаған қылмыскерлер көбінесе отырған облыста қалып, қылмыстарын қайталайды (Чернявская, 2010).

Жәбірлену және қауіпсіздік туралы ой-пікірлер

Бұл зерттеу аясында үйлерге барып жүргізілген сауалнама нәтижелері қылмыс пен зорлық-зомбылық деңгейлері салыстырмалы түрде жоғары екенін көрсетті (1-ші жолақты қараңыз). Жалпы, респонденттердің 5,1 пайызы отбасы мүшелерінің кем дегенде бірі соңғы 12 ай ішінде қылмыстан немесе зорлық-зомбылықтан зардап шеккенін мәлімдеді. Жәбірленушілер бұл оқиғалардың үштен бірінде жарақат алды. Ең жиі мәлімденген оқиғаларға тонау (оқиғалардың 40 пайызы), шабуыл (34 пайыз), қорқыту (13 пайыз), зорлау және нәпсілік қылмыстар (5 пайыз) және бұзып ұрлау (4) кіреді. Сондай-ақ, сауалнама нәтижесінде қылмыс пен зорлық-зомбылық жәбірленушілерінің төрттен үшіне жуығы 15 пен 29 жас аралығындағы адамдар екені анықталды. Барлық жас топтарын есептегенде, жәбірленушілердің жыныстық үлесі 56 % әйел адамдар және

44 % ерлер болды. Шамамен оқиғалардың 60 пайызында қылмыстар үйде емес, көшеде немесе халық жиналатын орындарда орын алған. Қылмыстар әдетте күндіз немесе кеш түсе сала жасалған. Оқиғалардың 44 пайызында респонденттер қылмыс орын алғаны туралы органдарға хабарламаған (ЦИОМ, 2010).

Қылмыс пен жәбірлену деңгейлері салыстырмалы түрде жоғары болғанымен, сауалнама респонденттері жеке қауіпсіздіктері туралы аралас ой-пікір білдірді. Бір жағынан, әсер ететін ең өзекті проблемалар туралы сұраған кезде, олар отбасы мүшелерінің қауіпсіздігін тиісті жұмысты болмауынан, денсаулық сақтаудан және таза суға қол жеткізу мүмкіндігінен кейін төртінші орында айтып, оны ең маңызды проблема ретінде атаған жоқ. Басқа жағынан, респонденттердің үштен екісіне жуығы отбасыларының мүшесі қылмыс немесе зорлық-зомбылыққа душар болу мүмкіндігіне алаңдайды. Республикалық орташа мәнмен салыстырған кезде, Астана,

1-ші жолақ Қауіпсіздік және отпен атылатын қару туралы ой-пікірлерді анықтауға арналған сауалнама

Қазақстандағы халықтың қару-жарақ пен қауіпсіздік турады ой-пікірлерін бағалау үшін «Атыс қаруына шолу» Алматыда орналасқан Қоғамдық пікірді зерттеу орталығы (ЦИОМ) ұйымын жалдап, бүкіл республика бойынша 18-60 жастағы 1500 адам арасында сауалнама жүргізді (1-ші қосымшаны қараңыз). Сауалнама 2010 жылғы шілде айында респонденттердің үйіне барып, жүзбе жүз сұрақ қою арқылы жүргізілді.

Қазақстан ұқсас географиялық, климаттық және экономикалық ерекшеліктері бар алты аймаққа біріктірілген 14 облыстан тұрады. Сауалнамаға қатысушылар әр аймақтағы бір облыстан таңдалды – батыс аймақта Ақтөбе, Алматы аймағында Алматы, шығыс аймақта Шығыс Қазақстан, орталық аймақта Қарағанды, солтүстік аймақта Павлодар, оңтүстік аймақта Оңтүстік Қазақстан облысынан және ең үлкен қалалар, Алматы мен Астанадан. Сауалнама жүргізілген әр облыста ЦИОМ, бүкіл аймақтың халқының қалалық-ауылдық үлесін ескеру үшін ауылдар мен қалаларды кездейсоқ түрде таңдады. Интервью жүргізетіндер үйлерді кездейсоқ таңдау әдісімен таңдап, респонденттерді жас және жыныс үлестеріне сәйкес анықтады.⁷ ЦИОМ интервьюлердің 23 пайызын телефон соғу немесе барып бақылау арқылы тексерді. Зерттеудің сенімді деңгейі 95 пайыз, ал сенімді интервалы 2,5.

«Атыс қаруына шолу» ақырғы адамдар жиынының демографиялық сипаттары (респонденттердің аймақтарда таралуы, қалалық-ауылдық мекендерден болуы, жынысы, жасы және ұлты сияқты) республика халқының сипаттарымен сәйкес болуы үшін статистикалық салмақтау қолданды. Сондай-ақ, салмақтауда жауап бермеу деңгейлері ескерілді. Сондықтан, нәтижелерді республика халқына экстраполяциялауға және аймақ, ауылдық не қалалық мекен, жыныс пен жас топтары бойынша салыстыруға болады.

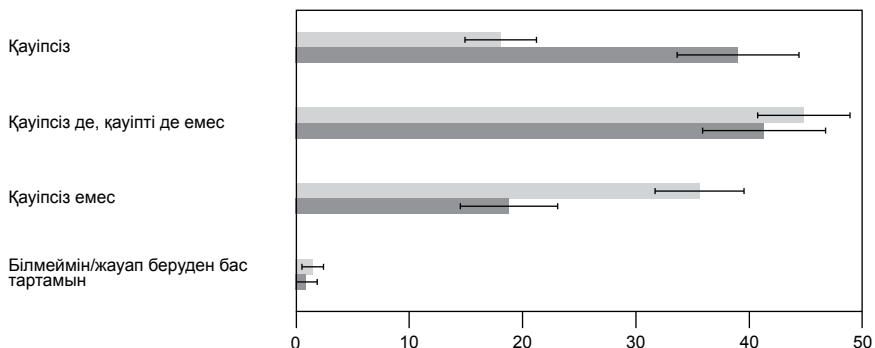
Дереккөз: ЦИОМ (2010)

Ақтөбе, Шығыс Қазақстан және Павлодар облыстарындағы респонденттердің үлкен бөлігі қылмыс немесе зорлық-зомбылыққа душар болу мүмкіндігіне алаңдайды. Жоғарыда талқыланған қылмыс статистикасының үлесіне сәйкес, Шығыс Қазақстан бұл тізімде бірінші орында; бұл облыста сауалнамаға қатысқандардың 80 пайызы осындай алаңдаушылық білдіреді, ал Оңтүстік Қазақстан облысында мұндай респонденттердің мөлшері тек 18,5 пайыз. Респонденттер үйде және күндіз өздерін қауіпсіз сезінетіндерін айтқанымен, даладағы және түнгі уақыттағы жағдайды басқаша сипаттайды. Шынымен, респонденттердің 40 пайыздан астамы күн батқаннан кейін өздерін мүлдем немесе біршама қауіпсіз сезінбейтінін мәлімдейді (ЦИОМ, 2010).

Сондай-ақ, респонденттер қалалық мекендерде өздерін қауіпсіз сезінбейтіндерін айтты. Ауылдық мекендерде тұратын респонденттердің он тоғыз пайызы ешбір қауіпсіздік проблемасы жоқ екендігін мәлімдеді, ал қалалық мекендерде мұндай респонденттердің мөлшері тек 3 пайызды құрайды. Бұған ұқсас, қалалық респонденттердің 26 пайызы қылмыстың жоғары деңгейін өздерінің ең негізгі қауіпсіздік проблемасы ретінде

3-ші сурет «Сіз өзіңіздің қалаңызды / ауылыңызды қауіпсіз немесе қауіпті жер деп санайсыз ба?» деген сауалнама сұрағына берілген жауаптар (жауап берушілер саны — 1500)

■ Қалалық ■ Ауылдық

Ескертпе: Әр жолақтағы сызықтар сәйкес сенімді интервалды білдіреді. Ауылдық және қалалық тұрғындардың тұратын мекенін «қауіпсіз» немесе «қауіпсіз емес» деп сипаттағандар сандарының арасында айтарлықтай айырмашылық болды; ал «қауіпсіз де, қауіпті де емес» сұрағына жауаптар бойынша мұндай айырмашылықтар байқалмады.

Дереккөз: ЦИОМ (2010)

көрсеткен болса, ауылдық респонденттердің 15 пайызы ғана осылай ойлайды (ЦИОМ, 2010). Бұл айырмашылықтар 3-ші суретте бейнеленген; оған сәйкес, ауылдық респонденттерге салыстырғанда мекендерін қауіпсіз деп есептемейтін қалалық респонденттердің саны екі есе жоғары.

Ұйымдасқан зорлық-зомбылық

Қазақстанда үлкен ауқымды саяси, этникалық және лаңкестік зорлық-зомбылық басқа Орталық Азия елдерімен салыстырғанда аз болғанымен⁸, соңғы оқиғалар Қазақстан үкіметінің алаңдаушылық білдіруіне себеп болды (Lillis, 2011d). Төмендегі бөлімдерде Қазақстан ішіндегі ұйымдасқан зорлық-зомбылықтың мысалдары келтірілген. Олар тәуелсіз және үкіметтегі дереккөздердің мәліметі бойынша, оқиғаның саяси, этникалық немесе лаңкестік астарына қарай топтарға бөлінген.

Саяси зорлық-зомбылық

Қазақстандағы саяси зорлық-зомбылыққа мысалдарына 2006 жылдың ақпан айындағы белгілі оппозиция басшысы Алтынбек Сәрсенбаевті, оның сақшысын және жүргізушісін атып өлтіру кіреді. Олар Алматы қаласының шет жағында, қолдары арқаларына байланып, арқалары мен бастарында оқ тесіктері бар күйде табылды. Ресми тергеу Сәрсенбаевті өлтіруге сенат депутаты тапсырыс берген деген тұжырымға келді; тергеу бойынша ол бұрыннан келе жатқан «араздық» себебінен мұндай әрекетке барған, ал бұрынғы полиция қызметкері ҰҚК-нің үздік Арыстан арнайы бөлімшесі қызметкерлерінің көмегімен тапсырыс бойынша кісі өлтіруді ұйымдастырып, жүзеге асырғанына жауапты деп табылды (АЕ/АР, 2006а; 2006б; 2008). 2005 жылдың қараша айында тағы бір оппозиция басшысы Заманбек Нұрқаділов өз үйінде атып өлтірілді. Кеудесінде екі және басында бір оқ жарасы болғанымен, полиция ешбір бұзып кіру іздері табылмағандықтан, оны өз-өзіне қол жұмсаған деген тұжырым жасады (АЕ/АР, 2005).

Этникалық зорлық-зомбылық

Қазақстанда үлкен ауқымды этникалық жанжал болмағанымен, құқық қорғау органдары қазақтар мен азыштық ұлттар арасындағы бірнеше жергілікті қақтығыстарды басу үшін шара қолданды⁹. Мысалы, 2007 жылдың наурыз айында, Алматы облысындағы Маловодное және Қазатком ауылдарында миллиард ойнау кезінде қазақтар мен шешендер арасындағы кішкене араздық үлкен үлкен атысқа әкеп соқты. Бұл оқиға салдарынан бес адам қаза тауып, бірнеше адам жараланды. Үкімет қақтығысты тек арнайы полиция бөлімшелерін тартқаннан кейін ғана баса алды және тәртіпті толығымен қалпына келтіру үшін бұл аймақ бірнеше апта бойы қоршауда болды. Баспасөз құралдарында елдің басқа аймақтарынан қарулы адамдар оқиға орнына келмек болып, полиция тарапынан тоқтатылғаны мәлімденді (АЕ/АР, 2007; Сайдуллин, 2007а).

Сондай-ақ, 2007 жылдың қазан айында Оңтүстік Қазақстан облысының Маятас ауылында ұлты күрд 16 жастағы жігіт төрт жастағы қазақ баланы зорлап, жәбірлеген деген күдікпен тұтқынға алынғаннан кейін аймақтағы қазақтар жергілікті күрдтердің үйлері мен мүлкін өртеп жіберген кезде қару-жарақ қолданылды деген күдік бар. Бұқаралық ақпарат құралдарындағы мәлімдемелер бойынша 500 құқық қорғау сақшысы тәртіпті қалпына келтіруге қатысып, операция барысында үш полиция қызметкері жарақат алған (Джани, 2007; Сайдуллин, 2007b; СББИ, 2007).

Лаңкестік зорлық-зомбылық

1990-шы жылдарда Қазақстанда исламның қайта жандануы радикал діни ұйымдардың үлкен ауқымда пайда болуына әкелмесе де, кейбір экстремист топтар елдегі әрекеттерін күшейте түсті¹⁰. Діни экстремизмге қатысты қылмыс істерінің көпшілігі тыйым салынған әдебиетті тәркілеуге байланысты болған 1990-шы жылдардың аяғы мен 2000-шы жылдардың басы мерзіміне салыстырғанда, қазіргі кезде, Қазақстанның қауіпсіздік және құқық қорғау органдары қолында қару-жарақ пен оқ-дәрі бар және лаңкестік әрекеттерді немесе тіпті төңкеріс ұйымдастыруды жоспарлаған деген күдікпен экстремист топтардың мүшелерін тұтқындау туралы көбірек мәлімдеме жасайтын болды (АҚШМД, 2010; Выборнова, 2011).

2010–2011 жылдары діни экстремизмге байланысты деп хабарланған қарулы зорлық-зомбылық оқиғаларының саны күрт өсті. 2011 жылы ҰҚК ғимараттарына жасалған шабуылдар және жоғарыда айтылған Шұбаршы

мен Кеңқияқ ауылдарында жүргізілген арнайы бөлімшелердің операциясы туралы көп айтылды, дегенмен лаңкестік астары бар тағы бірнеше оқиға орын алды. 2011 жылдың сәуір айында, Алматыдағы бір пәтерге түнгі кезде шабуыл жасау нәтижесінде екі күдікті діни экстремист өлтіріліп, үшінші экстремист тұтқындалды. Автоматтары және гранаталары бар күдіктілер күшті қарсылық көрсетіп, арнайы полиция бөлімшесінің 11 сарбазын жаралады (Бендицкий, 2011). Бірнеше қазақтардың діни экстремисттермен тартылып, солтүстік Кавказда партизандық әрекеттерге қатысқаны үшін Ресей қауіпсіздік органдарымен өлтірілген немесе тұтқындалған бірнеше оқиға болды (Нурсейтова, 2011).

Бұл оқиғаларды алғашқы таңда «лаңкес» астарлы деп атамағанымен, Қазақстан үкіметі соңғы кезде бұл ұстанымын өзгертті. 2011 жылдың тамыз айында, құқық қорғау органдары мұнайға бай Атырау облысында лаңкестік қастандықты ашқаны туралы алғаш рет ашық жариялады. 2011 жылдың қыркүйек айындағы Парламентке айтылған сөзінде Президент Назарбаевтің өзі Қазақстан экстремизм проблемасына тап болғанын мойындап, оны шешу қажет екенін білдірді (Lillis, 2011d). 🗨

Азаматтық атыс қаруы: бақылау астында, бірақ сұраныс бар

Бұл бөлімде халық қолындағы қару-жарықтың таралуы мен оның көздері қарастырылады, оларды бақылау үшін билік қолға алатын шаралары талқыланады және олардың Қазақстан ішінде қауіпсіздіктің болмауында ойнайтын рөлі бағаланады. Жалпы алғанда, халық қолындағы қару-жарақтың мөлшері аз және билік оны мұқият бақылайтыны көрінеді. Дегенмен, қару-жарақтарға қол жеткізу мүмкіндігі және осыған қатысты қауіпсіздік мәселелері қалалық мекендерде көбірек алаң тудырады. Қылмыстық іс-әрекеттерде қару-жарақтар сирек қолданылғанына қарамастан, қару-жарақ қолданылған кісі өлтіру және тонау оқиғалары 2006–2010 жылдары аралығында артты.

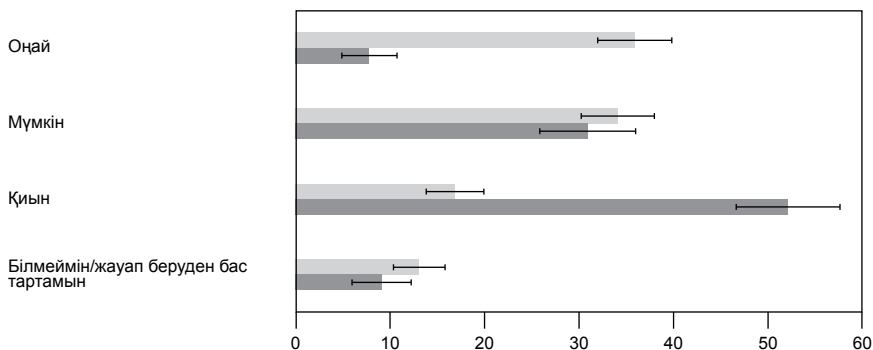
Азаматтық сектордағы атыс қаруы

Жалпы халық

Үйлерге барып сауалнама жүргізу респонденттерінің шамамен 4,4 пайызы отбасы мүшелерінің кем дегенде біреуі қару-жараққа ие екенін көрсетті, солайша орташалағанда әрбір 100 отбасында бес қару бар (ЦИОМ, 2010). Қолдағы қару-жарақтардың ең жиі кездесетін түрлері аңшы мылтықтары (қаруға ие отбасыларды 61 пайызы), пистолеттер немесе револьверлер (22 пайыз), пневматикалық пистолеттер (6 пайыз), газ пистолеттері (4 пайыз) және пневматикалық мылтық (4 пайыз) болды; қалған қарулар басқа қару-жарақтар (1 пайыз) және белгіленбеген қару-жарақтар (2 пайыз) болып анықталды (ЦИОМ, 2010). Бұл нәтижеге сәйкес, Қазақстанның 4,15 отбасына есептелгенде елдегі халық қолында 207 500 немесе сауалнаманың сенімді интервалын есепке алғанда шамамен 190 мың–225 мың қару-жарақ бар¹¹. Демек, әрбір 100 қазақстандыққа 1,3-тен аз қару-жарақ келеді; бұл көрсеткіш төмен болып саналып, Қазақстанды халықаралық рейтингте 142-ші орынға қояды (Атыс қаруына шолу, 2007).

4-ші сурет «Сіз қалай ойлайсыз, Сіздің қалаңызда / ауылыңызда оқпен атылатын қаруды сатып алу жеңіл ме?» деген сауалнама сұрағына берілген жауаптар (жауап берушілер саны — 1500)

■ Қалалық ■ Ауылдық

Ескертпе: Өр жолақтағы сызықтар сәйкес сенімді интервалды білдіреді.

Дереккөз: ЦИОМ (2010)

Халық арасында жүргізілген сауалнама респонденттері қару-жарақтың болуы сияқты құпия мәселелер туралы айтпауы мүмкін болғанына қарамастан, басқа дереккөздерге сәйкес 190 мың–225 мың саны Қазақстандағы халықтың қолындағы қару-жарақтың шамамен алғандағы дұрыс мөлшері. Бұған дейін жасалған зерттеулер де Қазақстанның 16,6 млн. халқының қолындағы қару-жарақ аз екенін тапқан. Бұдан бұрын жасалған талдауда 100 мың–300 мың қару-жарақ диапазоны ұсынылған болатын (Атыс қаруына шолу, 2007). 2010 жылы Ішкі істер министрлігі (ІІМ) 139 мың-нан астам қару-жарақ иесін тексергенін мәлімдеді (ІІМ, 2010а)¹².

Сауалнамада қару-жараққа ие болудың себебі анықталып, қалалық және ауылдық мекендер арасындағы айырмашылықтар көрсетілді. Ауылдық мекендерде респонденттердің тек 16 пайызы мекендеріндегі адамдардың қару ұстауға бірінші үш себеп ретінде қылмыс істеу мақсатын көрсетсе, 74 пайызы аң аулауды көрсеткен¹³. Бұған қарама-қарсы, қалалық мекендердегі респонденттердің 45 қылмыс істеу мақсатын бірінші үш себеп ішінде көрсетті, ал аң аулауды тек 37 пайызы атаған (ЦИОМ, 2010). Сауалнама жауаптарына сәйкес қару-жараққа қол жеткізу мүмкіндігі ауылдық мекендермен салыстырғанда қалалық мекендерде жоғарырақ болады (4-ші суретті қараңыз).

Жеке-меншік күзет компаниялары

Алғашқы жеке-меншік күзет компаниялары Қазақстанда 1990-шы жылдардың басынан ортасына дейін пайда болды, бірақ оларға қатысты заңды үкімет тек 2000 жылы қабылдады, атап айтқанда Күзет қызметі туралы заң (Баекенов, 2004; ҚР, 2000b). Ол жеке-меншік күзет компанияларына күзет қызметтерін атқару үшін Мемлекеттік күзет қызметінен (ІІМ Әкімшілік полиция комитеті мен оның аймақтық бөлімшелері құрамында) лицензия алу талабын қояды (ІІМ, 2004).

Қазақстан Республикасының күзет ұйымдары ассоциациясының мәліметі бойынша 2010 жылы Қазақстанда шамамен 3 мың жеке-меншік күзет компаниялары болды, оларда 60 мың-ға жуық адам қызмет ететін; бұл көрсеткіш 2001 жылмен салыстырғанда үш есе өскен (Ташимов, 2010; Васильева, 2002). Ал ІІМ болса, бұл салада шамамен 77 500 күзетші, оның ішіндегі 21 500 қызметкер екі компанияда, яғни темір жол операторы «Қазақстан темір жолы» компаниясында (14 мың) және «ҚазМұнайГаз» компаниясында (7500) жұмыс істейтінін мәлімдеді (Vesti.kz, 2010; Foster, 2010). Бұл сандарға сүйенсек, Қазақстанда жеке-меншік күзетшілердің саны полиция қызметкерлерінің санымен бірдей екенін анықтауға болады, себебі полиция қызметкерлерінің саны 2008 жылы 69 529 болатын (БҰҰЕҚБ, датасыз).

Заң талаптарына сәйкес жеке-меншік күзет компаниялары қызметкерлерін қаруландыруға құқықты, бірақ үкімет «Қазақстан темір жолы» мен «ҚазМұнайГаз» компанияларының күшті қарсылығына қарамастан 2010 жылдың желтоқсан айында бұл құқыққа кейбір шектеулер енгізді (Foster, 2011). Енді жеке-меншік күзет компанияларына иір ойықты ұзын және қысқа оқпанды қару-жарақты пайдалануға тыйым салынады және олар тек тегіс оқпанды қару-жарақты немесе адамды өлтірмейтін («травматикалық») патрондармен оқпансыз қаруларды ғана қолдана алады. Сондай-ақ, олар «электр» қаруларды қолдануға құқылы (ҚР, 2000b; 2010b). Бұл өзгерісті енгізуден бұрын жеке-меншік күзет компанияларының қолында шамамен 7 мың иір ойықты қару-жарақ болды (Foster, 2011).

Шетелдік күзет компанияларына Қазақстанда жұмыс істеуге тыйым салынады, ал шетелдік заңды тұлғалар мен басқа ел азаматтарына күзет қызметтерін көрсетуге немесе Қазақстанда жеке-меншік күзет

компанияларын құруға болмайды. Заңға енгізілген соңғы өзгерістер қазақстандық күзет қызметтерін көрсетушілерге мемлекеттік құпияларды қорғауға қатысты заңды талаптарға сәйкес жағдайларда тәжірибе алмасу, қызметкерлерін жетілдіре дайындау және заманауи күзет жабдықтары мен технологияларын қолдану бойынша шетелдік күзет компанияларымен ынтымақтасуға рұқсат береді (ҚР, 2000б; 2010б). 2010 жылғы желтоқсан айындағы заңға енгізілген өзгерістер күзет компанияларынан басқа компанияларға өз қауіпсіздік күштерін қолдануға тыйым салып, басқа ұйымдардың қызметтерін пайдалануды талап етеді (Foster, 2011). Бұл заң талабы Қазақстанның ұлттық компанияларындағы қауіпсіздік күштеріне қолданылмайды (ҚР, 2000б; 2010б).

Қару көздері

Рұқсат етілген сауда

Кем дегенде 36 компания Қазақстанның азаматтық нарығында қару-жарақ пен оқ-дәрі сатады¹⁴. Олар әртүрлі пистолеттерді (мысалы, Steyr MA1); бір оқты мылтықтар (мысалы, Steyr Classic, Elite және Scout, сондай-ақ CZ 452, 527 және 550); және жартылай автоматты мылтықтар (мысалы, CZ 858 және «Сайга») (Чеботарев, 2010). Дегенмен, бұл компаниялардың тек бірнешесі ғана Қазақстанда қару-жарақ немесе оқ-дәрі шығарады. Алматыда орналасқан «Анна» ЖШС Қазақстан азаматтық нарығына арнап, аң аулау және спортпен шұғылдануға арналған атыс қаруын шығаратын аз ғана өндірушілердің бірі (Чеботарев, 2010). Қазақстан Инжиниринг компаниясы, Петропавловск қаласында 5,45 мм, 7,62 мм және 9 мм оқ-дәрі және аң аулауға арналған оқ-дәрі шығаратын кәсіпорын құрмақ болды дегені мәлімденді. Жоба 19 млн. АҚШ долл. шамасында бағаланып, өндіру 2007 жылдың ортасында басталады деп болжалды. Сондай-ақ, Қазақстан Инжиниринг Бішкектегі оқ-дәрі зауытын сатып алу мақсатында Қырғызстанмен келіссөз жүргізгені де хабарланды, бірақ жобалардың ешқайсысы жүзеге аспаған сияқты (Барабанов, 2008, 32–33 бб). Қару-жараққа тоқталсақ, Батыс Қазақстан машина жасау компаниясы (БҚМК, бұрын Металлист зауыты болатын) аңшы мылтықтарын аз мөлшерде шығаруды жалғастыруда (Барабанов, 2008, 31-б.; Кенжеғалиева, 2007)¹⁵.

1-ші кесте Жария етілген Қазақстанға импортталған атыс қаруының құны, БҰҰ-ның «Комтрейд» сауда дерекқоры категориялары бойынша, 1992–2008 (АҚШ долл.)

Қару-жарақ түрі (БҰҰ-ның сауда дерекқоры категориясы)	Қазақстан мәлімдеген	Экспорттаушылар мәлімдеген
Спорттық және аңшы бытыралы мылтықтары (930320)	6 792 782	23 105 081
Атыс қаруының оқ-дәрілері (930630)	5 041 847	5 068 017
Спорттық және аң аңшы мылтықтары (930330)	3 030 318	9 128 726
Пистолеттер мен револьверлер (9302)	2 828 276	1 112 119
Бытыралы мылтық патрондары (930621)	2 483 837	2 165 181
Әскери мылтықтар, пулеметтер және басқа (930190)	2 186 057	236 166
Пневматикалық мылтық бытыралары, қорғаныс бытыралар және бытыралы мылтық патрондарының бөлшектері (930629)	995 054	3 534 458
Әскери қарулар (9301)	980 700	22 674
Бытыралы мылтықтардың немесе әдеттегі мылтықтардың бөлшектері мен керек-жарақтары (930529)	523 721	52 004 510
Револьверлердің немесе пистолеттердің бөлшектері мен керек-жарақтары (930510)	298 295	364 574
Бытыралы мылтық оқпандары (930521)	3 952	48 764
Барлығы	25 164 839	96 790 270

Дереккөз: БҰҰ-ның «Комтрейд» сауда дерекқоры (датасыз)

2-ші кесте БҰҰ Кәдімгі қарулар регистріне Қазақстан тарапынан хабарланған атыс қаруының импорты, категориялар бойынша, 2008–2010

Экспорттаушы ел	Жыл	Қару-жарақ түрі	Мөлшері
Германия	2010	Қолмен ұстайтын оқпан асты және орнатылған граната атқыштары	18
Чех Республикасы	2009	Револьверлер мен өзі оқталатын пистолеттер	500
Ресей Федерациясы	2009	Револьверлер мен өзі оқталатын пистолеттер	400
Америка Құрама Штаттары	2009	Снайперлік винтовкалар	2
Германия	2009	338 калибрлі снайперлік винтовкалар	14
Италия	2009	Аңшы мылтықтары	54
Ресей Федерациясы	2009	Аңшы карабиндері	1 380
Ресей Федерациясы	2009	Аңшы және спорттық қару-жарақтар	330
Чех Республикасы	2009	Аңшы және спорттық қару-жарақтар	1 155
Германия	2009	Аңшы және спорттық қару-жарақтар	446
Австрия	2009	Аңшы және спорттық қару-жарақтар	50
Австрия	2008	Револьверлер мен өзі оқталатын пистолеттер	100
Барлығы			4 449

Дереккөз: БҰҰҚБ (датасыз)

3-ші кесте **Жария етілген Қазақстанға импортталған атыс қаруының құны, экспорттаушы мемлекеттер бойынша, 1992–2008 (АҚШ долл.)**

Экспорттаушы елдер	Қазақстан мәлімдеген құны	Экспорттаушылар мәлімдеген құны
Армения	79 399	0
Австрия	785 943	929 181
Беларусь	219 300	0
Бельгия	180 730	0
Бразилия	0	8 987
Болгария	126 394	0
Канада	127 604	526 349
Кипр	83 816	799 176
Чех Республикасы	795 764	1 900 134
Дания	0	1 376
Финляндия	151 877	86 895
Франция	2 200	394 739
Германия	3 752 977	15 590 047
Израиль	12 399	51 517 мың
Италия	1 999 114	3 678 802
Қырғыстан	5 800	495 999
Латвия	0	22 393
Пәкістан	0	676
Польша	0	212 399
Ресей Федерациясы	15 708 843	15 556 753
Сербия және Черногория	1 100	0
Оңтүстік Корея	800	0
Испания	188 707	619 291
Швеция	55 910	157 119
Швейцария	54 406	445 282
Түркия	474 071	1 610 490
Түркменстан	7 800	0
Украина	92 511	0
Біріккен Араб Әмірліктері	0	98 300
Ұлыбритания	92 018	1 052 048
Америка Құрама Штаттары	164 660	1 086 834
Беймәлім	696	0
Барлығы	25 164 839	96 790 270

Дереккөз: БҰҰ-ның «Комтрейд» сауда дерекқоры (датасыз)

Қазақстан ішінде атыс қаруын өндіру мүмкіндігі төмен болғандықтан, ел ішінде сатылатын қару-жарақтар мен оқ-дәріні көбі импортталады. БҰҰ-ның сауда дерекқорының дерекқорында берілген кедендік деректерге сәйкес, Қазақстан атыс қаруын экспорттауымен салыстырғанда, айтарлықтай көп мөлшерін импорттайды (БҰҰ-ның «Комтрейд» сауда дерекқоры, датасыз)¹⁶. Сауда әріптестері Қазақстан құны шамамен 100 млн. АҚШ долл. атыс қаруы мен оқ-дәріні (азаматтық және әскери) 1992–2008 жылдар аралығында импорттаған. Бірақ Қазақстан экспорты дәл сол мерзімде тек 2 млн. АҚШ долл. мөлшерін құрады (1-ші кестені қараңыз; БҰҰ-ның «Комтрейд» сауда дерекқоры, датасыз)¹⁷.

Есеп берілген Қазақстан импорттаған қарулар көбінесе спорттық және аңшы бытыралы мылтықтардан, мылтықтардан және атыс қаруының оқ-дәрілерінен тұрады – бұлар әдетте азаматтық нарықта қолданылады (1-кестені қараңыз). БҰҰ-ның әдеттегі қару-жарақ регистріне берілген есептер бұл үрдісті растайды, себебі 2008–10 жылдары саны бойынша ең көп импортталған жабдықтар аңшы қарулары болды (БҰҰҚБ, датасыз; 2-ші кестені қараңыз). 2009 жылы Қазақстан әр түрлі аңшы және спорттық мылтықтарды Италия (243, 308, 300 Winchester және 30,06 SPR 9,2 x 62), Ресей Федерациясы (MP 161К калибрлі 22LP, «Вепрь» карабиндері, «Сайга», «Тигр», «Соболь», «Коршун», «СМ-2КО», «Барс-4-1», «Лось» және «Биатлон-7-3, 7-4») Чех Республикасы мен Германиядан (әр түрлі модельдер) импорттады (БҰҰҚБ, датасыз).

Жалпы, Германия мен Ресей Федерациясы Қазақстанға атыс қаруын жіберетін ең үлкен және ең жүйелі экспорттаушылар болып табылады (3-ші кесте). 2008 жылы Израиль құны 51 млн. АҚШ долл. бытыралы мылтықтардың және әдеттегі мылтықтардың бөлшектері мен керек-жарақтарын (әдетте азаматтық нарыққа бағытталған категория) экспорттағанын мәлімдеді (3-ші кестені қараңыз; БҰҰ-ның «Комтрейд» сауда дерекқоры, датасыз). Бұл мөлшер Израильді Қазақстанның ең үлкен қару жеткізушісі еткенімен, БҰҰ-ның сауда дерекқорының деректері бойынша Израиль Германия немесе Ресей Федерациясы сияқты жүйелі қару экспорттаушысы емес. Оған қоса, Қазақстан берген деректер Израильдің мәлімдемесін растамайды (БҰҰ-ның «Комтрейд» сауда дерекқоры, датасыз).

Сауда деректері маңызды ақпарат бергенімен, ол әлі де толық емес. 1-ші және 3-ші кестелерде көрсетілген деректерге сәйкес, БҰҰ-ның «Комтрейд» сауда дерекқорына Қазақстан тарапынан есеп берілген атыс қаруы саудасының мөлшерлері оның сауда әріптестері берген деректерден біршама өзге. Жалпы, әріптестер берген есептердегі мөлшер Қазақстан мәлімдеген мөлшерден төрт есе асады. Еуропа елдерінен импортталған мөлшер Қазақстан мәлімдемелерінде бұл елдердің есептеріндегі мөлшерден әрдайым аз болып отырады, Бельгия мен Финляндияны қоспағанда; дегенмен, Ресей Федерациясы мен Қазақстанның деректері бірдей дерлік (3-ші кестені қараңыз). 1-ші кестедегі деректерді алсақ, Қазақстан спорттық және аңшы бытыралы мылтықтарды аз көрсететіні және әдеттегі мылтықтарды біраз аз көрсететіні анық¹⁸.

Заңсыз қару көздері

Қазақстандағы кейбір заңсыз қару көздері ішкі болып табылады. 1990-шы жылдардың соңында мемлекеттік арсенал негізгі проблема болды. Кеңес Одағының ыдырауынан кейін Қазақстандағы бұрынғы Кеңес Одағының әскери арсеналы халықаралық және ішкі қара нарықтың атыс қаруының көзіне айналды (Васильева, 2010). Қаруды заңсыз жеткізу әрекеттерінің ең белгілілеріне 1995 жылғы 57 Игла (SA-18) әуе шабуылына қарсы қорғану тасымалы жүйелерін (MANPADS) және 226 9M313 зымырандарын БҰҰ Қауіпсіздік кеңес қаруға эмбарго қойған бұрынғы Югославияға жеткізу әрекеті кіреді (Кенжетаев, 2002). Сондай-ақ, Қазақстан билігі МИГ-21 әскери ұшақтарын 1999 жылы Солтүстік Кореяға және Ми-8Т тікұшақтарын 2000 жылы Сьерра-Леонеге жеткізу әрекеттерін тергеп, олар Қазақстан заңын бұзатындығын анықтады (Холтом, 2010, 5–6 бб.). Мемлекеттің әскери арсеналынан ұрланған қару туралы ашық жарияланған статистика жоқ, бірақ 2008 жылы Қорғаныс министрлігі қарулы күштер қылмыс әлемінің заңсыз қару-жарақ пен оқ-дәрі көзі болып қалғанын мойындады (Северный, 2008).

Ішкі атыс қаруының заңсыз көздерінің бірі қолдан жасап шығару болып табылады. Қазақстанда тәркіленген қолдан жасалған қару-жарақтың көбі атыс патронымен атуға түрлендірілген газ пистолеттері болды¹⁹. 2008 жылғы бір оқиғада Ресейдің Саратов қаласындағы құқық қорғау органдары

9 мм атыс патрондарымен атуға түрлендірілген ИЖ-79 газ пистолетін тәркіледі. Тергеу нәтижесінде қылмыскер қаруды Қазақстанның Орал қаласынан әкелгені белгілі болды; бұл қалада Металлист зауытында жұмыс істейтін сыбайласы болатын, ол үйінде газ және тегіс оқпанды қаруларды иір ойықты қару-жараққа түрлендірумен және қаруларды оптикалық көздеуішпен жабдықтаумен айналысқан (Куликов, 2008). Ресми статистика бойынша, қаруды заңсыз жасау оқиғалары 2006–2010 жылдары аралығында үш еседен көп артқан (ІІМ, 2010с; БП, 2011а). Бұл артуға байланысты талдау жасалмаған, дегенмен, оны қару-жараққа қатысты заңдардың қатаңдай түсуімен жартылай түсіндіруге болады, олар төменде талқыланады.

Қазақстанға шекара арқылы қару-жарақ жеткізу де проблемалардың бірі болып табылады. Орталық Азия Ауғанстанды Ресей Федерациясымен және Еуропамен байланыстыратын «солтүстік» есірткі жолында орналасқан (БҰҰЕҚБ, 2008, 6-б.). Аймақта есірткі мен қару-жарақ трафигі бір-біріне байланысу дәрежесі түсініксіз болып келеді, дегенмен, Қазақстан билігі есірткіге қарсы қолданылған шара («Канал») және миграциялық бақылау («Нелегал») операциялары аясында қару-жарақ ұстады. «Канал» операциялары 2003 жылдан бастап жүйелі түрде өткізіліп келеді және ол Ұжымдық қауіпсіздік келісімі ұйымы (ҰҚКҰ) бастамалаған аймақтық шаралардың бір бөлігі болып табылады, бұл шараларға Армения, Беларусь, Қазақстан, Қырғызстан, Ресей Федерациясы, Тәжікстан және Өзбекістан елдерінің құқық қорғау органдары қатысады.

Бұл операциялар барысында ұсталған қару-жараққа қатысты деректер елдер бойынша берілмейді, оның орнына барлық ҰҚКҰ мүшелерінің барлығына тұтас беріледі. Мысалы, 2010 жылдың қыркүйек айында, Қазақстан, Ресей Федерациясы және Тәжікстан «Канал-Юг» атты есірткіге қарсы операция өткізді және оның нәтижесінде 1300 кг-нан астам есірткі мен 220 қару-жарақ тәркіленді²⁰. 2009 жылы «Канал» және «Нелегал» операцияларына қатысқан елдер жалпы 1881 атыс қаруын және 52 759 оқ-дәрі ұстады; сондай-ақ, олар заңсыз қару саудасына қатысты 249 қылмыстық іс қозғады²¹. 2010 жылғы қараша айының 16–22 жұлдыздарында ірі операция нәтижесінде 18 тонна есірткі, 1129 қару-жарақ және 17 мың оқ тәркіленді²².

Бұқаралық ақпарат құралдарындағы мәлідемелер бойынша, Қазақстанға қару-жарақтарды заңсыз жеткізудің бірнеше жолы бар, бұл қару-жарақтардың көбі ішкі қылмыстық топтарға арналған. Қазақстандық полиция қару көздері ретінде маңыздылығы бойынша Ресей Федерациясы, Тәжікстан және Ауғанстанды көрсетеді (Исабеков, 2008). Тәркіленген Калашников автоматтары мен Стечкин пистолеттері солтүстік Кавказдан келеді; Макаров пистолеттері Ростов, Краснодар крайы, Мәскеу және Санкт-Петербургтен келеді; латын әріптері және иероглифтер басылған Калашниковтар, Макаровтар және Токаревтер Қырғызстан, Тәжікстан мен Өзбекістан арқылы (есірткі тасу үшін қолданылатын жолдар арқылы) Ауғанстаннан әкелінеді. Сондай-ақ, ұйымдасқан қылмыстық топтардың Батыс Еуропа мен Ресей Федерациясынан контрабанда жолымен әкелінген германиялық Sig Sauer, италяндық Beretta және чехиялық CZ сияқты Еуропада жасалған пистолеттерді қолдануы артып келеді (Исабеков, 2008).

Көрші елдердегі оқиғалар да заңсыз қару-жарақтардың Қазақстанға келуіне себеп болады. 2010 жылдың сәуір айында Қырғызстанда қатты көтеріліс болып, президент Құрманбек Бакиевтің орнынан кетуіне және қарсылық білдіргендер тарапынан полиция қарулары мен әскери қару-жарақты тонауына әкелді, осыған байланысты Қазақстан шекараны уақытша жапқан болатын (*Kazakhstan Today*, 2010a). Оған қоса, полиция қарулары мен әскери қару-жарақтар, оның ішінде пистолеттер, автоматтар, жеңіл пулеметтер, снайперлік винтовкалар, гранаталар және граната атқыш 2010 жылғы маусым айында орын алған оңтүстік Қырғызстандағы этникалық қырғыз бен өзбектер арасындағы қақтығыс кезінде жоғалды. Қырғызстанның жоғалған қару-жарақтар мен оқ-дәріні табу шараларын қолға алғанымен, Қырғызстан билігі 2010 жылдың қыркүйек айындағы уақыт бойынша 278 қару-жарақ ішінен 146-сы және 43 045 оқ-дәрі ішінен 26 344-і 2010 жылдың маусымында жоғалғанынан бері табылмағанын мәлімдеді (Қылым Шамы, 2011, 8-б.)²³. Қазақстан жоғалған қырғыз қару-жарақтары шекарадан өтуі мүмкін деген алаңдаушылығын білдірді (СІМ, 2010)²⁴. Шекарада қарулардың тәркіленуі туралы есептер бұл алаңдаушылықтың шын екенін айқындайды, дегенмен Қырғызстаннан әкелінген қарудың дәл мөлшерін анықтау қиын²⁵.

Бақылау шаралары

Ұлттық заңдар

Жалпы, Қазақстан атыс қаруын сатып алу мен оған ие болуға қатаң бақылау жасайды, оның ішінде жеке-меншік қарулардың барлығын тіркеу, тиісті түрде сақтау талаптары және келешектегі иелерді тексеру²⁶. Қазақстан заңдары аймақтағы басқа елдердің заңдарына ұқсас; көптеген элементтері Кеңес Одағынан қалған. Дегенмен, Қазақстан заңы сәйкессіздіктерді жою және қоғамдық қауіпсіздікті жақсарту мақсатында уақыт өте өзгерді.

2010 жылдың желтоқсан айында қаруларды бақылау режимін күшейту үшін жаңа заңнамалық өзгерістер енгізілді (ҚР, 2010b). Оларға төмендегілер кіреді:

- азаматтар ие бола алатын қарулар саны бестен екіге дейін азайтылды;
- қару иелерін қаруларды ұрлау, жоғалту, тиіссіз немесе заңсыз түрде қолдану туралы есеп беруге міндеттеу; және
- қару иелерін басқа мекенжайға көшкен кезде қаруларын қайта тіркеуге міндеттеу (ҚР, 2010b).

Қазақстан азаматтарына қару-жарақтарды тек өз-өзін қорғау, спортпен шұғылдану немесе аң аулау мақсаттарында ғана сатып алуға болады (ҚР, 1998, 5-бап)²⁷. Қазақстанда қаруға ие болу үшін 18 жасқа толу қажет. Қаруға ие болу лицензиясына өтінім берушілер «қасақана қылмыстарға» арылмаған сотталғандығы болмауы және бір жылда екі немесе одан көп белгілі әкімшілік бұзушылық жасамаған болуы тиіс (ҚР, 1998, 19.2, 19.2-1, 19.5 баптары). Сондай-ақ, олар психикалық денсаулығын дәлелдейтін медициналық куәлікті тапсыруы тиіс (ҚР, 1998, 15.3 бабы).

Жоғарыдағы талаптарға сай келсе, қаруға ие болуды қалайтын адамдар бірнеше рұқсат қағаздарын алуы тиіс, олардың әрқайсысына ақша төлеу керек. Қаруға ие болу рұқсаты үшін 4500 теңге (30 АҚШ долл. немесе дәлірек айтқанда, үш АЕК²⁸), қару сатып алу немесе сақтау рұқсат қағазы үшін 760 теңге (5 АҚШ долл., жарты АЕК), әрбір қаруды тіркеу немесе қайта тіркеу үшін 150 теңге (1 АҚШ долл., АЕК мөлшерінің оннан бірі) төлеуі тиіс (ІІМ, 2010b). Бұл рұқсат қағаздарын алмаған және қаруды тіркемеген адамдар 1500–15 мың теңге (10–100 АҚШ долл.) айыппұлмен жазаланады (ҚР, 2001, 368, 371 баптары). Оқ-дәріні алу үшін қару-жараққа

ие болу және оны ұстауға жарамды рұқсатты көрсету қажет (ҚР, 2000а, г. 86).

Рұқсат алғаннан кейін қару иелері, төмендегі шарттарды орындауы тиіс:

- қаруды алғаш рет алған болса, ПМ әзірлеген бағдарламаға сәйкес атыс қаруын ұстау бойынша жаттығудан өтуі (ҚР, 1998, 15.4 бабы);
- қаруларын ПМ жүргізетін ресми дерекқорда тіркеу;
- қаруларды сейфтік жәшікке, металдан жасалған шкафқа немесе лицензияланған қаруға басқа адамдар қол жеткізе алмайтын өзге сақтау құралына қою (ҚР, 2000а, г. 91);
- иелігіндегі қарулардың ұрлануы немесе жоғалуы туралы хабарлау (ҚР, 2000а, г. 101); және
- рұқсат қағаздарын уақытында жаңартып отыру²⁹.

Қазақстан заңы азаматтарға қысқа оқпанды бытыралы мылтықтарға³⁰; автоматты оқ жаудыруға арналған қару-жарақтарға; басқа зат сияқты жасырылған қаруларға; бронядан өтетін, өртегіш немесе жарылатын оқтарға, сондай-ақ бас жағында қуысы бар оқ-дәрілерге³¹; және қауіпсіздік талаптарына сай келмейтін патрондарға ие болуға тыйым салады (ҚР, 1998, 7-бап)³². Жоғарыда айтылғандай автоматты қару-жарақтарға тыйым салынғанымен, жартылай автоматты рұқсат берілетіні не берілмейтіні түсініксіз, дегенмен бұл қару түрі қару-жарақ дүкендерінде кездеседі³³. Коллекция жиюшылар иелігіндегі қарулар істен шығарылуы тиіс (ҚР, 2000а, г. 47). Қару-жарақ иесі атыс қаруын түрлендірсе, ол лицензиядан айырылуы мүмкін (ҚР, 1998, 19-бап).

Құқық қорғау және қару-жарақтарды жинау

Қазақстан үкіметі соңғы он жылда атыс қаруы мен жеңіл қару-жарақтардың орасан санын жинады. БҰҰ-ның іс-әрекеттер бағдарламасын қолдану аясында Қазақстанның ұлттық есептерінде берілген ақпаратқа сәйкес құқық қорғау органдары 60 мың-ға жуық қару-жарақ жинап, 20 мың-нан астамын 2003–2009 жылдар аралығында жойған (4-ші кестені қараңыз). Елдегі халықтың қолындағы қару-жарақ саны аз болғанын ескергенде бұл

4-ші кесте **БҰҰ Іс-әрекеттер бағдарламасын орындауға қатысты ұлттық есептерде хабарланған Қазақстандағы қару-жарақ жинау шаралары, 2003–2009**

Мемлекет қолданған шаралар	Қару-жарақ түрі	Жыл					Жылдардың барлығы есептелгенде	
		2003	2004	2005	2006	2007		2009
Төрікленген және жиналған қару-жарақтар	Автоматтық қару-жарақтар	ҰҚК ІІІМ	9	27	13	ҰҚК ІІІМ	15	
	Құрама қару-жарақтар		42	33	33		50	
	Газ қару-жарақтары		1 549	1 118	1 118	1	1 249	
	Үйде жағдайларында жасалған қару-жарақтар		354	344	344	4	244	
	Аңшы және шопақ қару-жарақтар	137						
	Пистолеттер мен револьверлер	22	467	372	2	354		
	Иір ойықты қару-жарақтар (түрі беймәлім)	18			10			
	Мылтықтар мен карабиндер		706	532		435		
	Тегіс ойықты қару-жарақтар		10 400	7 195	21	6 231		
			13 731		9 607	8 616	жоқ	2 305
Төрікленген және жиналған қару-жарақтардың жиынтығы								
Ерікті түрде тапсырылған қару-жарақтар	Газ қару-жарақтары		1 270	989		761		
	Үй жағдайларында жасалған қару-жарақтар		95	82		82		
	Иір ойықты қару-жарақтар		717	618		636		

Мемлекеттер бойынша шаралар	Қару-жарақ түрі	Жыл					Жылдардың барлығы есептелгенде
		2003	2004	2005	2006	2007	
	Тегіс ойықты қару-жарақтар	6 987		4 348	5 043		
	Басқа				438		
Тапсырылған қару-жарақтардың жиынтығы		9 069		6 037	6 960	жоқ	4 453
Жойылған қару-жарақтар	Автоматтық қару-жарақтар		9	7		22	
	Қарабиндер		41	44		96	
	Құрама қару-жарақтар		20	30		31	
	Газ қару-жарақтары		467	980		941	
	Үйде жағдайларында жасалған қару-жарақтар		259	170		200	
	Пистолеттер		51	152		139	
	Револьверлер		48	228		155	
	Иір ойықты қару-жарақтар (түрі беймәлім)					657	
	Мылтықтар		312	347		214	
	Тегіс ойықты қару-жарақтар		4 501	3 605		3 902	
Жойылған қару-жарақтардың жиынтығы		жоқ	5 708	5 563	жоқ	6 357	4 569
							22 197

Ескертпе: Қосынды мөндер осы кестеде берілген әртүрлі қару-жарақ категорияларының қосындысын көрсетеді. Олар дереккөздерде берілген қосынды мөндерін біраз өзге болуы мүмкін. 2008 жылы есеп берілмеген.

Дереккөздер: ҚР (2005; 2006; 2008; 2010а)

мөлшер бірталай жоғары; ол 2010 жылы халық қолында болған барлық қару-жарақтың үштен бірін құрайды.

Қарулар ерікті және күшпен тапсырту схемаларының аралас механизмімен жиналады. Қазақстанның қару-жараққа қатысты заңдарын жүзеге асыруға жауапты орган ретінде ИМ жүйелі түрде қаруларды сақталатын және пайдаланылатын жерлерде тексеріп отырып, рұқсатсыз қаруларды өтемақысыз тәркілеп, жоюы мүмкін (ҚР, 1998, 30-бап). 5-ші кестеде ИМ және 2008 жылдан бастап Бас прокуратура дерекқорларында тіркелген қару қолдануға байланысты әр түрлі қылмыстар топтарға бөлініп көрсетілген.

5-ші кесте Қазақстандағы қарумен байланысты құқық бұзушылық оқиғалары, 2006–2010

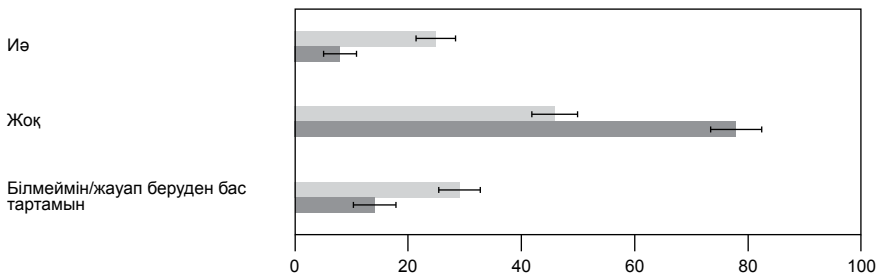
Қылмыс түрі	ИМ		Бас прокуратура		
	2006	2007	2008	2009	2010
Қаруларды, оқ-дәрілерді, жарылғыш заттарды немесе жарылғыш құралдарды заңсыз түрде сатып алу, біреуге беру, сату, сақтау, тасымалдау немесе оларға ие болу	1 272	1 264	926	1 131	984
Қару-жарақты дұрыс сақтамау	9	5	2	3	3
Қаруларды, оқ-дәріні, жарылғыш заттарды немесе жарылғыш құралдарды қорғау қатысты міндеттерді тиісті түрде орындамау	0	1	5	1	3
Қаруларды, оқ-дәріні, жарылғыш заттарды немесе жарылғыш құралдарды ұрлау немесе күшпен тартып алуға тырысу	57	51	47	83	59
Қаруларды ұстау ережелерін бұзу	1	2	1	6	2

Дереккөздер: ИМ (2010с); БП (2011а)

2007 жылғы жарлық қару-жарақтар мен оқ-дәріні өз еркімен ИМ-ге тапсырған адамдарға өтемақы төлеу жүйесін қалыптастырды, оған сәйкес тапсырылған қару түріне байланысты әр түрлі ақшалай сомалар берілетін

5-ші сурет «Соңғы екі жыл ішінде билік мекемелері қалаңыздың / ауылыңыздың тұрғындарынан қаруды жинап алу шараларын ұйымдастырды ма?» деген сауалнама сұрағына берілген жауаптар (жауап берушілер саны — 1500)

■ Қалалық ■ Ауылдық

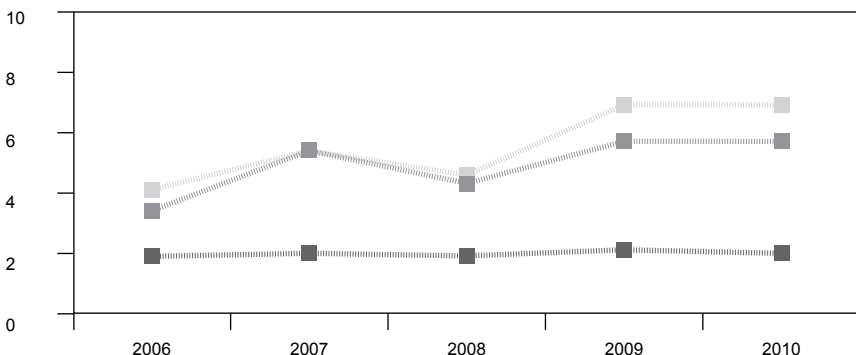
Ескертпе: Әр жолақтағы сызықтар сәйкес сенімді интервалды білдіреді.

Дереккөз: ЦИОМ (2010)

болды (ҚР, 2007б). Тапсырылған қарулардың барлығы жойылуы немесе бөлшектеуді тиіс. 2010 жылы Қазақстан осы заңды жүзеге асыру үшін 2008 жылы 500 млн. теңгеден (3,4 млн. АҚШ долл.) астам қаражат бөлгенін мәлімдеді, нәтижесінде 13 мың қару-жарақ жиналды (ҚР, 2010а, 37-б). 5-кестеде көрсетілгендей, 20 мың-нан астам қару-жарақ бұл жарлықтың күшіне енуінен бұрын ерікті түрде тапсырылды, бірақ оларға ешбір өтемақы төленбегені ықтимал. Ресми статистикада Қазақстанның 14

6-шы сурет Отпен атылатын қарумен жасалған қылмыстар үлесі, 2006–2010

■ Кісі өлтіру ■ Тонау ■ Бұзақылық әрекеттер

Дереккөздер: ИИМ (2010с); БП (2011а)

облысының әрбірінде жиналған немесе тәркіленген қару саны көрсетілмеген. Дегенмен, ЦИОМ халық арасында жүргізілген сауалнаманың нәтижелері бойынша қару-жарақ жинау шаралары көбінесе қалалық мекендерге жүргізілгенін көрсетеді (5-ші суретті қараңыз).

Қазақстанның ішкі істер органдары «Қару» атты операция арқылы нысаналы қару-жарақ тексерулерін өткізеді. 1995 жылы басталған бұл операция қару, жарылғыш заттар және жарылғыш құралдар қолданып жасалған қылмыстардың алдын алу мен оларды анықтау және оларды заңсыз айналымнан алу мақсатымен жүргізіледі (ҚР, 2008, 8-б). «Қару» операциялары үш айда бір рет өткізіледі (ҚР, 2008, 8-б); ІІМ нәтижелерді көрсету үшін жүйелі түрде пресс релиз шығарып отырады. Мысалы, 2010 жылы, құқық қорғау органдары 139 мыңнан астам қару иелерін тексеріп, қару-жарақ айналымына қатысты ережелерді 5700-ден астам кезде және аң аулау ережелерін 229 кезде бұзылғанын анықтаған. Осы шара шеңберінде жалпы 5196 тіркелген халық қолындағы қару тәркіленді (ІІМ, 2010а).

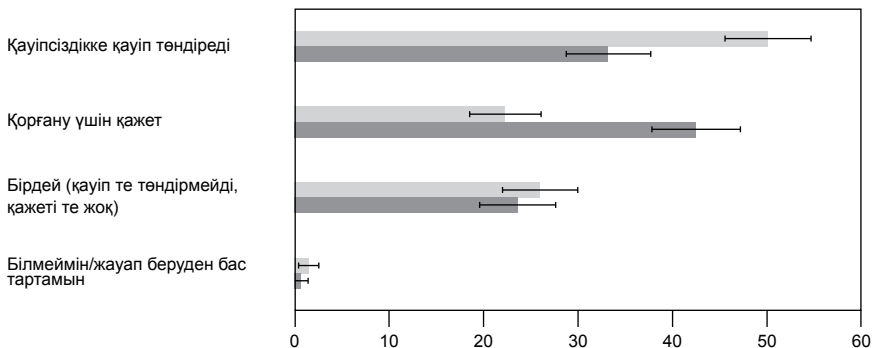
Әсері

Жалпы, қару-жарақтар Қазақстанда қылмыс жасаудың ең жиі кездесетін құралы емес. 2006–10 жылдары қару-жарақтар елде тіркелген қылмыстардың өте аз бөлігін – 0,3 -0,4 пайызын құрады (БП, 2011а). Суық қару одан жиі қолданылады, дегенмен олардың қолданылуы 2006 жылдағы 1 пайыздан 2010 жылдағы 0,5 пайызға азайды (ІІМ, 2010с; БП, 2011а).

Қару-жарақтар ең көп қолданылатын қылмыс түрлеріне кісі өлтіру, тонау және бұзақылық әрекеттер жатады, дегенмен, олардың қолданылуы жалпы аз болып, барлық оқиғалардың 10 пайызына жетпейді (6-шы суретті қараңыз). Бұған қарама-қарсы, қару-жарақ қолданылып жасалған кісі өлтіру қылмыстары Латын Америка мен Кариб теңізі аймағында 60 пайызға, Еуропада 24 пайызға және Азияда 22 пайызға жетеді³⁴. Бірақта, Қазақстанда қару-жарақ қолданылып жасалған кісі өлтірулер мен тонаулар көрсеткіші 4,1 пайыздан 6,9 пайызға және 3,4 пайыздан 5,7 пайызға тиісінше, 2006–2010 жылдары аралығында өскен (6-шы суретті қараңыз). Сондай-ақ, түрмеден қашып шығу үшін тұтқындар қару-жарақ иелену және атыстарға жасөспірімдер қатысуы туралы хабарлар сияқты соңғы кезде орын алған оқиғаларды атап өткен жөн³⁵.

7-ші сурет «Сіз оқпен атылатын қаруды қалай қабылдайсыз?» деген сауалнама сұрағына берілген жауаптар (жынысы бойынша, жауап берушілер саны — 1497)

■ Әйелдер ■ Ер адамдар

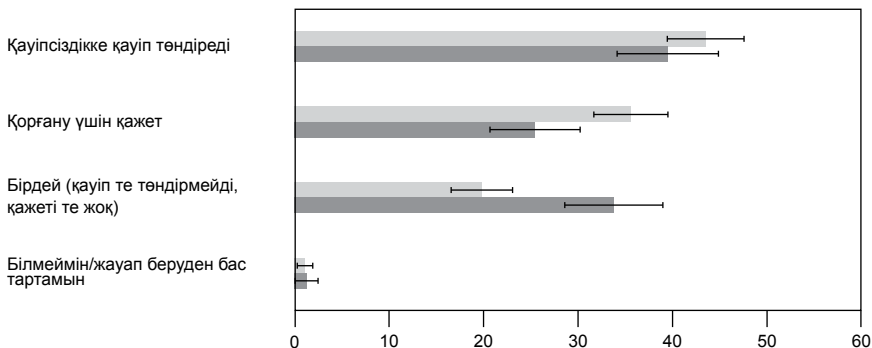
Ескертпе: Әр жолақтағы сызықтар сәйкес сенімді интервалды білдіреді.

Дереккөз: ЦИОМ (2010)

Үйлерге барып жүргізілген сауалнама нәтижелері бойынша халық қару-жарақты үлкен проблема ретінде есептемейтіні анықталды. Респонденттердің жартысы қару-жарақты қорғану үшін қажет деп ойласа, екінші жартысы оларды қауіпсіздікке қауіп төндіреді деп сипаттады (ЦИОМ, 2010). Тұтастай ел бойынша респонденттердің 60 пайызы

8-ші сурет «Сіз оқпен атылатын қаруды қалай қабылдайсыз?» деген сауалнама сұрағына берілген жауаптар (жауап берушілер саны — 1498)

■ Қалалық ■ Ауылдық

Ескертпе: Әр жолақтағы сызықтар сәйкес сенімді интервалды білдіреді.

Дереккөз: ЦИОМ (2010)

аймақтарында тұратын адамдардың қару ұстауының ең негізгі үш себебінің бірі ретінде бандалар мен қылмыскерлерден қорғануды келтірді. Дегенмен, ер адамдар мен әйел адамдар арасында айтарлықтай айырмашылықтар болды. 7-ші суретте көрсетілгендей, ер адамдардың 42 пайызы, ал әйел адамдардың 22 пайызы қару-жарақ қорғану үшін қажет деген оймен келісті. Бұған ұқсас, әйел адамдардың жартысынан көбі қару-жарақ қауіпсіздікке қауіп төндіреді деп таныса, бұл оймен ер адамдардың тек үштен бірі келіседі³⁶. Жас респонденттер және ауылдық мекендерде тұратын адамдар қару-жарақты көбінесе қорғанумен байланыстырады (ЦИОМ, 2010; 8-сші суретті қараңыз). 📍

Әлі де құпия: атыс қаруы және мемлекет

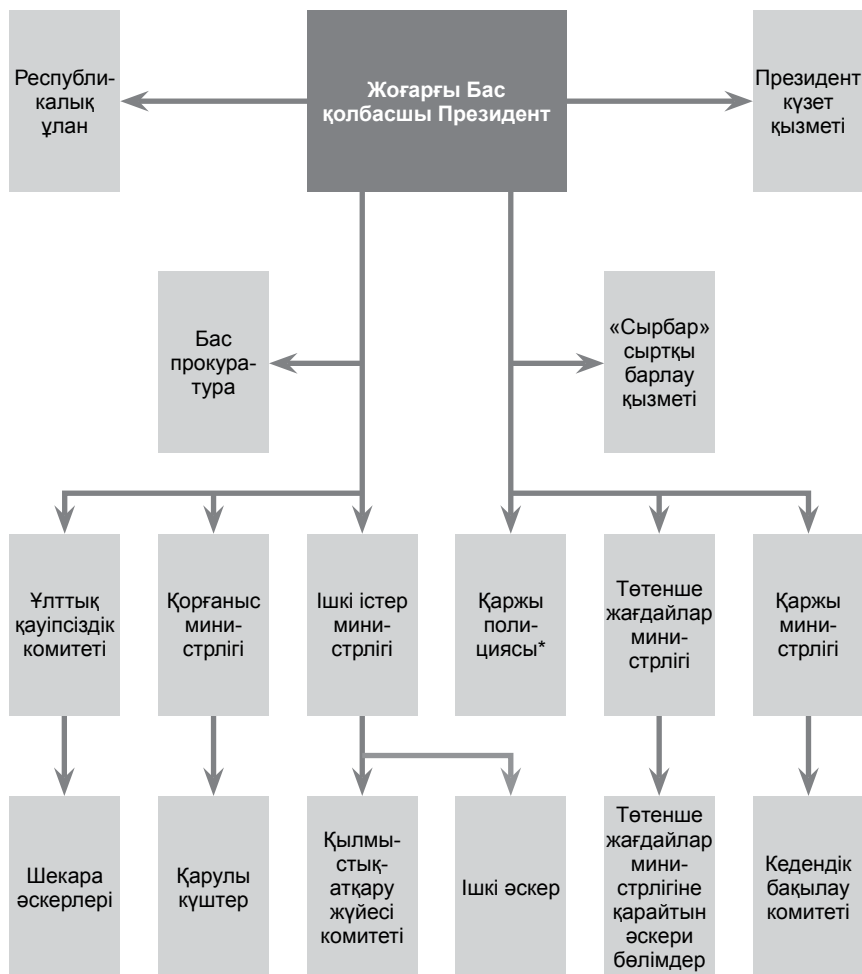
Бұл бөлімде мемлекет арсеналындағы атыс қаруы мен оқ-дәріге қатысты кең жұртқа белгілі ақпарат пен Қазақстан Республикасының Қорғаныс министрлігі берген деректер қарастырылады. Сонымен қатар, бұл бөлімде Қазақстан жойған артық қару-жарақ пен оқ-дәрі мөлшері мен түрлері қарастырылады. Ең сонымен, мұнда қару-жарақ қоймаларында абайсыздан болған жарылыстар болған мекендердің тұрғындарына тиген әсерлеріне назар аударыла отырып, мемлекеттік арсеналға қатысты қауіптерге талдау жасалады.

Қару қорлары

Қазақстанның қорғаныс, қауіпсіздік және құқық қорғау органдарына әртүрлі министрліктерге қарайтын, әрқайсысы өзінің қару-жарақ арсеналына жауап беретін көптеген ұйымдар кіреді (9-шы суретті қараңыз). Қазақстан заңы бойынша мемлекеттік қауіпсіздік күштерінің өлшемі мен олардың қару-жарақ қоры «мемлекеттік құпия» деп есептеледі; олардың саны немесе жабдықтауына қатысты ашық ақпарат жоқ³⁷. *Military Balance* атты жанама дереккөзінде 2010 жылы үшін төмендегі сандар берілген:

- Әскер: 30 мың;
- Флот: 3 мың;
- Соғыс-әуе күштері: 12 мың;
- Қорғаныс министрлігі: 4 мың;
- Үкімет сақшылары: 500;
- Ішкі қауіпсіздік қызметі: 20 мың (шамамен);
- Республикалық ұлан: 2 мың; және
- Шекара әскерлері: 9 мың (шамамен) (IISS, 2010, бб. 364–65).

9-шы сурет Қазақстанның қорғаныс, қауіпсіздік және құқық қорғау салаларындағы мемлекеттік органдар құрылымы

Ескертпе: * Экономикалық қылмысқа және сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес агенттігі

Дереккөз: Қазақстан Республикасы мемлекеттік органдарының сипаттамасы (2011б)

Хабардар бақылаушының сөзі бойынша әскердің жалпы саны 42 мыңға жуық, ал флот шамамен 2000 адамнан тұрады, бұл мәліметтер 2010 жылдың ортасындағы жағдайға қарай берілген³⁸.

Мемлекеттік қауіпсіздік күштерінің қолындағы атыс қаруының саны жария емес. Жанама есептер Қазақстанда бес негізгі қару-жарақ қоймасы

6-шы кесте **Қазақстанның мемлекеттік органдар қызметкерлері қолдануға бекітілген отпен атылатын қарулар мен оқ-дәрі түрлері**

Мемлекеттік орган	Қару-жарақ	Оқ-дәрі
Экономикалық қылмысқа және сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес агенттігі (Қаржы полициясы)	<ul style="list-style-type: none"> • 5,45 мм ПСМ пистолеті; • 9 мм Макаров пистолеті; • 5,45 мм Калашников автоматы, АКС-74 немесе АКС-74У модельдері; • 7,62 мм Калашников автоматы, АКМ немесе АКМС модельдері; • 9 мм ПП-90 пистолет-пулеметі 	<ul style="list-style-type: none"> • 5,45 мм кіші өлшемді, ортасынан тұтанатын патрон; • 5,45 × 18 мм пистолет патроны; • 7,62 мм стандартты оқ және жарқылды оқ патроны; • 9 мм пистолет патроны (9 × 18 мм, 9 × 19 мм)
Қаржы министрлігі қарамағындағы Кедендік бақылау комитеті	<ul style="list-style-type: none"> • 9 мм Байкал 442 пистолеті, Макаров пистолеті, ПМ-9 моделі; • 12 калибрлі бытыралы мылтықтар, ИЖ-81 және Мосберг модельдері; • 9 мм Кобальт револьвері, басқа аты – РСА/ТКБ-0216 (Стечкин-Авраамов револьвері, конструкторлары Стечкин мен Авраамовтың аттары берілген) 	<ul style="list-style-type: none"> • Пистолет немесе револьверлерге арналған 9 мм оқ-дәрі; • Бытыралы мылтықтарға арналған 12 калибрлі оқ-дәрі
Мемлекеттік курьерлік қызмет	<ul style="list-style-type: none"> • 9 мм Макаров пистолеті; • 7,62 мм АК автоматы, АКМС моделі; • 9 мм Стечкин автоматты пистолеті 	жоқ

Дереккөздер: ҚР (2000а; 2003; 2010с)

бар екенін білдіреді (Ashkenazi, 2010, 138-б). Мәліметтер бойынша елдің қоймаларында 550 мың–950 мың әскери атыс қаруы және жеңіл қару-жарақтар және 200 мың–400 мың тонна артық әдеттегі оқ-дәрі бар (Ashkenazi, 2010, 138-б). Қару-жарақ туралы деректер Қазақстан қарулы күштерінің 1990-шы жылдардың соңы мен 2000-шы жылдардың басындағы (бұл кезеңде әскер саны ең көп болатын) әскер санына, сондай-ақ аймақтағы

басқа елдердегі бір әскерге шаққандағы қару саны көбейткіштерімен біріктіруден алынған³⁹ Соңғы кезде, Қазақстан Республикасының ҚМ әдеттегі оқ-дәрінің 2,5 млн. артық мөлшері болғаны туралы 2003 жылы хабарлады, оның 1,1 данасы 2009 жылға дейін жойылды, демек 1,4 млн. дана артық оқ-дәрі 2010 жылда әлі бар болды (ҚР, 2011а).

Кейбір органдар, оның ішінде Қаржы полициясы, Кеден қызметі және Мемлекеттік курьерлік қызмет (премьер-министр кеңсесінің қарамағында) үшін ұлттық заңнама органдар қолданатын әр түрлі атыс қаруының түрін белгілейді (6-шы кестені қараңыз). Жанама дереккөздер қарулы күштердің арсеналына төмендегі атыс қаруы мен жеңіл қару-жарақтарының кіретіндігін мәлімдейді (Jane's World Armies, 2010):

- минометтер: 82 мм М37М (150 дана), 107 мм М107 (50), 120 мм М-43 (100), 120 мм 2S11 Сани, 120 мм 2S9, Айбат;
- танкке қарсы қолданылатын қарулар: 9К111/АТ-4 «Spigot» (200 дана), 9Р148/АТ-5 «Spandrel» (50 дана), 9К114 «Штурм»/АТ-6 «SPIRAL», 9К115 «Мегис»/АТ-7 «SAKHORN» (24 дана), 100 мм Т-12 (150 дана), РПГ-7 (250 дана);
- Әуе шабуылына қарсы қорғану тасымалы жүйелері: 9К32/9К32М/«Стрела-2»/2М/SA-7a/b «Grail» (250 дана), «Стрела-3»/SA-14 «Gremlin» (50 дана), «Игла-1»/SA-16 «Gimlet»;
- пистолеттер: 5,45 мм ПСМ, 7,62 мм Токарев, 9 мм Макаров;
- автоматтар: 5,45 мм АК-74, 7,62 мм АКМ;
- снайперлік винтовкалар: 7,62 мм Драгунов;
- пистолет-пулеметтер: 5,45 мм АКС-74У;
- жеңіл пулеметтер: 5,45 мм РПК-74;
- универсалды пулеметтер: 7,62 мм ПКС; және
- ірі калибрлі пулеметтер: 12,7 мм ДШК.

Қару көздері

Кеңес Одағының ыдырауына дейін Қазақстанда 50-ге жуық зауыт әдеттегі қару-жарақтар мен қорғаныс жабдығын шығарумен айналысатын. 1995 жылы тек 24 әскери-өнеркәсіптік зауыттар істеп тұрды (Бурнашев, Черных, 2010). Олардың ішінде, мемлекет меншігіндегі Оралдағы «Металлист»

зауыты ғана атыс қаруын шығаратын (Чеботарев, 2010; ІА, 2004, 21-б). 2003 жылдың сәуір айында Металлист БҚМК-ға түрлендіріліп, мұнай мен газ жабдығын шығаруға көшті. Ішкі органдар мен халықаралық нарықтың әскери қаруларға тапсырыстарының тұрақты болмауы және жалақы бойынша міндеттемелер мен қарыздардың артуы да бұған өз үлесін қосты (Чеботарев, 2010). Сондай-ақ, БҚМК-ның 9 мм «Кобальт» револьвері мен жиналмалы ПП-90 пистолет-пулеметі сияқты жаңа атыс қаруын шығару әрекеттері нәтижелі болмағаны хабарланады (Барабанов, 2008, 31-б).

Қазақстанның қорғаныс өндірісіне президент Назарбаев 2007 жылғы 21 наурызда жаңа әскери доктринаны мақұлдағанынан кейін жаңадан импульс берілді. Доктрина әскерді жаңа қару мен жабдық түрлерімен жабдықтауды және қолдағы қаруды жетілдіріп, жаңартуға шақырды (ҚР, 2007с, 16-б). 2009 жылғы 15 мамырда президент үкіметке доктринаны жүзеге асыратын, оның ішінде қарулы күштер мен қару шығаратын кәсіпорындарды технологиялық тұрғыда жаңартатын бағдарламаны әзірлеуге тапсырма берді (ҚР, 2009). Ресми мәлімдемелер бойынша Қазақстан қаруларды тек өзінің ішкі қарулы күштеріне ғана емес, шет елдерге экспорттауды көздеуде (Ахметова, 2008, 4-б).

2010 жылғы 27 қаңтарда Қорғаныс министрі Әділбек Жақсыбеков БҚМК 30 мм БМП-2 үстіне орнатылатын пулеметтерге арналған оқтарды шығара бастағаны және НСВ 12,7 мм «Утес» ірі калибрлі пулеметті шығаруды жалғастырып жатқаны туралы мәлімдеді. Министрмен кездесу кезінде, зауыттың басшылары басқа атыс қаруының оқтарын шығаруға қалауларын білдірді (Парпура, 2010). КАДЕКС-2010 (KADEX-2010) қару көрмесі барысында (Астана, Мамыр, 2010 ж.) БҚМК Israel Military Industries (IMI) компаниясымен бірігіп, жаңа буындағы «WAVE 300–Толқын» атыс қару жүйесін шығаруға келісімге келгенін хабарлады. Бұл қашықтан басқарылатын қару станциясы БҚМК шығаратын НСВ 12,7 мм ірі калибрлі пулемет пен IMI өндіретін электрондық бағыттау, көздеу және басқару жүйесінен жасалған өнім болмақ. Орталық Азия мемлекеттері, сондай-ақ Ресей Федерациясы жаңа қарудың ықтимал нарықтары ретінде есептелуде (ҚазТАГ, 2010; Кедров, 2010).

Қазақстанның шектеулі әскери атыс қаруын шығару мүмкіндігі оның әскери атыс қаруын экспорттау мөлшерінің төмен болуына себепкер.

7-ші кесте Қорғаныс министрлігі сатып алуға жоспарлаған атыс қаруы, бөлшектер мен оқ-дәрі, 2009 ж.

	Мөлшері (дана)	Құны	
		Теңге	АҚШ долл. (ықшамдалған)
Барлау батальондарына арналған атыс қаруы мен құралдар	0	201 989 400	1 383 500
Қолда ұсталатын қаруларға арналған ату тірегі	1	1 700 мың	11 600
Снайперлік винтовкалар	36	126 000 мың	863 мың
Оқ-дәрі, 7,62; 338	4 125	3 300 мың	22 600
Үлкен калибрлі снайперлік винтовка	2	7 000 мың	47 900
Оқ-дәрі, 12,7 × 99 мм	1 мың	3 500 мың	24 мың
Жабық коллиматорлық көздеуіш	222	26 640 мың	182 500
АК-107 пулеметі (Ресей Федерациясы)	100	38 000 мың	260 300
5,66 мм АПС (су асты автоматы)	44	16 368 мың	112 100
Су астында атуға арналған 5,66 мм АПС оқ-дәрісі	50 мың	46 500 мың	318 500
Су астында атуға арналған 5,66 мм оқ-дәрі	9 мың	8 680 мың	59 500
4,5 мм СПП-1 (су асты пистолеті)	44	12 584 мың	86 200
Су астында атуға арналған 4,5 мм СПС оқ-дәрісі	50 мың	39 500 мың	270 500
Пистолет-пулеметтердің оқпан планкасын орнату және сатып алу	1 мың	15 000 мың	102 700

Дереккөз: ҚМ (2009)

Қазақстанның мәлімденген бұл қаруларды экспорттау мөлшері не болғаны 100 мың АҚШ долл. сомасына 1992–2008 аралығында тең болды (БҰҰ-ның «Комтрейд» сауда дерекқоры, датасыз). Тек мемлекет меншігіндегі «Қазспецэкспорт» компаниясының әскери атыс қаруын экспорттауға рұқсаты бар. Компания төмендегі жабдық түрлерін сатады: оптикалық көздеуіші жоқ 12,7мм НСВ пулеметі; 9 мм ПМ пистолеттері; 7,62 мм АКМ автоматтары; 7,62 мм СКС мылтықтары; 5,45 мм АК-74, АКС-74 және АКС-74У автоматтары; 5,6 мм ТОЗ-8 және ТОЗ-17 спорттық мылтықтары; 26 түрлі оқ-дәрі, 4,5 мм-ден 23 мм-ге дейін (Чеботарев, 2010).

Ел ішіндегі қару шығару мүмкіндігі шектеулі болғандықтан, Қазақстан жақын келешектегі қажеттіліктері үшін әскери атыс қаруының көп бөлігін импорттауы ықтимал. Қорғаныс вице-министрі Ратмир Комратовтың мәліметінше, Қазақстан барлық әскери жабдықтарының (барлық түрінің) 70 пайызын импорттайды (Молдабаев, 2010, 5-б). Дегенмен, әскери атыс қаруын импорттау бойынша толық мәлімет аз. Қазақстан БҰҰ-ның сауда дерекқорына мәлімдеген деректері бойынша әскери мылтықтардың, пулеметтердің және басқа да кіші калибрлі әскери қарулардың импортталған мөлшері тек 3 млн. АҚШ долл. мөлшерінен 1992–2008 аралығында сәл асты, бұл көрсеткіш Қазақстан мәлімдеген жалпы импортталған атыс қаруының мөлшерінің аз бөлігі (1-кесте). Сауда әріптестері мәлімдеген Қазақстанға экспортталған әскери атыс қаруы мөлшерінің аз болуы Қазақстанға жүйелі түрде қару экспорттайтын мемлекеттердің көбі, мысалы Ресей Федерациясы әскери жабдық саудасын Сауда комиссиясына мәлімдемейтінін білдіруі ықтимал. БҰҰ-ның әдеттегі қару-жарақ регистріне Қазақстан берген есептерде әскери импортқа байланысты біраз ақпарат бар. Мысалы, 2009 жылы, Қазақстан Америка Құрама Штаттарынан және Германиядан снайперлік винтовкаларды, сондай-ақ Швейцариядан граната атқыштарды импорттағанын мәлімдеді (БҰҰҚБ, датасыз). Дегенмен, Қазақстан берген импорт деректері нақты жеткізу мөлшерінен төмен. Мысалы, ҚМ деректері 547 млн. теңге (3.7 млн. АҚШ долл.) құнындағы атыс қаруы мен оқ-дәріні тек 2009 жылының өзінде жеткізілгенін көрсетеді (7-ші кестені қараңыз).

Бақылау шаралары

Қазақстан Республикасының Қауіпсіздік кеңесінің қару, әскери технологиялар мен екі мақсатты тауарларды сату бойынша бөлім аралық комиссиясы ҚМ-нің әскери-техникалық комиссиясының ұсыныстарына сәйкес артық қару мен оқ-дәрілерге қатысты шешімдерді қабылдайды (ҚР, 2008, 13-б). Соңғы кезге дейін тек «Қазарсенал» компаниясы Қазақстанда оқ-дәріні жоюға лицензиясы бар мердігер болатын, бірақ оның ТЗЗК ракеталары сияқты күрделі оқ-дәріні бөлшектеуде тәжірибесі

8-ші кесте Қорғаныс министрлігі жойған кәдімгі оқ-дәрінің артық қорлары, 2003–2009⁴⁰

Түрі	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	Барлығы
АЗП-39-ға арналған 37 мм	0	0	0	33 943	9 138	68 823	64 262	176 166
ЗиС-2-ге арналған 57 мм	0	0	0	2 447	2	21 903	0	24 352
ЗиС-3-ге арналған 76 мм	0	0	2 430	46 552	3 292	43 937	0	96 211
Д-44-ке арналған 85 мм	8 061	84 126	25 935	52 411	67 679	67 292	0	305 504
Д-48-ге арналған 85 мм	0	0	0	9 926	0	0	0	9 926
КС-19-ға арналған 100 мм	0	18 400	0	912	43 828	77 574	0	140 714
У-5ТС-ке арналған 115 мм	0	0	0	0	0	4 957	0	4 957
Д-25ТС-ке арналған 122 мм	0	970	0	0	0	0	0	970
М-30-ға арналған 122 мм	4 127	34 мың	50 250	69 692	1 158	6 438	0	165 665
М-46-ға арналған 130 мм	0	0	1 628	0	0	9 553	0	11 181
Д-20-ға арналған 152 мм	304	0	0	3 991	17 133	412	0	21 840
Д-1-ге арналған 152 мм	3 200	0	0	0	0	0	0	3 200
2С7-ге арналған 203 мм	0	0	0	0	326	4 761	0	5 087
82 мм миналар	0	0	0	0	87 728	4 727	0	92 455
120 мм миналар	0	0	0	0	50 777	0	0	50 777
160 мм миналар	0	0	0	0	4 952	0	0	4 952
240 мм миналар	0	0	0	0	0	1 395	0	1 395
Барлығы	15 692	137 496	80 243	219 874	286 013	311 772	64 262	1 115 352

Дереккөз: ҚР (2011а, 1-б)

9-шы кесте Қорғаныс министрлігі жойған атыс қаруы мен жеңіл қару-жарақтардың артық қорлары, 2003–2006

Түрі	2002	2003	2004	2005	2006	Барлығы
Граната атқыштар	0	43	436	566	0	1 045
Мылтықтар мен карабиндер	147	10 937	143	9 586	42	20 855
Пулеметтер	0	2 960	2 742	2 910	2	8 614
Автоматтар	50	10	0	5 415	0	5 475
Пистолеттер	1 090	573	0	140	0	1 803
Барлығы	1 287	14 523	3 321	18 617	44	37 792

Дереккөз: ҚР (2011а, 2-б)

жоқ (NAMSA, 2007, 2–3 бб). «Қазарсеналдың» оқ-дәрі жою полигондары Қапшағай мен Арыс мекендерінде орналасқан және мәлімет бойынша калибрге байланысты, жылына 250 мың дана оқ-дәрі жоя алады (ЕҚЫҰ, 2005, 4–5 бб). 2009 жылғы наурыз айында «Қазарсеналдың» Арыс бөлімшесінде болған жарылыстан кейін үкімет оқиғаның себептері анықталып, қауіпсіздік процедуралары жетілдірілгенше Қазақстанда оқ-дәрі жою шаралары уақытша тоқтатылатынын жариялады (ҚазАқпарат, 2009). 2010 жылғы 3 қыркүйекте үкімет артық оқ-дәрілерді жою жұмысы тапсырылатын жаңа мекемені құруға мүмкіндік беретін жарлық шығарды (ҚР, 2011а, 1-б).

Мәліметтер бойынша ҚМ артық әдеттегі оқ-дәріні жою жұмысында айтарлықтай жетістікке жеткен. 2003 жылы, 2001 жылғы тамыз айында Тоқырау қару-жарақ қоймасында болған жарылыстан кейін Қорғаныс министрлігі «Қазақстан қарулы күштері қолданбайтын әдеттегі қару-жарақты жою бағдарламасын» қабылдады; бұл бағдарламаға сәйкес 2,5 дана әдеттегі қару-жарақ 2003–07 аралығында жойылуы тиіс еді, мұның ішінен 161 мың 85–152 мм калибріндегі оқ-дәрі мәлімдемелер бойынша 2003–04 жылдары аралығында жойылды. Қаражат тапшылығына байланысты бұл бағдарлама 7,5 жылға ұзартылды (ЕҚЫҰ, 2005, 3-б). 2009 жылғы желтоқсан айында ҚМ 1,5 млн. дана оқ-дәрі жойылатынын мәлімдеді (BBC Monitoring/Интерфакс, 2009). 2011 жылдың басында, министрлік

«Атыс қаруына шолу» ұйымына 1 115 352 дана әдеттегі оқ-дәрі 2003–2009 жылдар аралығында жойылғанын мәлімдеді, оның ішінде 939 244 данасы детонация арқылы жойылды (ҚР, 2011а, 1-б; 8-кестені қараңыз). Яғни, 1,4 млн. дана оқ дәрі 2,5 млн. дана оқ-дәрі болған 2010 артық бастапқы мөлшерінен жойылды. Дегенмен, бұл деректер тек Қорғаныс министрлігіне қатысты және 9-суретте көрсетілген салыстыруға болатын деректері жоқ басқа мекемелерге қатысы жоқ.

Қорғаныс министрлігі 37 792 дана атыс қаруы мен жеңіл қару-жарақтарды 2002–06 жылдар аралығында жойғанын мәлімдеді, бірақ қалған артық қару-жарақ мөлшеріне қатысты мәлімет жоқ (ҚР, 2011а, 2-б; 9-кестені қараңыз). Басқа есеп бойынша ҚМ 2007 жылы жоюға арналған 45 мың ішінен 27 723 дана қаруды жойғанын мәлімдеді (NAMSA, 2007, 2-б). Қазақстан артық қару-жарақтарды жоюды, халықаралық ынтымақтастық мүмкіндіктерінің бар болуына қарамастан, өз басымен орындады. НАТО ұйымының қару-жарақ жеткізу агенттігімен бірге әзірленген жоба бойынша 2007 жылы 16 653 атыс қаруы, 350 ТЗЗК жиынтығы жойылмақ болды. Бірақ, ресми себебі ретінде әкімшілік себептер көрсетіліп, жоба сонымен жүзеге асқан жоқ (NAMSA, 2007, бб. 2–3).

Қару-жарақ қоймаларындағы абайсыздан болған жарылыстар

2001 жылдан бері Қазақстандағы қару-жарақ қоймаларында алты үлкен жарылыс болғаны белгілі. 2011 жылдың соңында бұл жарылыстар нәтижесінде мұндай оқиғаларға тап болу деңгейі бойынша Қазақстан әлемде 13-орынға қойды (Атыс қаруына шолу, 2011). «Атыс қаруына шолу» ұйымы, ЦИОМ ұйымының көмегімен 2010 жылғы тамыз бен қыркүйек айларында жарылыс болған жерлердің маңындағы үш мекеннің тұрғындарымен фокус-топ талқылауларын өткізді, атап айтқанда Ортадересін (2001 жылғы тамыз айындағы Тоқыраудағы жарылыс болған жердің маңында), Арыс (2009 жылғы наурыз айында болған оқиға) және Қараой (2009 жылғы маусым айында болған оқиға) (2-ші жолақты қараңыз). Өрбірі сегіз қатысушыдан тұратын екі фокус-топ талқылаулары әр мекенде ер адамдармен және әйел адамдармен бөлек өткізілді. Қатысушылардан

қарастырылған мекендерде оқиғаға дейін және одан кейін кем дегенде екі жыл тұрғаны талап етілді. Талқылауларда респонденттердің жарылысқа қатысты тәуекелдерді білуі мен оны түсінуіне; жарақаттар, мүлікке зақым келу және жергілікті мекеннің дамуы мен тіршілігіне тиген ұзақ мерзімді нәтижелерге; үкімет қолданған шараларға; өтемақы төлеу мен алдын алу шараларына назар аударылды (2-ші қосымшаны қараңыз).

Тәуекелді біліп, түсіну

Үш мекендердің барлығында тұрғындар жарылыстан бұрын қару-жарақ қоймалары жақын орналасқандықтан және кейбір жергілікті тұрғындар келісім-шарт бойынша сол жерде жұмыс істейтіндіктен олардың бар екенін білетін. Ортадересін мен Арыста, қоймаларда орасан мөлшерде

2-ші жолақ Зерттеуге қатысты анықтамалық мәлімет: Тоқырау, Арыс және Қараой оқ-дәрі қоймаларында болған жарылыстар

Қарағанды облысында, Балқаш қаласынан шығысқа қарай шамамен 50 км қашықтықта орналасқан Қорғаныс министрлігінің 89533 әскери бөліміндегі Тоқырау-10 оқ-дәрі қоймасында 2001 жылғы 8 тамызда жарылыс болды (*Kazakhstan Today*, 2001a). Сол кездегі қорғаныс министрі болған Сәт Тоқпақпаевтің айтуынша, бұл қоймада «бірнеше ондаған мың тонна» артиллериялық снарядтар, атыс қаруының оқ-дәрілері және бомбалар болған. Кеңес Одағының Ауғанстандағы операцияларынан және жартылай 1988 жылғы Армениядағы жер сілкінісінен кейін көшірілген бүкіл арсенал жойылмақ болатын (*Kazakhstan Today*, 2001b).

Оңтүстік Қазақстан облысында (Шымкент қаласынан шамамен 100 км қашықтықта), Арыс қаласынан 2 км қашықтықта орналасқан Қорғаныс министрлігінің 44859 әскери бөліміндегі ҚазАрсенал ғылыми-өндірістік бірлестігі ЖШС-нің оқ-дәрі жою нысанында 2009 жылғы 20 наурызда екінші жарылыс болды (ТЖМ, 2009a). Екінші Дүниежүзілік соғыстан бұрын Арыс қаласының маңында үлкен оқ-дәрі қоймалары салынған болатын және онда бұрын да жарылыс болған. Бұқаралық ақпарат құралдарының мәлімдеуінше, Кеңес Одағының әскери Ауғанстаннан шыққаннан кейін біршама оқ-дәрі мен қару-жарақ Арыс қаласының жанындағы қоймаларға тасылған (*Kazakhstan Today*, 2009b). Қорғаныс министрлігі ҚазАрсенал жеке-меншік мекемесін жарамдылық мерзімі аяқталған оқ-дәріні азаматтық мақсаттарда қолдануға жойып, қайта өңдеу үшін қосалқы мердігерлікке жалдаған болатын (Новицкая, 2009).

Алматы облысы (Алматыдан 40 км), Іле ауданында Қараой ауылынан 1 км қашықтықта ҰҚК-нің Шекара қауіпсіздігі қызметінің 2466 әскери бөліміндегі оқ-дәрі қоймасында 2009 жылғы 8 маусымда үшінші жарылыс орын алды. Бұл бөлімді ҰҚК әскери институты шекара қауіпсіздігі офицерлерін дайындау үшін даладағы жаттығу орталығы ретінде пайдаланады (ТЖМ, 2009b; *Kazakhstan Today*, 2009e; ҚазТАГ, 2009).

қару-жарақ бар екені және жарылыс болса, үлкен аумаққа әсер ететіні туралы сыбыс болған. Қараойда, тұрғындар жақындағы жаттығу полигондарында ұйымдастырылып тұратын жүйелі әскери жаттығуларына үйреніп қалған; кейбіреулер жарылысты жаттығу шеңберінде болған деп ойлаған. Арыста, жарылыс Наурыз мерекесінің қарсаңында орын алды, сондықтан кейбір адамдар, әскерлер мерекені тойлау үшін отшашуға дайындалып жатқан деп ойлаған.

Жергілікті тұрғындар арасында оқиғалардың себептерін білуі әртүрлі. Ортадересінде, нақты себепін білмейтін, оның орнына бұқаралық ақпарат құралдарында берілген бірнеше жорамалды келтірді. Шынымен айтқанда, үкімет комиссиясы сол уақытта оқиғаға не себеп болғанына нақты қорытынды жасай алмады (Kazakhstan Today, 2002). Арыстағы респонденттер жарылыс себепін жақсы білетін, бір жағынан БАҚ-та берілген мәліметтерден, бір жағынан ҚазАрсеналда істеген басқа тұрғындардан. Тергеу, оған дейін БАҚ-тағы хабарламалар сияқты, оқиғаның басты себептеріне ұқыпсыздық, қауіпсіздік ережелерін бұзу және ҚазАрсеналдағы жұмыс көлемінің көп болуын жатқызды (Новицкая, 2009). Қараойдағы респонденттердің көпшілігі оқиға туралы аз білетін, бәлкім бұған қару-жарақ қоймасының ҰҚК-ге байланысты болғандықтан тақырыптың құпиялығы себеп болды. Тергеушілер келісім-шартпен қызмет атқаратын сержант жарылғыш дорбаны жарылғыш заттар қорабына кездейсоқ түсіріп алғаннан қойма жарылды деген тұжырым жасады (КТК, 2009b; Северный, 2009); дегенмен, кейбір жергілікті тұрғындар оның кінәсіз жапа шеккенін айтады. Үш оқиғаның ешқайсысында билік жарылыс себептерін жергілікті тұрғындарға түсіндірген емес.

Бір мекендегі респонденттер, жарылыстар қару-жарақ пен оқ-дәріні үшінші тарапқа заңсыз сатуға байланысты болуы мүмкін деген пікір білдірді. Қараойдағы ер адамдар қару-жарақ қоймасының мүлкін тізімдеу шарасы жасалмақ болатын және жарылыс ұрлық іздерін жасыру үшін қасақана жасалған деген сыбысты келтірді. Басқа мекендердегі қатысушылары бұл сезімтал тақырыпты талқылағысы келмеді. Тоқырау жарылысынан кейін бұқаралық ақпарат құралдарында, ол ұрлықты жасыру үшін әдейі ұйымдастырылған деген пікірлер болды (Джалилов, 2001).

Жазатайым оқиғалар мен әсері

Оқиға Арыстағы тұрғындарға қатты әсер етті. Оқиға кешкі уақытта орын алды және фокус-топ қатысушыларының мәліметі бойынша бұрыннан келе жатқан қорқуға орай жаппай қорқынышқа, шокқа және үрейге себеп болды; жағдай соғыс кезіндегі жүйесіз эвакуацияға ұқсады. Бұл жағдайды өз пайдасына айналдыру үшін такси жүргізушілері мен жанармай құятын орындардың иелері бағаларын көтеріп жіберді, мұны баспасөздегі хабарламалар да растайды (Новицкая, 2009). Ортадересінде де тұрғындар қорқып кетті, бірақ үрейленбеді, оның орнына, әскери қызметкерлер мен олардың отбасыларына көмектесіп, ұйымдасқан эвакуацияға ат салысты. Бірақ, Арыспен салыстырғанда Ортадересін жарылыс болған жерден біршама алыс болатын (шамамен 15 км). Қараойда кейбір адамдар үрейленіп, ауылдан кетіп қалды, дегенмен көбі үйлерінде қалды. Үш мекеннің барлығында кейбір қатысушылар соғыс басталып кетті деп ойлап қалыпты; тұрғындардың айтуынша жарылыстар соғыс кезінде артиллериялық атысқа және бомба тастауға ұқсаған.

Мекен халқының арасында бірден өлімге себеп болмағанымен, үш оқиға себеп болған жалпы зияны мен жазатайым оқиғалары бойынша әр түрлі. Арыстағы жарылыс жұмыс орнында үш ҚазАрсенал қызметкерінің өліміне және 17 қызметкердің жарақат алуына (бұлардың ішінен екеуі кейін ауруханада қайтыс болды) себеп болды (*Kazakhstan Today*, 2009с; КТК, 2009а; Новицкая, 2009). Арыстағы жарылыстың жақын жерде болуы терезелердің сынуына, есіктердің жұлып алынуына және шатыр мен қабырғалардың шатынауына себеп болды. Ортадересінде жергілікті тұрғындардың мүлкіне зиян келмегенімен, 2003–2009 жылдар аралығында металл сынықтарын жинаушы жасөспірім, мерзімді әскери қызметтегі әскер және бес қызметкер өліп, үш қызметкер жараланған⁴¹. Жарылыс себебінен инфрақұрылым да бүлінді, атап айтқанда әскерилердің үйі, жергілікті темір жол мен ток жеткізу линиясы, сондай-ақ билік су беруді бірнеше күнге шектеуге мәжбүр болды⁴². Жергілікті тұрғындардың айтуынша, жарылыс аумағын тазалау ресми түрде аяқталғанымен, айналада және Балқаш көлінің түбінде пашылып жатқан бірталай қару-жарақ бөліктері бар және олар металл сынықтарын жинаушылардың қызығушылығын тудырып отыр. Қараой тұрғындары мүлікке келген зиян туралы хабарлаған жоқ, дегенмен олар

мерзімді әскери қызметтегі әскер үстіне қойманың бетон қабырғасы құлағаннан қайтыс болғанын білетін (ТЖМ, 2009b; Коновалов, 2009; ЭРА-ТВ, 2009).

Ортадересін мен Арыста фокус-топтарға қатысқан адамдар жарылыстар қоршаған орта мен адам денсаулығына, әсіресе жүкті әйелдер мен балаларға теріс әсер еткенін және олар мал өлімінің өсуіне себеп болғанын айтады. Кейбір Ортадересін тұрғындағы Тоқырау қоймасында ұшында уран бар оқтардың болғанын және оқиға нәтижесінде айнала радиоактивті заттармен ластанғанын, бірақ билік қоршаған ортада радиация жоқ деп айтқанын мәлімдеді. Дегенмен, оқиға болған жерден жоғары радиоактивті оқ-дәрі мен қоқыстарды жинап алып, оларды бұрынғы Семей полигонына ұзақ мерзім сақтау үшін апаруға ат салысқан қазақстандық ядролық ғылым мамандарының айтуынша, Тоқырау арсеналында мұндай оқтар шынымен болған сияқты (Дмитропавленко и др., 2010).

Үкіметтің реакциясы

Респонденттердің айтуынша, үш мекенде де өрт сөндірушілер апаттық дабыл алғаннан кейін жарылыс болған жерге жылдам жеткен. Дегенмен, Тоқырау оқиғасында жарақат және өлім қаупі болғандықтан олар жарылыстар тоқтағанша өрт сөндіруге кіріспеген (*Kazakhstan Today*, 2001a; 2001c). Қараойда да, құтқарушылар оқ-дәрінің жарылысы тоқтамай қойғандықтан өрт сөндіруге дереу кіріспеген (ТЖМ, 2009b; *Kazakhstan Today*, 2009e). Арыста, өрт сөндірушілер жарылыс қаупіне қарамастан, өз өмірлерін тәуекелге салып өртті сөндірген (*Kazakhstan Today*, 2009d).

Үш мекенде эвакуация әртүрлі ұйымдастырылған. Ортадересінде жергілікті билік эвакуацияны тиісті түрде өткізіп, 400-ден астам адам мен әскери қызметкерлерді Балқашқа көшірген. Кейбіреулер мүлкі мен малына бас-көз болу үшін ауылда қалған. Арыс тұрғындары билік халықты эвакуациялау үшін көлікпен қамтамасыз етпеген, ал әскерилер өз қызметкерлері мен олардың отбасыларын эвакуациялауға екі автобус пен бір машина берген. Қараойда, оқиға орнына жақын орналасқан шеткі көшелерде тұратын тұрғындар эвакуацияланып, мекеннің орталығында орналастырылған, ал кейбіреулер үйлерінде қалған немесе ауылдан өздері кеткен. Оқиғалардың үшеуінде де, билік жарылыс болған жерлерді

оқшаулап, полиция мен әскери тосқауылдарын қойып, қалалар мен ауылдарға баратын жолдарды жапқан. Жарылмаған снарядтарды іздестіру үшін инженерлік бригадалар шақыртылған.

Өтемақы төлеу және алдын алу

Ортадересін тұрғындары күткенімен үкіметтен ешқандай көмек алған жоқ, ал әскери қызметкерлер мен олардың отбасыларына, тұрғындардың айтуынша, бүлінген мүлігі үшін өтемақы төленген. Арыс тұрғындары оқиға нәтижесінде туындаған бүкіл зиянға билік өтемақы төлейтініне уәде бергеніне қарамастан оларға тек сынған терезелері үшін аз ғана өтемақы берілген. Фокус-топтарға қатысқан адамдардың айтуынша көмекке бөлінген қаражатты жергілікті билік жымқырған. Қараойдағы респонденттер үкіметтен өтемақы не көмек күтпеген, себебі жарылыс нәтижесінде әскери мүлік пен үйлерге зиян келгенімен, мүліктеріне ешбір зиян келмеген⁴³.

«Атыс қаруына шолу» жүргізген фокус-топ талқылауларында Қазақстандағы билік қару-жарақ қоймаларының маңында тұратын халыққа төтенше жағдай жаттығуларын ұйымдастырмайтыны және жергілікті тұрғындар төтенше жағдайларда қалай әрекет ету керектігін білмегені анықталды. Респонденттер төтенше жағдай кезінде жергілікті тұрғындар жиналатын, Кеңес Одағы заманындағы бомбапаналар сияқты арнайы жиналу орындары немесе эвакуация орталықтары жоқ екенін атап өтті. Үш мекенде де фокус-топ қатысушылары негізі қару-жарақ қоймалары мен әскери полигондар сияқты әскери нысандар елді мекендерден алыс орналасқаны дұрыс болар еді деген оймен келіседі. Дегенмен, қатысушылардың көпшілігі әскери нысандардың елді мекендерінің маңында орналасқанына қатты қарсылық білдірмейтінін айтты, себебі олар қажетті жұмыс орындарымен қамтамасыз етеді. 🗨

Тұжырым

2011 жылдың соңы бойынша «Атыс қаруына шолу» жинаған ақпаратқа сәйкес, Қазақстандағы қауіпсіздік Кеңес Одағы ыдырағаннан кейін жақсарған. Қылмыстар, оның ішінде кісі өлтіру оқиғалары 1990-шы жылдардың ортасынан бастап айтарлықтай азайған және қылмыскерлер кісі өлтіру және қару қолданып тонау үшін қару-жарақты сирек қолданатыны сияқты. Халық ішіндегі респонденттерден оларға әсер ететін ең қиын проблемалары туралы сұралғанда, жұмыссыздық, денсаулық сақтау және суға қол жеткізу мүмкіндігін қауіпсіздіктің алдына қояды. Сонымен қатар, үкімет халық тарапынан атыс қаруларды сатып алуға және оларға ие болуға салыстырмалы түрде тиянақты шаралар қолданады.

Дегенмен, Қазақстан тұрақсыз аймақтағы қауіпсіз ел деген ойға шүбә келтіретін бірнеше маңызды проблема бар. Қазақстанның тұрақтылығына қауіп төндіретін жайттар көрші елдердегі оқиғалармен шектелмейді; оларға әлемдік және Орталық Азияның көрсеткіштерінен асатын ішкі кісі өлтіру оқиғаларының деңгейі және соңғы кездегі зорлық-зомбылықта қару-жарақтың көбірек қолданылуы жатады. Өзін қауіпсіз сезінбеу көбінесе қалалық мекендерде кездеседі, бұл жағдай қалаларда және жастар арасында қорғану шарасы ретінде қару ұстау ниетін арттырады. Бұған қоса, атыс қаруын заңсыз жасаудың айтарлықтай өсуі және тұтқындар мен жасөспірімдердің қару-жарақты қолдануы сияқты теріс үрдістер бар. Қазақстанда соңғы уақытта өршіген лаңкестік зорлық-зомбылық пен соңғы бес жылда орын алған этникалық және саяси зорлық-зомбылық оқиғалары аса алаңдатады. Жағдай күрт нашарлап барады деп айтқан дұрыс болмаса да, Қазақстан аспаны толығымен ашық емес.

2001 жылдан бері елде орын алған қару-жарақ қоймаларындағы алты үлкен абайсыздан болған жарылыс мемлекеттік арсеналды басқарудағы проблемаларды айқын көрсетеді. Жарылыстар нәтижесінде өлім, жарақат, жеке-меншік мүліктің және қоғамдық инфрақұрылымның бүлінуі орын алған. Ұзақ мерзімді қарастырсақ, олар қоршаған ортаға, тіршілікке және

жұмыспен қамтылуға зиян келтірді. Қойма маңында тұратын халыққа төтенше жағдай жаттығулар өткізбеу үкіметтің мұндай оқиғаларға жауап беруге қабілеті мен ынтасының төмен екенін көрсетеді. Мемлекеттік арсеналдың, оның ішінде артық оқ-дәрінің қауіпсіздігін қамтамасыз ету мұндай оқиғалардың орын алуына жол бермей ғана қоймай, қарулардың рұқсаты жоқ тұлғалар мен адамдарға өту қаупін азайтады. Қазақстан бұл бағытта өз басымен шара қолдана бастағанымен, барлық елдерде қолданылатын транспаренттік пен халықаралық ынтымақтастық Қазақстанға осы саладағы халықаралық білім қорын кеңейтуге көмектесетін еді. 🗨

1-ші қосымша. Сауалнама

Қазақстан

Қауіпсіздік пен атыс қаруына қатысты ой-пікірлер

Халық арасында жүргізілген сауалнамадан алынған үзінділер

ҚАУІПСІЗДІК

№	Сұрақтар	Жауаптар	Көшу
SS1	<p>Сіздің ойыңызша, осы қалада/ауылда қандай 3 АСА МАҢЫЗДЫ мәселе бар?*</p> <p>1, 2, 3 деп ретімен маңыздылығы бойынша белгілеңіз:</p> <p>өте маңызды мәселе, маңыздылығы бойынша екінші орындағы мәселе, маңыздылығы бойынша үшінші орындағы мәселе.</p> <p>*СҰХБАТ АЛУШЫ: КАРТОЧКАНЫ КӨРСЕТИҢІЗ. РЕСПОНДЕНТ ТАҢДАУДЫ БАРЛЫҚ ЖАУАПТАРДЫ ОҚЫП БОЛҒАН СОҢ ҒАНА ЖАСАУЫ ҚАЖЕТ! ТЕК ҚАНА ҮШ ЖАУАП (жауаптарын «Көшу» бағанасында белгілеңіз)</p>	<p>МӘСЕЛЕЛЕР ЖОҚ – 1</p> <p>БІЛІМ БЕРУ (ЖЕТКІЛІКСІЗДІГІ НЕМЕСЕ ЖОҚТЫҒЫ) – 2</p> <p>ДЕНСАУЛЫҚ САҚТАУ (ЖЕТКІЛІКСІЗДІГІ НЕМЕСЕ ЖОҚТЫҒЫ) – 3</p> <p>ҚАЛА/АУЫЛ ШЕҢБЕРІНДЕГІ КӨЛІК (ЖЕТКІЛІКСІЗДІГІ НЕМЕСЕ ЖОҚТЫҒЫ) – 4</p> <p>ҚАЛА/АУЫЛ СЫРТЫНДАҒЫ БАСҚА АУДАНДАРҒА КӨЛІК (ЖЕТКІЛІКСІЗДІГІ НЕМЕСЕ ЖОҚТЫҒЫ) – 5</p> <p>ЖҰМЫС (ЖЕТКІЛІКСІЗДІГІ НЕМЕСЕ ЖОҚТЫҒЫ) – 6</p> <p>ТАЗА СУ (ЖЕТКІЛІКСІЗДІГІ НЕМЕСЕ ЖОҚТЫҒЫ) – 7</p> <p>ТҰРҒЫНДАРДЫҢ / ОТБАСЫ МҮШЕЛЕРІНІҢ ТАМАҒЫ / АЗЫҒЫ (ЖЕТКІЛІКСІЗДІГІ НЕМЕСЕ ЖОҚТЫҒЫ) – 8</p> <p>ҮЙДЕГІ МАЛДЫҢ ЖЕМШӨБІ (ЖЕТКІЛІКСІЗДІГІ НЕМЕСЕ ЖОҚТЫҒЫ) – 9</p> <p>ТҰРҒЫНДАРДЫҢ / ОТБАСЫ МҮШЕЛЕРІНІҢ ҚАУІПСІЗДІГІ (ЖЕТКІЛІКСІЗДІГІ НЕМЕСЕ ЖОҚТЫҒЫ) – 10</p> <p>ҮЙДЕГІ МАЛДЫҢ ҚАУІПСІЗДІГІ (ЖЕТКІЛІКСІЗДІГІ НЕМЕСЕ ЖОҚТЫҒЫ) – 11</p> <p>ЖЕРГЕ ЖӨНЕ/НЕМЕСЕ БАСҚА ТАБИҒИ РЕСУРСТАРҒА ҚАТЫСТЫ ДАУ-ЖАНЖАЛДАР – 12</p> <p>БАСҚА (ЖАЗЫП КӨРСЕТИҢІЗ)</p>	<p>ЖАУАП</p> <p>1. <input type="text"/></p> <p>2. <input type="text"/></p> <p>3. <input type="text"/></p>

№	Сұрақтар	Жауаптар	Көшу
		БІЛМЕЙМІН – 88 ЖАУАПТАН БАС ТARTY – 99	
SS2	<p>Сіздің ойыңызша осы қалада/ауылда қауіпсіздікке қатысты қандай 3 АСА МАҢЫЗДЫ мәселе бар?*</p> <p>1, 2, 3 деп ретімен маңыздылығы бойынша белгілеңіз:</p> <p>өте маңызды, екінші орында, және үшінші орында.</p> <p>*СҰХБАТ АЛУШЫ: КАРТОЧКАНЫ КӨРСЕТИҢІЗ.</p> <p>РЕСПОНДЕНТ ТАҢДАУДЫ БАРЛЫҚ ЖАУАПТАРДЫ ОҚЫП БОЛҒАН СОҢ ҒАНА ЖАСАУЫ ҚАЖЕТ! ТЕК ҚАНА ҮШ ЖАУАП</p> <p><i>(жауаптарын «Көшу» бағанасында белгілеңіз)</i></p>	<p>ҚАУІПСІЗДІККЕ ҚАТЫСТЫ МӘСЕЛЕЛЕР ЖОҚ – 1</p> <p>ҚЫЛМЫС ДЕҢГЕЙІНІҢ ЖОҒАРЫ БОЛУЫ – 2</p> <p>РАДИКАЛДЫҚ ДІНИ ТОПТАР – 3</p> <p>ӨЛЕУМЕТТІК ҚЫСЫМ – 4</p> <p>ҰЛТАРАЛЫҚ ҚЫСЫМ – 5</p> <p>ӘЙЕЛДЕРГЕ ҚАТЫСТЫ ҚАУІП-ҚАТЕРДІҢ ТӨНУІ (СОНЫҢ ІШІНДЕ: ЗОРЛЫҚ, ОТБАСЫҢДАҒЫ ЖӘБІР КӨРСЕТУ) – 6</p> <p>БАЛАЛАРҒА ҚАТЫСТЫ ҚАУІП-ҚАТЕРДІҢ ТӨНУІ (СОНЫҢ ІШІНДЕ: БАЛАЛАРҒА МЕЙІРІМСІЗ ҚАРАУ) – 7</p> <p>ҚОРШАҒАН ОРТАНЫҢ ЛАСТАНУЫ – 8</p> <p>ӨЗІНІҢ ӨМІРІНЕ ҚАУІП-ҚАТЕРДІҢ ТӨНУІ (ӨЗ-ӨЗІНЕ ҚОЛ ЖҰМСАУ, МҮШЕСІН ЗАҚЫМДАУШЫЛЫҚ ЖӨНЕ Т.Б.) – 9</p> <p>ТАБИҒИ АПАТТАР, ЗІЛЗАЛАЛАР – 10</p> <p>МАЛ ҰРЛАУШЫЛЫҚ – 11</p> <p>БИЛІКТІ / ЛАУАЗЫМДЫҚ ӨКІЛЕТТІЛІКТІ АСЫРА ПАЙДАЛАНУ, ПОЛИЦИЯНЫ ҚОСҚАНДА – 12</p> <p>БАСҚА (ЖАЗЫП КӨРСЕТИҢІЗ)</p> <p>БІЛМЕЙМІН – 88 ЖАУАПТАН БАС ТARTY – 99</p>	<p>ЖАУАП</p> <p>1. <input type="text"/></p> <p>2. <input type="text"/></p> <p>3. <input type="text"/></p>
SS3	<p>Қазіргі таңда, өткен жылмен салыстырғанда Сіздің қалаңызда / ауылыңызда қауіпсіздікке қатысты жағдай қалай өзгерді?</p>	<p>НАШАРЛАДЫ – 1</p> <p>ӨЗГЕРІССІЗ ҚАЛДЫ – 2</p> <p>ЖАҚСАРДЫ – 3</p> <p>БІЛМЕЙМІН – 88 ЖАУАПТАН БАС ТARTY – 99</p>	
SS4	<p>Сіз немесе Сіздің отбасы мүшелеріңіз қылмыстың немесе басқа да зорлық әрекеттерінің құрбаны болып қалу қаупі Сізді мазалайды ма?</p>	<p>ИӘ – 1</p> <p>ЖОҚ – 2</p> <p>БІЛМЕЙМІН – 88 ЖАУАПТАН БАС ТARTY – 99</p>	

№	Сұрақтар	Жауаптар				Көшу
SS5	Сіз өзіңіздің қалаңызды / ауылыңызды... деп санайсыз ба? * *СҰХБАТ АЛУШЫ: ЖАУАПТАРДЫ ОҚЫҢЫЗ.	ҚАУІПСІЗ ЖЕР – 1 ҚАУІПТІ ЖЕР – 2 ЕШҚАЙСЫСЫ – 3 ----- БІЛМЕЙМІН – 88 ЖАУАПТАН БАС ТARTУ – 99				
<i>Келесі жағдайларда Сіз өзіңізді қалай сезінесіз: өте қауіпсіз, айтарлықтай қауіпсіз, сенімсіз, айтарлықтай қауіпті, өте қауіпті. *</i> *СҰХБАТ АЛУШЫ: КАРТОЧКАНЫ КӨРСЕТИҢІЗ. ӘРБІР ҚАТАР БОЙЫНША БІР ЖАУАПТАН Сіз өзіңізді..... қалай сезінесіз?						
	Әрбір шартқа сәйкес бағананы белгілеңіз:	Өте қауіпті	Айтарлықтай қауіпті	Сенімсіз	Айтарлықтай қауіпсіз	Өте қауіпсіз
SS6	... күндіз үйіңізде жүргенде	1	2	3	4	5
SS7	... түнде үйіңізде жүргенде	1	2	3	4	5
SS8	... күндіз көшеде жүргенде	1	2	3	4	5
SS9	... түнде көшеде жүргенде	1	2	3	4	5

ҚЫЛМЫСТЫЛЫҚ

№	Сұрақтар	Жауаптар	Көшу
C1	Соңғы 12 ай ішінде Сіздің отбасы мүшелеріңіздің біреуі қылмыстан немесе зорлық әрекеттерінен зардап шекті ме? СҰХБАТ АЛУШЫ: БІРНЕШЕ ҚЫЛМЫС БОЛҒАН ЖАҒДАЙДА, СОҢҒЫСЫ ЖАЙЛЫ ӘҢГІМЕЛЕП БЕРУІН СҰРАҢЫЗ.	иә -1	C2-ден ЖАЛҒА-СТЫРУ
		ЖОҚ – 2 БІЛМЕЙМІН – 88 ЖАУАПТАН БА ТARTУ – 99	S1-ге КӨШУ
C2	Осы қылмыстан Сіздің отбасы мүшелеріңіздің қаншасы зардап шекті?	САНЫ (ЖАЗЫП КӨРСЕТИҢІЗ) ----- ЖАУАПТАН БАС ТARTУ – 99	
C3	Зардап шегушінің (-лердің) жасы мен жынысын айта аласыз ба?	ЕР, 0-15 ЖАС – 1 _____ ЕР, 15-29 ЖАС – 2 _____ ЕР, 30-45 ЖАС – 3 _____ ЕР, 46+ ЖАС – 4 _____ ӘЙЕЛ, 0-15 ЖАС – 5 _____ ӘЙЕЛ, 15-29 ЖАС – 6 _____	

№	Сұрақтар	Жауаптар	Көшу
	СҰХБАТ АЛУШЫ: ЕГЕР ЖЫНЫСЫ ЖӘНЕ ЖАСЫ БІРДЕЙ БІРНеше АДАМ ЗАРДАП ШЕККЕН БОЛСА, ЖАУАП КОДЫНЫҢ ЖАНЫНА САНЫН БЕЛГІЛЕҢІЗ.	<p>ӘЙЕЛ, 30-45 ЖАС – 7 _____</p> <p>ӘЙЕЛ, 46+ ЖАС – 8 _____</p> <p>-----</p> <p>ЖАУПТАН БАС ТARTY – 99</p>	
C4	<p>Қылмыстың қандай түрі жасалды?</p> <p>ТЕК БІР ҒАНА ЖАУАП</p>	<p>ҚОҚАН-ЛОҚҚЫ КӨРСЕТУ / ҚОРҚЫТУ – 1</p> <p>ҚАСТАҢДЫҚСЫЗ КІСІ ӨЛТИРУ – 2</p> <p>ҚАСТАҢДЫҚПЕН КІСІ ӨЛТИРУ – 3</p> <p>КЕК САЛДАРЫНАН КІСІ ӨЛТИРУ – 4</p> <p>ТИІСУ / ҰРЫП СОҒУ /АТЫС / ТӨБЕЛЕС – 5</p> <p>ЗОРЛАУ / СЕКСУАЛДЫ ОЗБЫРЛЫҚ – 6</p> <p>ОТБАСЫНДА ЖӘБІР КӨРСЕТУ – 7</p> <p>ТОНАУШЫЛЫҚ – 8</p> <p>ҰЛТАРАЛЫҚ ҚАҚТЫҒЫСТАРДЫҢ ҚҰРБАНЫ – 9</p> <p>БАНДИТТЕРДІҢ АРАСЫНДАҒЫ БОЛҒАН ҰРЫСТЫҢ ҚҰРБАНЫ – 10</p> <p>ЕСІРТКІ САУДАСЫ – 11</p> <p>АДАМ ҰРЛАУ – 12</p> <p>БАЛАЛАРҒА МЕЙІРІМСІЗ ҚАРАУ – 13</p> <p>БАЛАЛАРДЫ ҚАДАҒАЛАМАУ – 14</p> <p>ҮЙГЕ КІРІП ҰРЛАУ – 15</p> <p>БАСҚА (ЖАЗЫП КӨРСЕТІҢІЗ)</p> <p>-----</p> <p>БІЛМЕЙМІН – 88</p> <p>ЖАУАПТАН БАС ТARTY – 99</p>	
C5	<p>Қылмыстың осы түрі жасалғанда қарудың қай түрі қолданылды?</p> <p>ТЕК БІР ҒАНА ЖАУАП</p>	<p>ҚАРУ ҚОЛДАНЫЛМАДЫ – 1</p> <p>ТАСТАР – 2</p> <p>ОТ – 3</p> <p>ТАЯҚ – 4</p> <p>БАЛТА – 5</p> <p>ПЫШАҚ ЖӘНЕ Т.С.С – 6</p> <p>КӘДІМГІ ТАПАНША / РЕВОЛЬВЕР – 7</p> <p>КАЛАШНИКОВ АВТОМАТЫ / БАСҚА АВТОМАТ – 8</p> <p>АҢШЫ МЫЛТЫҒЫ – 9</p> <p>ҰҢҒЫСЫ КЕСІЛГЕН ШОЛАҚ МЫЛТЫҚ – 10</p> <p>ГАЗДЫ ТАПАНША – 11</p> <p>ПНЕВМАТИКАЛЫҚ ТАПАНША – 12</p> <p>РЕЗЕҢКЕ ОҚПЕН АТЫЛАТЫН ТАПАНША – 13</p>	

№	Сұрақтар	Жауаптар	Көшу
		БАСҚА (ЖАЗЫП КӨРСЕТІҢІЗ) ----- БІЛМЕЙМІН – 88 ЖАУАПТАН БАС ТАРТУ – 99	
C6	Осы қылмыс қай жерде жасалды? ТЕК БІР ҒАНА ЖАУАП	ӨЗ ҮЙІМДЕ / ЕСІК АЛДЫМДА – 1 БАСҚА АДАМДАРДЫҢ ҮЙІНДЕ / ЕСІК АЛДЫНДА – 2 КӨШЕДЕ – 3 ҚОҒАМДЫҚ ОРЫНДА – 4 БАЗАРДА – 5 ЖҰМЫС ОРНЫНДА – 6 БАСҚА (ЖАЗЫП КӨРСЕТІҢІЗ) ----- БІЛМЕЙМІН – 88 ЖАУАПТАН БАС ТАРТУ – 99	
C7	Осы қылмыс тәуліктің қай уақытында жасалды?	ТАҢЕРТЕҢ – 1 КҮНДІЗ – 2 КЕШКЕ – 3 ТҮНДЕ – 4 БІЛМЕЙМІН – 88 ЖАУАПТАН БАС ТАРТУ – 99	
C8	Зардап шеккен адам (-дар) қылмыскерді білуші ме еді?	ИӘ – 1 ЖОҚ – 2 БІЛМЕЙМІН – 88 ЖАУАПТАН БАС ТАРТУ – 99	
C9	Қылмыстың нәтижесінде зардап шеккен адам (-дар) жарақаттанып немесе қаза тапты ма?	ЖОҚ – 1 ЖАРАҚАТТАНДЫ – 2 ҚАЗА ТАПТЫ – 3 БІЛМЕЙМІН – 88 ЖАУАПТАН БАС ТАРТУ – 99	
C10	Осы қылмыс жайлы сіз құқық қорғау мекемесіне хабар бердіңіз бе?	ИӘ – 1 ЖОҚ – 2 БІЛМЕЙМІН – 88 ЖАУАПТАН БАС ТАРТУ – 99	

ҚАУІПСІЗДІКТІ ҚАМТАМАСЫЗ ЕТЕТІН СУБЪЕКТІЛЕР

№	Сұрақтар	Жауаптар	Көшу
S1	Сіздің қалаңызда / ауылыңызда қауіпсіздікті қамтамасыз ететін ұйымдар / топтар / адамдар бар ма?	Иә – 1	S2-ден ЖАЛҒА- СТЫРУ

№	Сұрақтар	Жауаптар	Көшу
		жоқ – 2 білмеймін – 88 жауаптан бас тарту – 99	S3-ке КӨШУ
S2	<i>(ЕГЕР S1 СҰРАҒЫНА «ИӘ» ЖАУАБЫ БЕРІЛСЕ)</i> Осы ұйымдарды / топтарды / адамдарды атаңызшы?*	ПОЛИЦИЯ ЖӘНЕ БАСҚА ҚҰҚЫҚ ҚОРҒАУ МЕКЕМЕЛЕРІ – 1 ҚАРУЛЫ КҮШТЕР, ӘСКЕР – 2 ЖЕРГІЛІКТІ БИЛІК – 3 ҚАУІПСІЗДІКТІ ҚАМТАМАСЫЗ ЕТЕТІН ЖЕКЕ МЕНШІК ҰЙЫМДАР – 4 МОЛДАЛАР, ИМАМДАР, БАСҚА ДІНИ ҚЫЗМЕТКЕРЛЕР – 5 АҚСАҚАЛДАР, ҚАРТТАР – 6 ТУҒАН-ТУЫСҚАҢДАР – 7 КӨРШІЛЕР – 8 ДОСТАР – 9 БАСҚА (ЖАЗЫП КӨРСЕТІҢІЗ)	
	*СҰХБАТ АЛУШЫ: КАРТЧКАНЫ КӨРСЕТІҢІЗ. БІРНЕШЕ ЖАУАП БОЛУЫ МҮМКІН	----- БІЛМЕЙМІН – 88 ЖАУАПТАН БАС ТАРТУ – 99	
S3	Егер Сіз қылмыстың куәгері немесе құрбаны болсаңыз ол жайлы біреуге хабар бересіз бе?	иә – 1 жоқ – 2 білмеймін – 88 жауаптан бас тарту – 99	S4-мен ЖАЛҒА- СТЫРУ S5-ке КӨШУ
S4	<i>(ЕГЕР S3 СҰРАҒЫНА «ИӘ» ЖАУАБЫ БЕРІЛСЕ)</i> Қылмыс жайлы Сіз кімге хабарлайсыз? 1, 2, 3 деп ретімен атаңызшы: бірінші кезекте, екінші кезекте, үшінші кезекте.	ПОЛИЦИЯ ЖӘНЕ БАСҚА ҚҰҚЫҚ ҚОРҒАУ МЕКЕМЕЛЕРІ – 1 ҚАРУЛЫ КҮШТЕР, ӘСКЕР – 2 ЖЕРГІЛІКТІ БИЛІК – 3 ҚАУІПСІЗДІКТІ ҚАМТАМАСЫЗ ЕТЕТІН ЖЕКЕ МЕНШІК ҰЙЫМДАР – 4 МОЛДАЛАР, ИМАМДАР, БАСҚА ДІНИ ҚЫЗМЕТКЕРЛЕР – 5 АҚСАҚАЛДАР, ҚАРТТАР – 6 ТУҒАН-ТУЫСҚАҢДАР – 7 КӨРШІЛЕР – 8 ДОСТАР – 9	ЖАУАП 1. <input type="text"/> 2. <input type="text"/> 3. <input type="text"/>
	*СҰХБАТ АЛУШЫ: КАРТЧКАНЫ КӨРСЕТІҢІЗ.		

№	Сұрақтар	Жауаптар		Көшу
	РЕСПОНДЕНТ ТАҢДАУДЫ БАРЛЫҚ ЖАУАПТАРДЫ ОҚЫП БОЛҒАН СОҢ ҒАНА ЖАСАУЫ ҚАЖЕТ! ТЕК ҚАНА ҮШ ЖАУАП (жауаптарын «Көшу» бағанасына белгілеңіз)	БАСҚА (ЖАЗЫП КӨРСЕТИҢІЗ) ----- БІЛМЕЙМІН – 88 ЖАУАПТАН БАС ТARTУ – 99		
S5	СҰХБАТ АЛУШЫ: ШКАЛАСЫ БАР КАРТОЧКАНЫ КӨРСЕТИҢІЗ. ӘРБІР СИПАТТАМА БОЙЫНША РЕСПОНДЕНТТИҢ БАҒАСЫН (1-ДЕН 5-КЕ ДЕЙІН) ҚОЙЫП ШЫҒЫҢЫЗ. 1-ден 5-ке дейінгі шкаланы қолданып жауап беріңізші... 1) ... қылмысқа қарсы күрес жайлы әңгіме болғанда, Сіз қаншалықты (мекеменің атауы) сенесіз? (1 – «мүлдем сенбеймін», а 5 – «толық сенемін») (СҰХБАТ АЛУШЫ: Әрбір ұйым бойынша сұрап шығыңыз) 2) ... қылмысқа қарсы күрес жайлы әңгіме болғанда, (мекеменің атауы) өз жұмысын қаншалықты нәтижелі орындайды? (1 – «мүлдем нәтижесіз», а 5 – «өте нәтижелі») (СҰХБАТ АЛУШЫ: Әрбір ұйым бойынша сұрап шығыңыз) 3) ... белгілі бір қылмыс жасалғанда (мекеменің атауы) қаншалықты қол жетімді? (1 – «мүлдем қол жетімсіз», а 5 – «өте қол жетімді») (СҰХБАТ АЛУШЫ: Әрбір ұйым бойынша сұрап шығыңыз) БІЛМЕЙМІН – 88 ЖАУАПТАН БАС ТARTУ – 99			
	КӨРСЕТКІШТЕР	Полиция және басқа да құқық қорғау мекемелеріне	Қарулы күштер, әскер	Жергілікті билік
1	Сенім			
2	Нәтижелілік			
3	Қол жетімділік			

ОҚПЕН АТЫЛАТЫН ҚАРУДЫ ҚАБЫЛДАУ

№	Сұрақтар	Жауаптар	Көшу
F1	Сіз оқпен атылатын қаруды қалай қабылдайсыз?*	ҚАУІПСІЗДІККЕ ТӨНЕТІН ҚАУІП-ҚАТЕР РЕТІНДЕ – 1 ҚОРҒАНУҒА ҚАЖЕТТІ НӨРСЕ РЕТІНДЕ – 2 МАҒАН БӘРІБІР (ҚАУІП-ҚАТЕР ДЕ, ҚАЖЕТТІ НӨРСЕ ДЕ РЕТІНДЕ ЕМЕС) – 3 БАСҚА (ЖАЗЫП КӨРСЕТИҢІЗ)	
	*СҰХБАТ АЛУШЫ: ЖАУАПТАРДЫ ОҚЫП ШЫҒЫҢЫЗ.		

№	Сұрақтар	Жауаптар	Көшу
		БІЛМЕЙМІН – 88 ЖАУАПТАН БАС ТARTY – 99	
F2	Сіз қалай ойлайсыз, Сіздің қалаңызда / ауылыңызда оқпен атылатын қаруды сатып алу жеңіл ме? ТЕК ҚАНА БІР ЖАУАП	ЖЕҢІЛ – 1 ҚИЫН – 2 МҮМКІН (ҚИЫН ДА ЕМЕС, ЖЕҢІЛ ДЕ ЕМЕС) – 3 БІЛМЕЙМІН – 88 ЖАУАПТАН БАС ТARTY – 99	
F3	Сіздің ойыңызша, өзіңіздің қалаңызда / ауылыңызда оқпен атылатын қару тым көп пе?	ИӘ – 1 ЖОҚ – 2 БІЛМЕЙМІН – 88 ЖАУАПТАН БАС ТARTY – 99	
F4	Сіздің ойыңызша, жасы жөне жынысы тұрғысынан қарастырғанда оқпен атылатын қаруды негізінен иеленетін кімдер? 3 нұсқасын атаңыз: бірінші кезекте, екінші кезекте, үшінші кезекте. *СҰХБАТ АЛУШЫ: КАРТОЧКАНЫ КӨРСЕТИҢІЗ. РЕСПОҢДЕНТ ТАҢДАУДЫ БАРЛЫҚ ЖАУАПТАРДЫ ОҚЫП БОЛҒАН СОҢ ҒАНА ЖАСАУЫ ҚАЖЕТ! ТЕК ҚАНА ҮШ ЖАУАП (жауаптарын «Көшу» бағанасына белгілеңіз)	БОЗБАЛА, 15-18 ЖАС – 1 ЕР, 19-25 ЖАС – 2 ЕР, 26-35 ЖАС – 3 ЕР, 36-45 ЖАС – 4 ЕР, 46+ ЖАС – 5 ҚЫЗБАЛА, 15-18 ЖАС – 6 ӘЙЕЛ, 19-25 ЖАС – 7 ӘЙЕЛ, 26-35 ЖАС – 8 ӘЙЕЛ, 36-45 ЖАС – 9 ӘЙЕЛ, 46+ ЖАС – 10 БІЛМЕЙМІН – 88 ЖАУАПТАН БАС ТARTY – 99	ЖАУАП 1. ☐ 2. ☐ 3. ☐
F5	Сіздің ойыңызша, өткен жылмен салыстырғанда өзіңіздің қалаңызда / ауылыңызда оқпен атылатын қарудың қолжетімділігі қаншалықты өзгерді?	КЕМІДІ – 1 АРТТЫ – 2 ӨЗГЕРІССІЗ ҚАЛДЫ – 3 БІЛМЕЙМІН – 88 ЖАУАПТАН БАС ТARTY – 99	
F6	Сіздің ойыңызша, өзіңіздің қалаңызда / ауылыңызда адамдар қандай 3 СЕБЕПКЕ байланысты оқпен атылатын қаруды иеленеді?*	ЖЕКЕ БАСЫН ҚЫЛМЫСКЕРЛЕРДЕН ҚОРҒАУ ҮШІН – 1 ЖЕКЕ БАСЫН ЖАБАЙЫ АҢДАРДАН ҚОРҒАУ ҮШІН – 2 ЖЕКЕ МЕНШІГІН ҚОРҒАУ ҮШІН (ҮЙДЕГІ МАЛДЫ ҚОСҚАНДА) – 3 ЖАЛПЫ ҮРЕЙ – 4	ЖАУАП 1. ☐ 2. ☐ 3. ☐

№	Сұрақтар	Жауаптар	Көшу
	<p>Маңыздылығы бойынша 1, 2, 3 деп бағалаңыз: өте маңызды, маңыздылығы бойынша екінші орында, маңыздылығы бойынша үшінші орында.</p> <p>*СҰХБАТ АЛУШЫ: КАРТОЧКАНЫ КӨРСЕТИҢІЗ.</p> <p>РЕСПОНДЕНТ</p> <p>ТАҢДАУДЫ БАРЛЫҚ ЖАУАПТАРДЫ ОҚЫП БОЛҒАН СОҢ ҒАНА ЖАСАУЫ ҚАЖЕТ!</p> <p>ТЕК ҚАНА ҮШ ЖАУАП</p> <p><i>(жауаптарын «Көшу» бағанасына белгілеңіз)</i></p>	<p>ДАУ-ЖАНЖАЛДАН / ТҰРАҚСЫЗДЫҚТАН / СОҒЫСТАН ҚОРҚЫНЫШ – 5</p> <p>ЖҰМЫС (ПОЛИЦИЯ / ӘСКЕР / КҮЗЕТ) – 6</p> <p>ЖҰМЫС (БИЗНЕСМЕН) – 7</p> <p>АҢШЫЛЫҚ – 8</p> <p>СОҒЫС УАҚЫТЫНАН САҚТАЛЫП КЕЛЕДІ – 9</p> <p>БАҒАЛЫ ОТБАСЫЛЫҚ ЖӘДІГЕР (РЕЛИКВИЯ) – 10</p> <p>САЛТ ДӘСТҮРДІҢ БІР БӨЛІГІ – 11</p> <p>ХОББИ / КОЛЛЕКЦИЯ ЖИНАУ – 12</p> <p>ҚЫЛМЫСТЫҚ МАҚСАТТАРДА – 13</p> <p>БАСҚА (ЖАЗЫП КӨРСЕТИҢІЗ)</p> <hr/> <p>БІЛМЕЙМІН – 88</p> <p>ЖАУАПТАН БАС ТARTУ – 99</p>	
F7	<p>Сіздің ойыңызша, оқпен атылатын қарудың қандай 3 түрі қалаңыздың / ауылыңыздың тұрғындарына ЕҢ ҮЛКЕН қауіп төндіріп тұр?</p> <p>Қауіптілігі бойынша 1, 2, 3 деп бағалаңыз: өте қауіпті, қауіптілігі бойынша екінші орында, қауіптілігі бойынша үшінші орында.</p> <p>*СҰХБАТ АЛУШЫ: КАРТОЧКАНЫ КӨРСЕТИҢІЗ.</p> <p>РЕСПОНДЕНТ</p> <p>ТАҢДАУДЫ БАРЛЫҚ ЖАУАПТАРДЫ ОҚЫП БОЛҒАН СОҢ ҒАНА ЖАСАУЫ ҚАЖЕТ!</p> <p>ТЕК ҚАНА ҮШ ЖАУАП</p> <p><i>(жауаптарын «Көшу» бағанасына белгілеңіз)</i></p>	<p>КӨДІМГІ ТАΠΑҢША/РЕВОЛЬВЕР – 1</p> <p>КАЛАШНИКОВ АВТОМАТЫ / БАСҚА АВТОМАТ – 2</p> <p>АҢШЫЛЫҚҚА АРНАЛҒАН МЫЛТЫҚ – 3</p> <p>ҰҢҒЫСЫ КЕСІЛГЕН ШОЛАҚ МЫЛТЫҚ – 4</p> <p>ГАЗДЫҚ ТАПАҢША – 5</p> <p>ПНЕВМАТИКАЛЫҚ ТАПАҢША – 6</p> <p>РЕЗЕҢКЕ ОҚПЕН АТЫЛАТЫН ТАПАҢША – 7</p> <p>БАСҚА (ЖАЗЫП КӨРСЕТИҢІЗ)</p> <hr/> <p>БІЛМЕЙМІН – 88</p> <p>ЖАУАПТАН БАС ТARTУ – 99</p>	
F8	<p>Сіз өзіңіз тұратын ауданда атылған оқтың дыбысын қаншалықты жиі естисіз?</p>	<p>КҮН САЙЫН – 1</p> <p>АПТАСЫНА БІРНЕШЕ РЕТ – 2</p> <p>АПТАСЫНА БІР РЕТ – 3</p> <p>АЙЫНА БІР РЕТ – 4</p> <p>СИРЕК – 5</p> <p>ЕШҚАШАН – 6</p> <p>БІЛМЕЙМІН – 88</p> <p>ЖАУАПТАН БАС ТARTУ – 99</p>	

№	Сұрақтар	Жауаптар	Көшу
F9	Сіз өзіңіз тұратын ауданда оқпен атылатын қаруды қаншалықты жиі көресіз?	КҮН САЙЫН – 1 АПТАСЫНА БІРНЕШЕ РЕТ – 2 АПТАСЫНА БІР РЕТ – 3 АЙЫНА БІР РЕТ – 4 СИРЕК – 5 ЕШҚАШАН – 6 БІЛМЕЙМІН – 88 ЖАУАПТАН БАС ТАРТУ – 99	
F10	Сіздің ойыңызша, егер қандай да бір себеппен қалаңыздың / ауылыңыздың тұрғынына оқпен атылатын қару қажет болып қалса оны қалай ала алады? *СҰХБАТ АЛУШЫ: КАРТОЧКАНЫ КӨРСЕТИҢІЗ. БІРНЕШЕ ЖАУАП БОЛУЫ МҮМКІН, БІРАҚ 3 ЖАУАПТАН КӨП ЕМЕС	ТАНЫСТАРДАН СҰРАУ – 1 ТУЫСҚАНДАРДАН АЛУ – 2 ҚАЛА/АУЫЛ ТҰРҒЫНДАРЫНАН САТЫП АЛУ – 3 ҚАРАБАЗАРДАН САТЫП АЛУ – 4 ҚАРУДЫҢ ҚҰПИЯЛЫ ҚОЙМАСЫНАН АЛУ – 5 ӘСКЕРИ ҚЫЗМЕТКЕРЛЕРДЕН САТЫП АЛУ – 6 ҚҰҚЫҚ ҚОРҒАУ МЕКЕМЕЛЕРІНІҢ ҚЫЗМЕТКЕРЛЕРІНЕН САТЫП АЛУ – 7 РҰҚСАТ АЛЫП, САТЫП АЛУ – 8	
		ЕШ ҚАНДАЙ АМАЛЫ ЖОҚ – 9 БАСҚА (ЖАЗЫП КӨРСЕТИҢІЗ) ----- БІЛМЕЙМІН – 88 ЖАУАПТАН БАС ТАРТУ – 99	
F11	Оқпен атылатын қару мен оқ-дәріні сатып алу үшін отбасылық қаржыны жұмсау орынды деп санайсыз ба?	ИӘ – 1 ЖОҚ – 2 БІЛМЕЙМІН – 88 ЖАУАПТАН БАС ТАРТУ – 99	
F12	Сіздің ойыңызша, халықтың қай топтарында оқпен атылатын қару көбірек бар? * 3 нұсқасын атаңыз: бірінші кезекте, екінші кезекте, үшінші кезекте. *СҰХБАТ АЛУШЫ: КАРТОЧКАНЫ КӨРСЕТИҢІЗ. РЕСПОНДЕНТ ТАҢДАУДЫ БАРЛЫҚ ЖАУАПТАРДЫ ОҚЫП БОЛҒАН СОҒ ҒАНА ЖАСАУЫ ҚАЖЕТ! ТЕК ҚАНА ҮШ ЖАУАП	БҮКІЛ ХАЛЫҚТА – 1 АҢШЫЛАРДА – 2 СЕКЬЮРИТИ, КҮЗЕТШІЛЕР, ҚАРАУЫЛДАРДА – 3 ӘСКЕРИ / ҚҰҚЫҚ ҚОРҒАУ МЕКЕМЕЛЕРІНІҢ ҚЫЗМЕТКЕРЛЕРІНДЕ – 4 БҰРЫН ӘСКЕРДЕ / ҚҰҚЫҚ ҚОРҒАУ МЕКЕМЕЛЕРІНДЕ ҚЫЗМЕТ ЕТКЕНДЕРДЕ – 5 БИЗНЕСМЕНДЕРДЕ – 6 САЯСАТКЕРЛЕРДЕ – 7 ҚЫЛМЫСТЫҚ ТОПТАРДА – 8 ЕСІРТКІНІ САТУШЫЛАР / ТАСЫМАЛДАУШЫЛАРДА – 9	

№	Сұрақтар	Жауаптар	Көшу
	(жауаптарын бағанасына «Көшу» белгілеңіз)	ЕШКІМДЕ – 10 БАСҚА (ЖАЗЫП КӨРСЕТІҢІЗ) ----- БІЛМЕЙМІН – 88 ЖАУАПТАН БАС ТARTY – 99	

ОҚПЕН АТЫЛАТЫН ҚАРУМЕН БОЛҒАН ЖАЗАТАЙЫМ ОҚИҒА

№	Сұрақтар	Жауаптар	Көшу
A1	Соңғы 12 ай ішінде Сіз немесе Сіздің отбасыңыздың мүшесі оқпен атылатын қарумен болған жазатайым оқиғадан зардап шекті ме?	ИӘ – 1	A2-ден ЖАЛҒА-СТЫРУ
		ЖОҚ – 2 БІЛМЕЙМІН – 88 ЖАУАПТАН БАС ТARTY – 99	8-ші БӨЛІМГЕ КӨШУ
A2	Зардап шеккен адамның жасын айта аласыз ба?	ЖАСЫ (ЖЫЛ ЕСЕБІМЕН КӨРСЕТІҢІЗ) ----- БІЛМЕЙМІН – 88 ЖАУАПТАН БАС ТARTY – 99	
A3	Зардап шеккен адамның жынысын айта аласыз ба?	ӘЙЕЛ – 1 ЕР – 2 ЖАУАПТАН БАС ТARTY – 99	
A4	Оқпен атылатын қарудың қандай түрі жазатайым оқиғаның себепкері болды? Тек бір ғана жауап	КӘДІМГІ ТАΠΑНША/РЕВОЛЬВЕР – 1 КАЛАШНИКОВ АВТОМАТЫ / БАСҚА АВТОМАТ – 2 АНШЫЛЫҚҚА АРНАЛҒАН МЫЛТЫҚ(БІРАҚ РЕТ ОҚТАЛАТЫН, ЗАТВОРЫМЕН) – 3 ҰҢҒЫСЫ КЕСІЛГЕН ШОЛАҚ МЫЛТЫҚ – 4 ГАЗДЫҚ ТАПАНША – 5 ПНЕВМАТИКАЛЫҚ ТАПАНША – 6 РЕЗЕҢКЕ ОҚПЕН АТЫЛАТЫН ТАПАНША – 7 БАСҚА (ЖАЗЫП КӨРСЕТІҢІЗ) ----- БАСҚА – 88 ЖАУАПТАН БАС ТARTY – 99	
A5	Жазатайым оқиға қай жерде орын алды? ТЕК БІР ҒАНА ЖАУАП	ӨЗ ҮЙІМДЕ / ЕСІК АЛДЫМДА – 1 БАСҚА АДАМДАРДЫҢ ҮЙІНДЕ / ЕСІК АЛДЫНДА – 2 КӨШЕДЕ – 3	

№	Сұрақтар	Жауаптар	Көшу
		ҚОҒАМДЫҚ ОРЫНДА – 4 БАЗАРДА – 5 ЖҰМЫС ОРНЫНДА – 6 БАСҚА (ЖАЗЫП КӨРСЕТІҢІЗ) ----- БІЛМЕЙМІН – 88 ЖАУАПТАН БАС ТARTУ – 99	
A6	Жазатайым оқиға тәуліктің қай уақытында орын алды?	ТАҢЕРТЕҢ – 1 КҮНДІЗ – 2 КЕШКЕ – 3 ТҮНДЕ – 4 БІЛМЕЙМІН – 88 ЖАУАПТАН БАС ТARTУ – 99	
A7	Жазатайым оқиғаның нәтижесінде зардап шеккен адам жарақаттанып немесе қаза тапты ма?	ЖОҚ – 1 ЖАРАҚАТТАНДЫ – 2 ҚАЗА ТАПТЫ – 3 БІЛМЕЙМІН – 88 ЖАУАПТАН БАС ТARTУ – 99	
A8	Қандай себепке байланысты оқпен атылатын қарудан кездейсоқ атыс жасалды? ТЕК БІР ҒАНА ЖАУАП	ЕРЕСЕК ҚАРУ ИЕСІНІҢ ҚАТЕСІНЕН (СОНЫҢ ІШІНДЕ ҚАРУДЫ ТАЗАЛАҒАН КЕЗДЕ) – 1 ҚАРУДЫҢ АҚАУЛЫҒЫ / БҰЗЫЛУЫ СЕБЕБІНЕН (СОНЫҢ ІШІНДЕ ЖЕРГЕ ҚҰЛАҒАН КЕЗДЕ) – 2 ҚАРУМЕН БАЛАЛАР ОЙНАҒАН КЕЗДЕ – 3 БАСҚА (ЖАЗЫП КӨРСЕТІҢІЗ) ----- БІЛМЕЙМІН – 88 ЖАУАПТАН БАС ТARTУ – 99	

ОҚПЕН АТЫЛАТЫН ҚАРУДЫ ИЕЛЕНУ

№	Сұрақтар	Жауаптар	Көшу
FO1	Сізде немесе Сіздің отбасыңыздың мүшелерінде оқпен ататын қарудың қандай да бір түрі бар ма?	ИӨ – 1	FO3-ке КӨШУ
		ЖОҚ – 2	FO2-ден ЖАЛҒА-СТЫРУ
		БІЛМЕЙМІН – 88 ЖАУАПТАН БАС ТARTУ – 99	9-шы БӨЛІМГЕ КӨШУ

№	Сұрақтар	Жауаптар	Көшу
F02	(F01 сұрағына «ЖОҚ» жауабы берілсе) Не себептен жоқ? көмектеспейіз. ТЕК ҚАНА БІР ЖАУАП	ҚАУІПСІЗДІККЕ БАЙЛАНЫСТЫ МӘСЕЛЕЛЕР ЖОҚ – 1 ҚАНАФАТТАНАРЛЫҚ ҚОРҒАНЫС – 2 ҚАРУДЫ ЖАҚТЫРТПАЙМЫН – 3 ҚАРУДЫ ҮЙДЕ ҰСТАУ ОТБАСЫ МҮШЕЛЕРІНЕ ҚАУІПТІ (МЫСАЛЫ, БАЛАЛАР ҮШІН) – 4 ҚОҒАМҒА ҚАУІПТІ – 5 ҚАРУДЫ ҚАЛАЙ ҚОЛДАНАТЫНЫН БІЛМЕЙМІН – 6 ҚАРУДЫ САТЫП АЛУ МҮМКІНДІГІМ ЖОҚ – 7 МЕНДЕ ҚАРУ БОЛДЫ, БІРАҚ ОНЫ ҰРЛАТЫП АЛДЫМ – 8 БАСҚА (ЖАЗЫП КӨРСЕТЕҢІЗ) ----- БІЛМЕЙМІН – 88 ЖАУАПТАН БАС ТARTУ – 99	9-шы БӨЛІМГЕ КӨШУ
F03	(F01 сұрағына «ИӨ» жауабы берілсе) Сіздің отбасыңыз иелік ететін оқпен атылатын қарудың саны қанша?	САНЫ (ЖАЗЫП КӨРСЕТЕҢІЗ) ----- БІЛМЕЙМІН – 88 ЖАУАПТАН БАС ТARTУ – 99	
F04	Сіздің отбасыңызда оқпен атылатын қарудың қандай түрлері бар?	КӘДІМГІ ТАПАНША/РЕВОЛЬВЕР – 1 КАЛАШНИКОВ АВТОМАТЫ / БАСҚА АВТОМАТ – 2 АНШЫЛЫҚҚА АРНАЛҒАН МЫЛТЫҚ – 3 ҰҢҒЫСЫ КЕСІЛГЕН ШОЛАҚ МЫЛТЫҚ – 4 ГАЗДЫҚ ТАПАНША – 5 ПНЕВМАТИКАЛЫҚ ТАПАНША – 6 РЕЗИНАЛЫҚ ОҚПЕН АТЫЛАТЫН ТАПАНША – 7 БАСҚА (ЖАЗЫП КӨРСЕТЕҢІЗ) ----- БІЛМЕЙМІН – 88 ЖАУАПТАН БАС ТARTУ – 99	

ҚАРУДЫ ЖИНАУ

№	Сұрақтар	Жауаптар	Көшу
D1	Соңғы екі жыл ішінде билік мекемелері қалаңыздың / ауылыңыздың тұрғындарынан қаруды жинап алу шараларын ұйымдастырды ма?	ИӨ – 1 ЖОҚ – 2 БІЛМЕЙМІН – 88 ЖАУАПТАН БАС ТARTУ – 99	D2-ден ЖАЛҒА- СТЫРУ D3-ке КӨШУ

№	Сұрақтар	Жауаптар	Көшу
D2	<p>(D1 сұрағына «ИӘ» жауабы берілсе)</p> <p>Сіздің ойыңызша, қаруды жинап алу қалаңыздың / ауылыңыздың тұрғындарының қауіпсіздігіне қандай әсерін тигізді? *</p> <p>*СҰХБАТ АЛУШЫ: КАРТОЧКАНЫ КӨРСЕТИҢІЗ. ТЕК ҚАНА БІР ЖАУАП</p>	<p>ҚАУІПСІЗДІК АЙТАРЛЫҚТАЙ ТӨМЕНДЕДІ – 1</p> <p>ҚАУІПСІЗДІК ДЕҢГЕЙІ БІРШАМА ТӨМЕНДЕДІ – 2</p> <p>ЕШБІР ӘСЕРІН ТИГІЗГЕН ЖОҚ, ӨЗГЕРІССІЗ ҚАЛДЫ – 3</p> <p>ҚАУІПСІЗДІК ДЕҢГЕЙІ БІРШАМА ЖОҒАРЫЛАДЫ – 4</p> <p>ҚАУІПСІЗДІК АЙТАРЛЫҚТАЙ ЖОҒАРЫЛАДЫ – 5</p> <p>-----</p> <p>БІЛМЕЙМІН – 88</p> <p>ЖАУАПТАН БАС ТARTУ – 99</p>	
D3	<p>Егер билік мекемелері өзіңіздің қалаңызда / ауылыңызда қаруды жинап алуға әрекеттенсе, Сіздің ойыңызша, жергілікті тұрғындар бұл шараға қалай қарайды / қандай жауап қайтарады?</p> <p>КӨМЕКТЕСПЕҢІЗ. ТЕК ҚАНА БІР ЖАУАП</p>	<p>ҚАРУЫН ТЫҒЫП ТАСТАЙДЫ – 1</p> <p>ҚАРУ ТАПСЫРУ МҮМКІНДІГІН ПАЙДАЛАНАДЫ – 2</p> <p>ҚАРУДЫҢ БІР БІРІЛГІН ҒАНА ТАПСЫРЫП, ҚАЛҒАНЫН ТЫҒЫП ТАСТАЙДЫ – 3</p> <p>ҚАРУДЫ ӨЗІНДЕ ҚАЛДЫРУ ҚҰҚЫҒЫНА КҮРЕСЕДІ – 4</p> <p>БҰНЫҢ МЕНІҢ ҚАЛАМА / АУЫЛЫМА ҚАТЫСЫ ЖОҚ, СЕБЕБІ БҰЛ ЖЕРДЕ ҚАРУ ЖОҚ – 5</p> <p>БАСҚА (ЖАЗЫП КӨРСЕТИҢІЗ)</p> <p>-----</p> <p>БІЛМЕЙМІН – 88</p> <p>ЖАУАПТАН БАС ТARTУ – 99</p>	
D4	<p>Сіз қалай ойлайсыз, Қазақстанда біреуді болса да қарусыздандыру қажет пе?</p>	<p>ИӘ – 1</p> <p>ЖОҚ – 2</p> <p>БІЛМЕЙМІН – 88</p> <p>ЖАУАПТАН БАС ТARTУ – 99</p>	<p>D5-мен ЖАЛҒА-СТЫРУ</p> <p>D7-ге КӨШУ</p>
D5	<p>(D4 сұрағына «ИӘ» жауабы берілсе)</p> <p>Сіздің ойыңызша, кімді қарусыздандыру қажет?*</p> <p>3 нұсқасын атаңызшы: Бірінші кезекте, екінші кезекте және үшінші кезекте.</p>	<p>БҮКІЛ ХАЛЫҚТЫ – 1</p> <p>АҢШЫЛАРДЫ – 2</p> <p>СЕКҮРИТИ, КҮЗЕТШІЛЕР, ҚАРАУЫЛДАРДЫ – 3</p> <p>ӘСКЕРИ / ҚҰҚЫҚ ҚОРҒАУ МЕКЕМЕЛЕРІНІҢ ҚЫЗМЕТКЕРЛЕРІН – 4</p> <p>БҰРЫН ӘСКЕРДЕ / ҚҰҚЫҚ ҚОРҒАУ МЕКЕМЕЛЕРІНДЕ ҚЫЗМЕТ ЕТКЕНДЕРДІ – 5</p>	

№	Сұрақтар	Жауаптар	Көшу
	<p>*сұхбат алушы: карточканы көрсетіңіз. РЕСПОНДЕНТ ТАҢДАУДЫ БАРЛЫҚ ЖАУАПТАРДЫ ОҚЫП БОЛҒАН СОҢ ҒАНА ЖАСАУЫ ҚАЖЕТ! тек қана үш жауап (жауаптарын бағанасына «КӨШУ» белгілеңіз)</p>	<p>БИЗНЕСМЕНДЕРДІ – 6 САЯСАТКЕРЛЕРДІ – 7 ҚЫЛМЫСТЫҚ ТОПТАРДЫ – 8 ЕСІРТКІНІ САТУШЫЛАР / ТАСЫМАЛДАУШЫЛАРДЫ – 9 ЕШКІМДІ – 10 БАСҚА (ЖАЗЫП КӨРСЕТІҢІЗ)</p> <hr/> <p>БІЛМЕЙМІН – 88 ЖАУАПТАН БАС ТARTУ – 99</p>	<p>ЖАУАП 1. <input type="text"/> 2. <input type="text"/> 3. <input type="text"/></p>
D6	<p>Сіздің ойыңызша, оларды қарусыздандыру шарасына кім жауапты болу керек? *</p> <p>*СҰХБАТ АЛУШЫ: КАРТОЧКАНЫ КӨРСЕТІҢІЗ. ТЕК ҚАНА БІР ЖАУАП</p>	<p>ПОЛИЦИЯ ЖӘНЕ БАСҚА ҚҰҚЫҚ ҚОРҒАУ МЕКЕМЕЛЕРІ – 1 ҚАРУЛЫ КҮШТЕР, ӘСКЕР – 2 ЖЕРГІЛІКТІ БИЛІК – 3 ҚАУІПСІЗДІКТІ ҚАМТАМАСЫЗ ЕТЕТІН ЖЕКЕ МЕНШІК ҰЙЫМДАР – 4 МОЛДАЛАР, ИМАМДАР, БАСҚА ДІНИ ҚЫЗМЕТКЕРЛЕР – 5 АҚСАҚАЛДАР, ҚАРТТАР – 6 БАСҚА (ЖАЗЫП КӨРСЕТІҢІЗ)</p> <hr/> <p>БІЛМЕЙМІН – 88 ЖАУАПТАН БАС ТARTУ – 99</p>	
D7	<p>Егер Сіздің қалаңызда / ауылыңызда қарусыздандыру шаралары көбірек жүргізілсе, ол Сіздің отбасыңыздың қауіпсіздігіне қалай әсер етеді?</p> <p>*СҰХБАТ АЛУШЫ: КАРТОЧКАНЫ КӨРСЕТІҢІЗ.</p> <p>ТЕК ҚАНА БІР ЖАУАП</p>	<p>ҚАУІПСІЗДІК АЙТАРЛЫҚТАЙ <u>ТӨМЕНДЕЙДІ</u> – 1 ҚАУІПСІЗДІК ДЕҢГЕЙІ БІРШАМА <u>ТӨМЕНДЕЙДІ</u> – 2 ЕШБІР ӘСЕРІН ТИГІЗБЕЙДІ, ӨЗГЕРІССІЗ ҚАЛАДЫ – 3 ҚАУІПСІЗДІК ДЕҢГЕЙІ БІРШАМА <u>ЖОҒАРЫЛАЙДЫ</u> – 4 ҚАУІПСІЗДІК АЙТАРЛЫҚТАЙ <u>ЖОҒАРЫЛАЙДЫ</u> – 5</p> <hr/> <p>БІЛМЕЙМІН – 88 ЖАУАПТАН БАС ТARTУ – 99</p>	

2-ші қосымша. Фокус-топ өткізу жөніндегі нұсқау

Фокус-топ талқылауы: Қазақстандағы қару-жарақ қоймаларындағы жарылыстар

Талқылау жүргізушісіне арналған нұсқау

Мерзімі: 2010 жылғы тамыз–қыркүйек айлары

Көзделген қатысушылар: Қару-жарақ қоймаларындағы жарылыстар болған мекендердегі халық

Фокус-топ талқылауының болжаулы уақыты: 1 сағат 10 минут

I. Кіріспе (10 минут)

- Қатысушыларды қарсалып, өзіңізді таныстырыңыз.
- Зерттеу мен фокус-топ талқылауының жалпы мақсатын түсіндіріңіз.
- Жазу жабдығының болуын түсіндіріп, құпиялық мәселесіне тоқталыңыз.
- Әрбір кісінің пікірінің маңыздылығы, бір-бірден сөйлеу керектігі сияқты талқылаудың жалпы нұсқаулары мен ережелерін айтып өтіңіз.
- Қатысушылардан өздерін таныстыруды сұраңыз (аты, жасы, жұмысы, мекенде тұрған мерзімі).

II. Негізгі талқылау: хабардар болу, реакциялары (10 минут)

- ... орын алған қару-жарақ қоймасындағы жарылыс туралы не білесіз...? Себептері, басқа мәліметтер?
- Жарылыстан бұрын, жақында қару-жарақ қоймасы бар екенін білдіңіз бе
- Жарылыс болған кезде не істеп отыр едіңіз? Реакцияңыз қандай болды?

III. Негізгі талқылау: жарақаттар, зиян (15 минут)

- Жергілікті халық/әскери қызметкерлер арасында жарақат алған туралы білесіз бе?
- Жарылыс нәтижесінде сізге, отбасыңызға, достарыңызға немесе көршілеріңізге физикалық тұрғыда зиян келді ме?

- Жылжымайтын мүлігіңізге (үйіңіз, қораңыз, т.б.) зиян келді ме? Малдарыңызға зиян келді ме? Басқа мүлігіңізге зиян келді ме?
- Жарылыс нәтижесінде жергілікті тұрғындардың меншігіндегі ауыл шаруашылық алқаптар/өрістер ластанды ма? Қаншама уақытқа?
- Кімге ең көп зиян келді (демографиялық профилі және әлеуметтік-экономикалық статусы/мамандығы бойынша)? Қалайша?
- Жарылыстан кейін балалар мектепке баруды жалғастыра алды ма?
- Жарылыстың сізге тиген қандай басқа әсерлері мен оның нәтижесіндегі шығындар болды?

IV. Негізгі талқылау: үкімет қолданған шаралар, жауапкершілігі, салдары (20 минут)

- Жарылыстан кейін жергілікті басшылармен хабарласу мүмкін болды ма?
- Билік қандай шара қолданды? Бұл шаралар жеткілікті болды ма?
- Жолдар/темір жолдар/көпірлер жабылды ма?
- Жарақат алғандарға медициналық көмек жылдам көрсетілді ме?
- (қатысы бар болса) Сіз және отбасыңыз эвакуацияланған тұрғындар арасында болдыңыз ба?
- (қатысы бар болса) Эвакуация қалай ұйымдастырылған еді? Көлік, т.б.?
- (қатысы бар болса) Үйіңізге оралуға қашан мүмкіндік алдыңыз?
- Жарылысқа кім кінәлі болды? Сіздің ойыңызша, кім жауапты болуы керек?
- Жарылыс күнделікті жүріс-тұрысыңызға қалай әсер етті?
- Жарылыс қауіпсіздік жағынан қарағанда өміріңіздің сапасын өзгертті ме?
- Жарылыстан ұзақ өткеннен кейін айналаға шашылған жарылмаған снарядтарға қатысты жарақат алғандар туралы хабарланды ма?

V. Негізгі талқылау: үкімет көмегі, алдын алу шаралары (10 минут)

- Билік көмек/өтемақы берді ме?
- Берген болса, не үшін? Өлімге қатысты өтемақы? Жарақаттарға/медициналық шығындарға қатысты өтемақы? Бүлінген мүлікке/

малдарға/ластанған ауыл шаруашылық алқаптарына/өрістерге қатысты өтемақы? Қауіпсіздік шаралары бар ма?

- Жергілікті халыққа (қару-жарақ қоймаларындағы жарылыстардың жәбірленушілеріне) тағы қандай көмек қажет?
- Жарылыстан кейін билік тағы жарылыс бола қалған жағдайға төтенше жағдай/эвакуация жоспарын енгізді ме? Жарылыс болса, тұрғындар не істеу/қалай әрекет ету керек екенін біле ме? Төтенше жағдай жаттығулары өткізілді ме?
- Жарылыс болған жер мен оның айналасы қалдықтар мен жарылмаған снарядтардан тазартылды ма? Кім тазартты? Бұған қанша уақыт кетті? Әлі тазартуды қажет ететін жерлер бар ма? Мұндай жерлерде, адам жақындамауы үшін белгілер орнатылған ба?

VI. Тұжырым (5 минут)

- Соңғы сөздер.
- Қатысушыларға алғыс білдіріп, талқылауды аяқтаңыз.

Түсініктемелер

- 1 Қазақстан 14 облысқа немесе әкімшілік бірліктерді не аймақтарға бөлінген.
- 2 Негізгі зерттеулерді Ashkenazi (2010) және ИА (2004) жүргізген.
- 3 «Атыс қаруына шолу» ұйымы да Қырғызстан мен Тәжікстанға қатысты зерттеулерді басып шығарған (MacFarlane and Torjesen, 2004; Torjesen, Wille, and MacFarlane, 2005).
- 4 Оған қоса, «Атыс қаруына шолу» ұйымы қатысты министрліктерден ақпарат алу үшін бірнеше ресми сауал жіберіп, баяндаманың жоба жазбасын Әскери стратегиялық зерттеулер орталығымен бірлесіп, 2011 жылғы шілде айында Астанада өткізілген семинарда үкімет өкілдерімен талқылады.
- 5 Мысалы, қараңыз, Wołowska (2004).
- 6 СА (2011); Женева Декларациясының секретариаты (Geneva Declaration Secretariat) (2011, 51, 119 бб); БП (2011а); автордың «Атыс қаруына шолу» ұйымындағы зерттеуші Элизабет Гилгенмен корреспонденциясы, 2011 жылғы 6 қазан.
- 7 Үлестер қатысты аумақтағы жынысы және жасы бойынша таралуына негізделген.
- 8 2010 жылғы Қырғызстандағы тәртіпсіздік мұндай зорлық-зомбылықтың жақындағы мысалы. ХДТ қараңыз (2010).
- 9 Мысалы, қараңыз, Brill Olcott (2010); СББИ (2007); von Gumpenberg (2007, бб. 23–25).
- 10 Қазақстандағы экстремист топтар туралы қосымша мәлімет алу үшін қараңыз von Gumpenberg (2007, 28–32 бб) and Omelicheva (2011, бб. 82–132).
- 11 Бұл сауалға жауап беру дәрежесі төмен болғандықтан сенімді интервал 2,5-нан 3-ке үлкейтілді.
- 12 Ішкі істер министрлігіне жіберілген бірнеше ресми сұрауға қарамастан халық қолындағы тіркелген қару-жараққа қатысты соңғы ресми статистиканы алу мүмкін болмады, бұл ақпаратты министрлік құпия мәлімет деп есептейді. Автордың Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігімен корреспонденциясы, 2 тамыз, 2011.
- 13 Ауыл шаруашылығы министрлігінің Орман, балық және аң шаруашылығы комитетінің мәліметі бойынша 2010 жылы Қазақстанда шамамен 85 мың ресми тіркелген аңшы болды (Koemets, Kolokolova, and Kenzhegaliyeva, 2010).
- 14 Қорамсақтағы компаниялар тізімін қараңыз (күні берілмеген).
- 15 Авторлар Пол Холтом мырзаға бұл есептерге қарауды ұсынғаны үшін алғыс білдіреді.
- 16 Бұл салыстырма, талқылау және кестелер Атыс қаруының таралуына қарсы норвегиялық бастама (NISAT) жүктеп алған БҰҰ-ның сауда дерекқорының деректеріне негізделген. «Атыс қаруына шолу» ұйымы БҰҰ-ның сауда дерекқорының деректеріне жасалған талдауын Қазақстан Республикасының Кедендік бақылау комитетіне түсініктеме немесе анықтамалық ақпарат алу үшін 2011 жылғы 28 шілдеде жіберді. Комитет қару тасымалдарына қатысты ақпарат «мемлекеттік құпия» болып есептелетінін және сондықтан конфиденциалды екенін мәлімдеді (автордың Кедендік бақылау комитетімен корреспонденциясы, 2011 жылғы 28 тамыз). Сонымен қатар,

Қазақстан деректерін БҰҰ-ның сауда комиссиясының дерекқорынан 2010 жылдың соңында алып тастағанына назар аударыңыз; бұл деректерге әлі де NISAT жобасы арқылы қол жеткізуге болады, бұл жоба ақпаратты жүйелі түрде жүктеп алып, сақтап отырады (қараңыз NISAT, күні берілмеген).

- 17 Бұл бөлімде халық қолындағы қару-жарақ қарастырылғанымен, әскери қару-жарақтарға қатысты деректер кестелерде бар ақпараттың толық көлемін беру үшін келтірілген.
- 18 Басқа жақтан, Қазақстан мәлімдеген импортталған әскери мылтықтардың саны экспорттаушылар көрсеткен мөлшерлерден көбірек (1-кестені қараңыз). Кейбір мемлекеттер әскери жабдықтың экспортталуын Сауда комиссиясына хабарламайтыны бұл ауытқуларды түсіндіруі мүмкін.
- 19 Мысалы, қараңыз *Kazakhstan Today* (2003; 2010b); ҚазАқпарат (2010); және ПМ (2010d).
- 20 Автордың ҰҚКҰ-мен корреспонденциясы, 2011 жылғы 22 ақпан.
- 21 Автордың ҰҚКҰ-мен корреспонденциясы, 2010 жылғы 11 ақпан.
- 22 Автордың ҰҚКҰ-мен корреспонденциясы, 2011 жылғы 22 ақпан.
- 23 Басқа дереккөздің мәлімдеуінше, 2011 жылғы ақпан айында Қырғызстан Президенті, Роза Отунбаева 2010 жылғы маусым айындағы этникалық қақтығыстар кезінде 356 қару мен 63 780 дана оқ-дәрі жоғалғанын айтқан (ҚР-П, 2011).
- 24 «Атыс қаруына шолу» 2011 жылғы 20 шілдеде Астанада ұйымдастырған семинарда Қазақстан үкіметінің өкілінің мәлімдемесі.
- 25 Мысалы, 2010 жылғы 24 маусымда, Жамбыл облысының полициясы шекара сақшыларымен бірге Калашников автоматын, Макаров пистолетін, бәсеңдеткіші бар ПСН пистолетін және 55 түрлі калибрдегі патрондарды сөмке салып, контрабандалық жолмен өткізбек болған Қырғыз азаматын ұстады (ПМ, 2010e; *Kazakhstan Today*, 2010c).
- 26 Халықтың қару-жараққа ие болуын реттейтін қаулылардың көбі Қылмыстық кодексте, №339 заңда және №214-III заңда берілген (ҚР, 1997; 1998; 2007a). Сонымен қатар, бұл заңды қолдану және жүзеге асыру үшін үкімет бірнеше қаулы шығарды (ҚР, 2000a; 2004). Төмендегі сараптама осы ашық заң дереккөздеріне негізделген.
- 27 Заң астар акті бойынша өтінім берушілер лицензия сатып алған кезде тиісті себебін көрсетуі тиіс, бірақ қару-жарақ алу себебіне дәлел келтірулері талап етілмейді (ҚР, 2000a, 78, 79 ережелері). Аңшы мылтықтарын сатып алу, оларға ие болу немесе ұстау үшін лицензия алуды қалайтын адамдардың аңшы куәлігі болуы тиіс (ҚР, 1998, 15.1 бабы; 2000a, r. 78).
- 28 АЕК (айлық есептік көрсеткіш; орысша, *месячный расчетный показатель*) Қазақстанда еңбек заңы бойынша жалақы және өтемақы төлемдерін, сондай-ақ салықтарды, алымдарды, міндеттемелерді, айыппұлдарды және басқа төлемдерді есептеу үшін қолданылатын бірлік. 2011 жылғы 1 қаңтарда бір АЕК 1512 теңгеге (10 АҚШ долл.) тең болды.
- 29 Қару-жарақтарға ие болуға, оларды сақтауға және ұстауға берілген рұқсат қағаздар бес жыл жарамды болады, бұл мерзім аяқталғаннан кейін оларды бес жыл сайын жаңартып отыру қажет (ҚР, 2000a, 87, 90 ережелері). Қару-жарақты сатып алу үшін берілген лицензиялар үш ай жарамды болады (ҚР, 2000a, r. 85).

- 30 Заңда қысқа оқпанды бытыралы мылтықтар оқпан ұзындығы 500 мм-ден және жалпы ұзындығы 800 мм-ден аспайтын ұзын каналды қару-жарақтар және ұзындығын 800 мм-ден аспайтындай түрлендіруге болатын ұзын каналды қару-жарақтар деп анықталған.
- 31 Заңда бас жағында қуысы бар оқ-дәрілер масса центрі ығысқан оқтар деп анықталған.
- 32 Сондай-ақ, заңда «криминалистика талаптарына сай келмейтін қару-жарақтар мен оқ-дәрілерге» тыйым салынған, бірақ онда бұл іс-жүзінде қандай мағына беретіні көрсетілмеген (ҚР, 1998, 7-бап).
- 33 Автордың бақылауы, Алматы, 2010 жылғы қыркүйек.
- 34 Бұл көрсеткіштер сенімді деректер болған әр аумақтағы бірнеше елге негізделген (Женева Декларациясының секретариаты (Geneva Declaration Secretariat), 2011, 100-б).
- 35 BNews (2011); Интерфакс-Қазақстан (2011); *Kazakhstan Today* (2009a); Kutsay (2010); Shemratov (2010).
- 36 Халыққа қару-жарақ сататын компаниялардың өкілдері клиенттерінің басым бөлігі ер адамдар екенін мәлімдеді, яғни Қазақстандық ер адамдар әйелдермен салыстырғанда қару-жараққа көбірек қатысты болады (Чеботарев, 2010, 15-б).
- 37 Заң мұндай ақпараттың жариялануына тыйым салады (ҚР, 1999, 11, 14 баптары). Аноним дереккөздердің мәліметі бойынша, Қазақстан мұндай мәліметтерді және қару-жарақтар тасымалы туралы ақпаратты ЕҚЫҰ ақпарат алмасу механизмінің шеңберінде береді. Бұл деректерді растау мүмкін емес, себебі ЕҚЫҰ-ға жіберілетін ұлттық есептер конфиденциалды.
- 38 Автордың хабардар дереккөзбен корреспонденциясы, 2010 жылғы 3 маусым.
- 39 Автордың «Атыс қаруына шолу» ұйымының бас кеңесшісі Аарон Каршпен корреспонденциясы, 2010 жылғы 22 сәуір.
- 40 Әдеттегі қару-жарақ түрлерінің көптегені «Атыс қаруына шолу» зерттеуінің ауқымынан тыс болғанына қарамастан, ішінде басқа ықпалы бар тараптардың қызығушылығын тудыратын жарияланбаған ресми ақпаратты бар деген шартпен бұл кесте мәлімет беру үшін енгізілген.
- 41 Fomina (2006); ИТАР-ТАСС (2003); *Kazakhstan Today* (2009f); ҚазАқпарат (2006).
- 42 Первый канал (2001); Gabchenko (2001); *Kazakhstan Today* (2001a; 2001b; 2001d); ИТАР-ТАСС (2001).
- 43 Қараой оқиға орнынан не бары 1 км қашықтықта орналасқан, яғни жарылыс күші басқа оқиғалармен салыстырғанда аз болған, себебі ауылға зиян келмеген.

Библиография

- Ashkenazi, Michael. 2010. 'Kazakhstan: Where Surplus Arms Are Not a Problem.' In Karp, бб. 133–54.
- BBC Monitoring/Интерфакс. 2009. 'Kazakhstan Needs to Scrap about 1.5 m pieces of Ammunition—Defence Ministry.' 9 желтоқсан.
- BNews (Қазақстан). 2011. «Оружие осужденным колонии в Балхаше было передано путем переброса». 12 шілде. <www.bnews.kz/ru/news/post/54410>
- Brill Olcott, Martha. 2010. *Kazakhstan: Unfulfilled Promise?* Түзетіліп басылған. Вашингтон, Колумбия округы: Халықаралық бейбітшілік жөніндегі Карнеги қоры.
- Fomina, Natalya. 2006. «Снаряд взорвался в руках у солдата». *Новый Вестник* (Қарағанды). 20 қыркүйек. <<http://www.nv.kz/2006/09/20/4234/>>
- Foster, Hal. 2010. 'Kazakhstan Strengthens Penalties for Pipeline Oil Rustlers.' Central Asia Newswire. 15 қазан. <<http://www.universalnewswires.com/centralasia/viewstory.aspx?id=2015>>
- . 2011. 'New Kazakh Law Regulates Private Security Industry and Weaponry.' Central Asia Newswire. 19 қаңтар. <<http://www.universalnewswires.com/centralasia/viewstory.aspx?id=2992>>
- Gabchenko, Aleksandr. 2001. «Дыхание смерти». *Новости Недели* (Алматы), № 32. 15 тамыз.
- Hug, Adam. 2011. *Kazakhstan at a Crossroads*. Лондон: Сыртқы саясат орталығы (Foreign Policy Centre). Сәуір. <<http://fpc.org.uk/fsblob/1334.pdf>>
- Jane's World Armies. 2010. 'Kazakhstan.' Беркшир: IHS Global Limited. 5 қараша.
- Karp, Aaron, нұс. 2010. *The Politics of Destroying Surplus Small Arms: Inconspicuous Disarmament*. Нью-Йорк және Женева: Рутлэджд және Атты қаруына шолу.
- Kazakhstan Today*. 2001a. «В Карагандинской области близ Балхаша горит артиллерийский арсенал казахстанской армии». 9 тамыз. <<http://news.gazeta.kz/art.asp?aid=148944>>
- . 2001b. «Пожар не прекратится, пока не уничтожит весь запас снарядов, хранящихся на военных складах близ Балхаша - Министр обороны Республики Казахстан». 10 тамыз. <<http://news.gazeta.kz/art.asp?aid=148968>>
- . 2001c. «Совещание силовых ведомств в Балхаше определило направления работ по ликвидации пожара на военных складах». 10 тамыз. <<http://news.gazeta.kz/art.asp?aid=148962>>
- . 2001d. «Пожар на военных складах близ Балхаша прекратился – Управление по чрезвычайным ситуациям Балхаша». 14 тамыз. <<http://news.gazeta.kz/art.asp?aid=149018>>
- . 2002. «ВСУ МВД РК продолжает следствие по факту пожара на военном складе в Токрау». 18 қаңтар. <<http://news.gazeta.kz/art.asp?aid=153526>>
- . 2003. «Полиция Алматы изъяла у жителя ВКО газовый пистолет, переделанный для стрельбы боевыми патронами». 8 қазан. <<http://news.gazeta.kz/art.asp?aid=175341>>
- . 2009a. «В ЮКО задержан подросток, ранивший в уличной стрельбе трех человек». 24 ақпан. <<http://www.kt.kz/?lang=rus&uin=1133168020&chapter=1153478270>>

- 2009b. «При пожаре на военных складах в Арыси два человека погибли, двое пропали без вести и 16 человек получили травмы». 21 наурыз.
<<http://www.kt.kz/?lang=rus&uin=1133168944&chapter=1153480922>>
 - 2009c. «Территория ТОО "НПО "Казарсенал", где произошли взрывы боеприпасов, находится вне юрисдикции Минобороны РК – пресс-служба МО РК». 21 наурыз.
<<http://www.kt.kz/?lang=rus&uin=1133168944&chapter=1153480933>>
 - 2009d. «Министр по ЧС РК наградил отличившихся при тушении пожара на ТОО "НПО "Арсенал" в Арыси». 2 сәуір.
<<http://www.kt.kz/?lang=rus&uin=1133168020&chapter=1153478270>>
 - 2009e. «В Алматинской области в районе полигона погранвойск горит склад боеприпасов». 8 маусым.
<<http://www.kz-today.kz/?lang=rus&uin=1133168944&chapter=1153488540>>
 - 2009f. «В Карагандинской области двое военнослужащих ранены в результате взрыва гранаты». 17 маусым.
<<http://www.kt.kz/?lang=rus&uin=1133168944&chapter=1153489475>>
 - 2010a. «Фактов поступления огнестрельного оружия из Кыргызстана в Казахстан нет – МВД РК». 26 сәуір. <<http://www.kt.kz/?lang=rus&uin=1133168020&chapter=1153515634>>
 - 2010b. «В Алматы убит топ-менеджер компании "АтырауМунайГаз"». 18 мамыр. <<http://www.kt.kz/?lang=rus&uin=1133168020&chapter=1153515634>>
 - 2010c. «В Жамбылской области задержан житель Кыргызстана с арсеналом оружия». 30 маусым. <<http://www.kt.kz/?lang=rus&uin=1133168020&chapter=1153520559>>
- Koemets, Yelena, Olga Kolokolova, and Gulmira Kenzhegaliyeva. 2010. «Варварский отстрел». *Караван* (Алматы). 30 шілде. <<http://www.caravan.kz/article/6079>>
- КТК (Қазақстан). 2009a. «Количество жертв трагедии в Арыси возросло до четырех человек». 20 мамыр. <<http://www.ktk.kz/ru/news/video/2009/5/20/4182>>
- 2009b. «Военная прокуратура нашла виновника взрыва на складе боеприпасов в Алматинской области». 19 маусым. <<http://www.ktk.kz/ru/news/video/2009/6/19/4544>>
- Kutsay, Igor. 2010. «Тайна громкого побега». *Караван* (Алматы). 12 қараша.
<<http://www.caravan.kz/article/7464>>
- Lillis, Joanna. 2011a. 'Kazakhstan: Puzzling Blasts Stir Fears of Islamic Radicalism.' *EurasiaNet'* атпалық шолуы. 8 маусым. <<http://www.eurasianet.org/node/63648>>
- 2011b. 'Kazakhstan: Experts Give Astana Mixed Review on OSCE Chairmanship.' *EurasiaNet*. 13 қаңтар. <<http://www.eurasianet.org/node/62707>>
 - 2011c. 'Kazakhstan: Nazarbayev Landslide Fails to Win over Foreign Observers.' *EurasiaNet*. 4 сәуір. <<http://www.eurasianet.org/node/63221>>
 - 2011d. 'Kazakhstan: Astana Confronts Extremist Threat.' *EurasiaNet'* атпалық шолуы. 6 қыркүйек. <<http://www.eurasianet.org/node/63221>>
- MacFarlane, S. Neil and Stina Torjesen. 2004. *Small Arms in Kyrgyzstan: A Small Arms Anomaly in Central Asia?* № 12 мерзімді емес мақала. Женева: Атыс қаруына шолу. Ақпан.
- NAMSA (НАТО-ның Техникалық қызмет көрсету және қамтамасыз ету жөніндегі ұйымы). 2007. *TDY Report: Kazakhstan*. Ішкі саяхат туралы есеп. 8–12 қазан.
- NISAT (Атыс қаруының таралуына қарсы норвегиялық бастама (Norwegian Initiative on Small Arms Transfers)), күні берілмеген, Веб-сайты: <<http://www.prio.no/nisat>>

- Omeliicheva, Mariya. 2011. *Counterterrorism Policies in Central Asia*. Нью-Йорк: Рутлэдж.
- POA-ISS (БҮҮ-ның іс-әрекеттер бағдарламасын іске асыруды қолдау жүйесі (Programme of Action Implementation Support System)). 2010. 'Country Profiles: Kazakhstan.' <<http://www.poa-iss.org/CountryProfiles/CountryProfileInfo.aspx?Col=100&pos=1000>>
- Shemratov, Danil. 2010. «Стрельба в Шымкенте». *Караван (Алматы)*. 9 сәуір. <<http://www.caravan.kz/article/4560>>
- Torjesen, Stina, Christina Wille, and S. Neil MacFarlane. 2005. *Tajikistan's Road to Stability: Reduction in Small Arms Proliferation and Remaining Challenges*. № 17 мерзімді емес мақала. Женева: Атыс қаруына шолу. Қараша.
- UNODA (Біріккен Ұлттар Ұйымының Қарусыздану мәселелері бойынша басқармасы (United Nations Office for Disarmament Affairs)), күні көрсетілмеген, Әдеттегі қару-жарақ регистрі (Register of Conventional Arms). Кестелерге енгізілген деректер NISAT ұйымынан алынған.
- van Dijk, Jan, John van Kesteren, and Paul Smit. 2007. *Criminal Victimisation in International Perspective*. Таага: Зерттеу және документтеу орталығы.
- Vesti.kz. 2010. «МВД Казахстана предложило изменить закон об охранной деятельности». 27 мамыр. <<http://vesti.kz/society/51999/>>
- von Gumpfenberg, Marie-Carin. 2007. *Kazakhstan — Challenges to the Booming Petro-Economy: FAST Country Risk Profile Kazakhstan*. Жұмыс баяндамасы 2. Берн: SwissPeace. <<http://www.isn.ethz.ch/isn/Digital-Library/Publications/Detail/?ots591=0c54e3b3-1e9c-be1e-2c24-a6a8c7060233&lng=en&id=39299>>
- Wołowska, Anna. 2004. *Kazakhstan: The Regional Success Story*. Варшава: Шығыс зерттеулері орталығы. <http://www.osw.waw.pl/sites/default/files/PRACE_15.pdf>
- АЕ/АР (Азат Еуропа/Азаттық радиосы). 2005. 'Kazakh Opposition Figure's Death Ruled Suicide.' 5 қараша. <<http://www.rferl.org/content/article/1063345.html>>
- . 2006a. 'Kazakhstan: Authorities Say Suspects Confess to Killing Sarsenbaev.' 20 ақпан. <<http://www.rferl.org/content/article/1065973.html>>
- . 2006b. 'Kazakhstan: Authorities Insist Personal Enmity Behind Sarsenbaev's Murder.' 27 ақпан. <<http://www.rferl.org/content/article/1066199.html>>
- . 2007. 'Kazakhstan: Deadly Melee Leaves Unanswered Questions.' 2 сәуір. <<http://www.rferl.org/content/article/1075642.html>>
- . 2008. 'Kazakhstan: Two Years Later, Opposition Leader's Murder Still Casts Long Shadow.' 13 ақпан. <<http://www.rferl.org/content/article/1079473.html>>
- . 2011. 'Voice of Kazakh Protest Gaining Strength.' 15 маусым. <http://www.rferl.org/content/voice_of_kazakh_protest_gaining_strength/24236057.html>
- Азаттық радиосы (АЕ/АР-ның қазақша қызметі). 2011. «Қазақстандағы қылмыскерлердің көбі жұмыссыздар». 29 қыркүйек. <http://rus.azattyq.org/content/criminal_unemployment_kazakhstan/24343521.html>
- АҚШМД (Америка Құрама Штаттары Мемлекеттік департаменті) 2010. *International Religious Freedom Report 2010: Қазақстан*. 17 қараша. <<http://www.state.gov/g/drl/rls/irf/2010/148793.htm>>
- Антончева, Светлана. 2011. 'Kazakhs Start Criminal Probe into Use of Force during Riots.' Bloomberg. 29 желтоқсан. <<http://www.bloomberg.com/news/2011-12-29/kazakhs-start-criminal-probe-into-use-of-force-during-riots-1-.html>>

- Атыс қаруына шолу. 2007. 'Annexe 4: The Largest Civilian Firearms Arsenals for 178 Countries.'
<<http://www.smallarmssurvey.org/fileadmin/docs/A-Yearbook/2007/en/Small-Arms-Survey-2007-Chapter-02-annexe-4-EN.pdf>>
- . 2011. 'Unplanned Explosions at Munitions Sites.' 2 қараша. Женева: Атыс қаруына шолу.
<<http://www.smallarmssurvey.org/weapons-and-markets/stockpiles/unplanned-explosions-at-munitions-sites.html>>
- Ахметова, Альбина. 2008. «Огонь, батарея!» *Литер* (Алматы). 16 қазан.
- Баекенов, Булат. 2004. «Не частный вопрос о частном детективе». *Казахстанская правда* (Астана). 23 маусым. <http://www.kazpravda.kz/rus/obshtestvo/230604_ne_chastnij_vopros_o_chastnom_detektive.html>
- Барабанов, Михаил. 2008. «Оборонная промышленность Казахстана». *Экспорт вооружений*. Мамыр-Маусым, бб. 28–35.
- Бендицкий, Геннадий. 2011. «Убойная сила». *Время* (Алматы). 7 сәуір.
<<http://www.time.kz/index.php?module=news&newsid=20955>>
- БП (Қазақстан Республикасының Бас прокуратурасы). 2011а. Құқықтық статистика және арнайы есепке алу жөніндегі комитеттің дерекқоры. <<http://www.pravstat.kz>>
- . 2011б. «Анализ состояния борьбы с преступностью в стране за 6 месяцев 2011 года». 11 шілде. <http://www.pravstat.prokuror.kz/rus/bm/analitik_inf/analit_inf>
- Бурнашев, Рустам and Черных, Ирина. 2010. *Military Building and Control of Light and Small Arms*. Басылмаған қосымша материал. Женева: Атыс қаруына шолу.
- БҰҰ (Біріккен Ұлттар Ұйымы). 2010. *Millennium Development Goals in Kazakhstan*. <http://www.un.kz/userfiles/1006_oon_mdgr2010_eng.zip>
- БҰҰ-ның сауда дерекқоры (UN Comtrade) (Біріккен Ұлттар Ұйымының тауарлар саудасы статистикасының дерекқоры (United Nations Commodity Trade Statistics Database)), күні берілмеген «БҰҰ-ның сауда дерекқоры» (UN Comtrade).
<<http://comtrade.un.org/db/default.aspx>>
- БҰҰДБ (Біріккен Ұлттар Ұйымының Даму бағдарламасы). 2010. *Human Development Index and Its Components*. <http://hdr.undp.org/en/media/HDR_2010_EN_Tables_rev.xls>
- БҰҰЕКБ (Біріккен ұлттар ұйымының Есірткі мен қылмыс бойынша басқармасы (United Nations Office on Drugs and Crime)). 2008. *Illicit Drug Trends in Central Asia*. Ташкент: БҰҰЕКБ (UNODC) Орталық Азиядағы аймақтық бөлімшесі. Сәуір. <http://www.unodc.org/documents/regional/central-asia/Illicit%20Drug%20Trends_Central%20Asia-final.pdf>
- . күні көрсетілмеген, 'Total Police Personnel at the National Level.' <http://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/Crime-statistics/Criminal_Justice_Resources.xls>
- Васильева, Кира. 2010. «Великий стрелковый путь». *Новое время*. № 6, 22 ақпан.
<<http://newtimes.ru/articles/detail/15951/>>
- Васильева, Наталья. 2002. «Служба, которая нас охраняет». *Казахстанская правда* (Астана). 19 қазан. <http://www.kazpravda.kz/rus/obshtestvo/sluzhba_kotoraja_nas_ohranjaet.html>
- Выборнова, Галина. 2011. «Обыкновенный джихад». *Время* (Алматы). 24 наурыз.
<<http://www.time.kz/index.php?module=news&newsid=20724>>
- Джалилов, Адиль. 2001. «Причины пожара на армейских складах будут установлены не раньше чем через год.» *Панорама* (Алматы). № 34. 7 қыркүйек.

- Джани, Феруза. 2007. «Нападения на дома этнических курдов в Казахстане продолжают». Агентство новостей «Фергана». 19 қараша. <<http://www.fergananews.com/article.php?id=5479>>
- Дмитропавленко, В.Н., и др., 2010. «Утилизация источников радиоактивного заражения на бывшем военном складе в поселении Токырау». *Актуальные проблемы радиоэкологии Казахстана*, 2 бас., бб. 475–90.
- Дүниежүзілік банк. 2011. 'Data and Statistics for Kazakhstan.' 2011 жылғы қыркүйек айында алынған.
<<http://www.worldbank.org/kz/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/ECAEXT/KAZAKHSTANEXTN/0,,contentMDK:20212143~menuPK:361895~pagePK:1497618~piPK:217854~theSitePK:361869,00.html>>
- ЕҚЫҰ (Еуропадағы қауіпсіздік және ынтымақтастық ұйымы). 2005. *Report on the OSCE Initial Assessment Visit on SALW and Conventional Ammunition to Kazakhstan, 2005 жылғы 6–10 маусым*. Құжат №. FSC.GAL/68/05. 30 маусым.
- . 2010. 'Astana Declaration Adopted at OSCE Summit Charts Way Forward.' Пресс-релиз. 2 желтоқсан. <http://summit2010.osce.org/en/press_release/node/491>
- . 2011. 'Reforms Necessary for Holding Democratic Elections in Kazakhstan Have Yet to Materialize, Observers Say.' Пресс-релиз. 4 сәуір. <<http://www.osce.org/odihr/76349>>
- Женева Декларациясының Секретариаты (Geneva Declaration Secretariat). 2011. *Global Burden of Armed Violence 2011: Lethal Encounters*. Кэмбридж: Кэмбридж университетінің баспасы. <<http://www.genevadeclaration.org/measurability/global-burden-of-armed-violence/global-burden-of-armed-violence-2011.html>>
- ИА (Интернешнл Алерт). 2004. *Small Arms Control in Central Asia*. Еуразия сериясы № 4. <http://undpbangladesh.academia.edu/MPage/Papers/522295/Small_Arms_in_Central_Asia>
- Интерфакс-Қазақстан. 2011. 'Eight People Freed during Special Operation in Balkhash Prison.' 11 шілде. <http://www.interfax.kz/?lang=eng&int_id=in_focus&news_id=669>
- Исабеков, Ризабек. 2008. «Откуда патроны? Из лесу, вестимо!» *Караван* (Алматы). 7 наурыз. <<http://www.caravan.kz/article/8926/>>
- ИТАР-ТАСС. 2001. «Взрывы на складах боеприпасов в Карагандинской области прекратились, однако пожар не затухает уже третий день». 11 тамыз.
- . 2003. «Один человек погиб, четверо других получили ранения при взрыве на одном из военных баз в центральном Казахстане». 5 қараша.
- ІМ (Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігі). 2004. № 187 бұйрығы. 25 наурыз. <http://www.mvd.kz/index.php?p=razdel_more&id5=187&id1=3>
- . 2010a. 'From 12 to 16 April 2010, the Ministry of Internal Affairs Conducted Operative and Preventive Operation "Karu-2010."' <http://www.mvd.kz/eng/index.php?p=razdel_more&id5=6121&id1=5>
- . 2010b. «Сұрақтар мен жауаптар». <http://www.mvd.kz/index.php?p=conf_group&id_group=73&lang=1&n=2>
- . 2010c. Ресми веб-сайт. <<http://www.mvd.kz/>>
- . 2010d. «Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігі баспасөз қызметінің басшысы, К. Жұмановтың апталық баспасөз маслихатында сөйлеген сөзі». 27 қаңтар. <http://www.mvd.kz/index.php?p=razdel_more&id5=5150&id1=5>

- 2010е. «Ұйымдасқан қылмыстық топтардың 650-ден астам мүшесі жауапқа тартылып, әртүрлі қылмыстары үшін сотталды». <http://www.mvd.kz/index.php?p=razdel_more&id5=7559&id1=5>
- 2011. «Полиция қызметкерлерін өлтірген күдіктілер Ақтөбе облысында залалсыздандырылды». 11 шілде. <<http://www.mvd.kz/index.php?p=razdel&id1=5&year=2011&month=7&day=11>>
- Кедров, Илья. 2010. «Израильско-казахстанские «Грады» и «Ураганы». *Военно-Промышленный Курьер* (Мәскеу). № 23 (339). 16 маусым. <<http://vpk-news.ru/articles/6697>>
- Кенжегалиева, Гульмира. 2007. «От корабля до пистолета». *Караван* (Алматы). 28 қыркүйек. <<http://www.caravan.kz/article/7767>>
- Кенжетаяв, Марат. 2002. 'Kazakhstan's Military–Technical Cooperation with Foreign States: Current Status, Structure and Prospects.' *Moscow Defense Brief*, № 1. <<http://mdb.cast.ru/mdb/1-2002/at/kmtcfs/>>
- Коновалов, Алексей. 2009. «Грохотало, как на войне...»...'. *Время* (Алматы). 10 маусым. <<http://www.time.kz/index.php?newsid=10868>>
- Куликов, Андрей. 2008. «Арсенал – транзитом. Умелец из Казахстана снабжал оружием преступников». *Российская газета* (Мәскеу). 3 сәуір. <<http://www.rg.ru/2008/04/03/reg-saratov/oruzhie.html>>
- Кылым Шамы (Адам құқықтарын қорғау орталығы (Centre for Protection of Human Rights)). 2011. *Results of Documenting of Data on the Seized/Distributed Firearms, Military Hardware, and Ammunition during Mass Riots in the South of the Kyrgyz Republic*. Бішкек: Кылым Шамы.
- ҚазАқпарат. 2006. «Комиссия Министерства обороны РК расследует взрывы в Балхаше». 20 ақпан. <<http://www.inform.kz/rus/article/146822>>
- 2009. «Программа утилизации боеприпасов будет скорректирована с учетом повышения безопасности - глава оборонного ведомства РК». 26 наурыз. <<http://www.inform.kz/rus/article/232149>>
- 2010. «В аэропорту Караганды задержана гражданка, пытавшаяся провести заряженный пистолет». 16 шілде. <<http://www.inform.kz/rus/article/2287006>>
- ҚазТАГ. 2009. «Никто из жителей поселка Караой Алматинской области при взрывах не пострадал». 9 маусым. <<http://www.today.kz/ru/news/kazakhstan/2009-06-09/vzriv5>>
- 2010. «Казахстан совместно с Израилем намерен производить стрелковую установку нового поколения "WAVE 300 – Толкын"». 27 мамыр. <<http://www.zonakz.net/articles/4print.php?artid=29559>>
- ҚМ (Қазақстан Республикасы Қорғаныс министрлігі). 2009. *Қорғаныс министрлігінің тауарларды, жұмыстарды және қызметтерді мемлекеттік сатып алудың жылдық жоспары*. Астана: Қазақстан Республика Қарулы күштерінің логистикалық қолдау көрсету департаменті. <http://www.mto.kz/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=48&Itemid=74>
- Қорамсақ, күні берілмеген, «Ассоциация Қорамсақ: Члены Ассоциации». 2011 жылғы желтоқсан айында алынған. <http://www.mto.kz/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=48&Itemid=74>
- ҚР (Қазақстан Республикасы). 1997. Қылмыстық кодекс. <http://www.zakon.kz/static/ugolovnyy_kodeks.html>

- 1998. N 339 Жекелеген қару түрлерінің айналымына мемлекеттік бақылау жасау туралы заң. 30 желтоқсанда қабылданған.
- 1999. N 349-1 Мемлекеттік құпиялар туралы заң. 15 наурызда қабылданған.
- 2000а. Қару мен оның патрондары айналымының ережелері. Қазақстан Республикасы үкіметінің N1176 қаулысымен қабылданған. 3 тамызда қабылданған.
- 2000б. N 85 Күзет қызметі туралы заң (өзгертулермен). 19 қазанда қабылданған.
- 2001. Әкімшілік құқық бұзушылық кодексі (өзгертулермен). 30 қаңтарда қабылданған. <http://www.egov.kz/wps/portal/Content?contentPath=/library2/1_kazakhstan/kr/zakony%20rk/article/kodexy%20rk>
- 2003. Постановление Правительства Республики Казахстан N 163 «Об утверждении норм и перечня оружия и специальных средств, которые имеют право применять сотрудники финансовой полиции» 17 ақпанда қабылданған. <http://kazakhstan.news-city.info/docs/systems/dok_ieqkjb.htm>
- 2004. Жауынгерлік қол атыс қаруы мен оның патрондарын жасау, өндіру, жөндеу, сату, сатып алу, экспонатқа қою жөніндегі қызметті лицензиялаудың кейбір мәселелері туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің N 635 қаулысы. 8 маусымда қабылданған.
- 2005. *Report on the Implementation of the UN Programme of Action*. <<http://www.poa-iss.org/CASACountryProfile/PoANationalReports/2005@100@KazakhstanEnglish.pdf>>
- 2006. *Report on the Implementation of the UN Programme of Action*. <<http://www.poa-iss.org/CASACountryProfile/PoANationalReports/2006@100@kazakhstan%20%28E%29.pdf>>
- 2007а. N 214-III Лицензиялау туралы заң. 11 қаңтарда қабылданған. <<http://www.zakon.kz/141150-zakon-respubliki-kazakhstan-ot-11.html>>
- 2007б. Заңсыз сақталған атыс қаруын, оқ-дәріні және жарылғыш заттарды азаматтардың ерікті түрде өтемді тапсыру ережесін бекіту туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің N 1299 қаулысы. 26 желтоқсанда қабылданған.
- 2007с. Қазақстан Республикасы Президентінің N 299 өкімімен бекітілген Қазақстан Республикасының әскери доктринасы. 21 наурыз.
- 2008. *National Report on the Implementation of the UN Small Arms Programme of Action*. <<http://www.poa-iss.org/CountryProfiles/CountryProfileInfo.aspx?Col=100&pos=1000>>
- 2009. «Қазақстанның индустриялық-технологиялық дамуы – біздің ортақ болашағымыз үшін». Президент Нұрсұлтан Назарбаевтің сөйлеген сөзі. 15 мамыр. <http://www.akorda.kz/ru/speeches/summit_conference_sittings_meetings/v_stwplenie_prezidenta_rk_predsedatelya_ndp_hyp_otan>
- 2010а. *National Report on the Implementation of the UN Small Arms Programme of Action*. <<http://www.poa-iss.org/CASACountryProfile/PoANationalReports/2010@100@PoA-Kazakhstan-2010-E.pdf>>
- 2010б. Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ету саласында ішкі істер органдарының қызметін жетілдіру мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы N 372-IV заңы. 29 желтоқсанда қабылданған.
- 2010с. Атыс қаруын алып жүру, сақтау және оны пайдалану құқығы берілген кеден органдары лауазымды адамдарының санаттарын, кеден органдарының лауазымды адамдары қолданатын арнаулы құралдардың және атыс қаруы мен оқ-дәрі түрлерінің

- тізбелерін бекіту туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің N 1014 Қаулысы. 2 қазанда қабылданған.
- . 2011а. *Қазақстан Республикасы Қорғаныс министрлігінен сұратылған ақпаратты беретін Женевадағы Қазақстанның тұрақты өкілдігінен «Атыс қаруына шолу» ұйымына арналған хат.* 10 қаңтар.
- . 2011б. «Орталық атқарушы және өзге де мемлекеттік органдар». <<http://ru.government.kz/structure/org>>
- . 2011с. «2010–2011 жылдардағы Қазақстан Республикасының Шанхай ынтымақтастық ұйымына төрағалығы». <<http://www.sco2011.kz/en/2011/>>
- ҚР-П (Қырғыз Республикасының Президенті) 2011. «Президент Роза Отунбаева дала конкретные поручения по обеспечению общественной безопасности и укреплению госграниц». 1 ақпан. <<http://www.president.kg/ru/posts/4d6cf5527d5d2e720d0007fo>>
- Медникова, Ирина и Богатик, Александр. 2011. 2011. 'Aktobe Situation Raises Concerns of Radicalism, Terror.' *Central Asia Online*. 11 шілде. <http://centralasiaonline.com/cocoon/caii/xhtml/en_GB/features/caii/features/main/2011/07/11/feature-02>
- Молдабаев, Дулат. 2010. «В мае КАДЕХ расцветет, или Перспективы отечественной «оборонки»». *Казахстанская правда* (Астана). 20 қаңтар. <<http://www.kazpravda.kz/c/1263933918>>
- Новицкая, Лариса. 2009. «Бардак в квадрате». *ОКО* (Астана). 4 қыркүйек. <<http://oko.kz/archive/2006/index.php?cont=long&id=1517&year=2009&today=04&month=09>>
- Нурсейтова, Торғын. 2011. «Возможна ли в Казахстане подготовка террористов-смертников?» *ҚазТАГ жаңалықтар агенттігі*. 28 ақпан. <<http://www.kaztag.kz/ru/interviews/45449>>
- Парпура, Оксана. 2010. «Поддерживаем отечественного производителя». Астана: Қазақстан Республика Қорғаныс министрлігі. 26 қаңтар. <http://www.mod.gov.kz/mod-ru/index.php?option=com_content&view=article&id=346:2010-02-12-12-11-33&catid=52:2009-06-26-00-57-43&Itemid=41>
- Первый канал (Ресей Федерациясы). 2001. «В Казахстане продолжает гореть самый большой в республике склад боеприпасов». 9 тамыз. <<http://www.1tv.ru/news/techno/113501>>
- СА (Қазақстан Республикасы Статистика агенттігі). 2011. 2011 жылғы 1 қазанда алынған. <<http://www.stat.kz>>
- Сайдуллин, Ринат. 2007а. «Казахстан: Кто выиграл «Третью чеченскую войну»?» *Агентство новостей «Фергана»*. 19 қараша. <<http://www.fergananews.com/article.php?id=5476>>
- . 2007б. «Южный Казахстан: Криминальный конфликт вылился в погромы и поджоги в поселках, где проживают этнические курды». *Агентство новостей «Фергана»*. 5 қараша. <<http://www.fergananews.com/article.php?id=5452>>
- СББИ (IWPR) (Соғыс пен бейбітшілікті баяндау институты (Institute for War & Peace Reporting)). 2007. 'Kazakhstan: Ethnic Clash a Worrying Sign.' *Reporting Central Asia*, бас. 517. 24 қараша. <<http://iwpr.net/report-news/kazakhstan-ethnic-clash-worrying-sign>>
- Северный, Владимир. 2008. «Трансформаторы армии». *Мегаполис* (Алматы), № 28 (393). 21 шілде. <http://megapolis.kz/ru/art/Transformatori_armii>
- . 2009. «Боевая тревога-2». *Мегаполис* (Алматы). 22 маусым. <http://megapolis.kz/art/Boevaya_trevoga2>

- СІМ (Қазақстан Республикасы Сыртқы істер министрлігі). 2010. «Заявление Министерства иностранных дел Республики Казахстан по ситуации в Кыргызской Республике». 19 мамыр. <<http://portal.mfa.kz/portal/page/portal/mfa/ru/content/press/statement/2010>>
- . 2011. 'Kazakhstan and International Organizations: Cooperation between Kazakhstan and the OIC.' 2 маусым. <<http://portal.mfa.kz/portal/page/portal/mfa/en/content/policy/organizations/OIC>>
- Ташимов, Тулкин. 2010. «Сильные станут сильнее». *Эксперт Казахстан* (Алматы). № 48 (279). 6 желтоқсан. <<http://expert.ru/kazakhstan/2010/48/silnyie-stanut-silnee/>>
- ТЖМ (Қазақстан Республикасы Төтенше жағдай министрлігі). 2009а. «21.03.2009 ж. жедел жағдайы». 21 наурыз. <<http://www.emer.kz/conditions/archiv/detail.php?ID=4158>>
- . 2009б. «Жарылғыш құралдардың жарылуы». 9 маусым. <<http://www.emer.kz/conditions/archiv/detail.php?ID=4996>>
- ХДТ (Халықаралық дағдарыс тобы). 2010. *The Pogroms in Kyrgyzstan*. Азиялық баяндама № 193. 23 тамыз. Бішкек және Брюссель: ХДТ. <<http://www.crisisgroup.org/en/regions/asia/central-asia/kyrgyzstan/193-the-pogroms-in-kyrgyzstan.aspx>>
- . 2011. *Central Asia: Decay and Decline*. Азиялық баяндама № 201. Бішкек және Брюссель: ХДТ. 3 ақпан. <<http://www.crisisgroup.org/~media/Files/asia/central-asia/201%20Central%20Asia%20-%20Decay%20and%20Decline.pdf>>
- Холтом, Пол. 2010. *Arms Transfers to Europe and Central Asia*. Қосымша материал. Стокгольм: Стокгольмдағы әлем проблемаларын зерттеу халықаралық институты (Stockholm International Peace Research Institute). Ақпан. <<http://www.unidir.org/pdf/activites/pdf7-act508.pdf>>
- ХСЗИ (IISS) (Халықаралық стратегиялық зерттеулер институты (International Institute of Strategic Studies)). 2010. *Military Balance*. Лондон: Рутлэджд.
- ЦИОМ (Қоғамдық пікірді зерттеу орталығы). 2010. *Опрос 1500 репрезентативных семей в Казахстане*. Алматы: ЦИОМ.
- Чеботарев, Андрей. 2010. *Analysis of Small Arms Circulation in Kazakhstan*. Басылмаған қосымша материал. Женева: Атыс қаруына шолу.
- Чернявская, Юлия. 2010. «Вышел... и снова зашел». *Мегаполис* (Алматы). № 6 (467). 22 ақпан. <http://megapolis.kz/art/Vishel_i_snova_zashyol>
- ЭРА-ТВ (Қазақстан). 2009. «По следам взрыва в Караой». 9 маусым. <<http://www.newsfactory.kz/42748.html>>
- ЮНИСЕФ. 2011. 'TransMONEE 2011 Database.' Женева: ЮНИСЕФ-тің Орталық және Шығыс Еуропа мен Тәуелсіз мемлекеттер достастығы елдеріндегі аймақтық бөлімшесі. Мамыр. <http://www.transmonee.org/downloads/EN/2011/tables_TransMonee_2011.xls>

Басылымдар тізімі

Тақырыптық баяндамалар

- 1 *Re-Armament in Sierra Leone: One Year After the Lomé Peace Agreement*, Eric Berman, Желтоқсан, 2000
- 2 *Removing Small Arms from Society: A Review of Weapons Collection and Destruction Programmes*, Sami Faltas, Glenn McDonald, and Camilla Waszink, Шілде, 2001
- 3 *Legal Controls on Small Arms and Light Weapons in Southeast Asia*, Katherine Kramer (Nonviolence International Southeast Asia ұйымымен бірге), Шілде, 2001
- 4 *Shining a Light on Small Arms Exports: The Record of State Transparency*, Maria Haug, Martin Langvandslien, Lora Lumpe, and Nic Marsh (NISAT ұйымымен бірге), Қаңтар, 2002
- 5 *Stray Bullets: The Impact of Small Arms Misuse in Central America*, William Godnick, Robert Muggah and Camilla Waszink, Қараша, 2002
- 6 *Politics from the Barrel of a Gun: Small Arms Proliferation and Conflict in the Republic of Georgia*, Spyros Demetriou, Қараша, 2002
- 7 *Making Global Public Policy: The Case of Small Arms and Light Weapons*, Edward Laurance and Rachel Stohl, Желтоқсан, 2002
- 8 *Small Arms in the Pacific*, Philip Alpers and Conor Twyford, Наурыз, 2003
- 9 *Demand, Stockpiles, and Social Controls: Small Arms in Yemen*, Derek B. Miller, Мамыр, 2003
- 10 *Beyond the Kalashnikov: Small Arms Production, Exports, and Stockpiles in the Russian Federation*, Maxim Pyadushkin, Maria Haug and Anna Matveeva, Тамыз, 2003
- 11 *In the Shadow of a Cease-fire: The Impacts of Small Arms Availability and Misuse in Sri Lanka*, Chris Smith, Қазан, 2003
- 12 *Small Arms in Kyrgyzstan: Post-revolutionary Proliferation*, S. Neil MacFarlane and Stina Torjesen, Наурыз, 2007, ISBN 2-8288-0076-8, қырғыз және орыс тіліндегі нұсқалары да бар (бірінші басылғандағы аты: *Kyrgyzstan: A Small Arms Anomaly in Central Asia?*, S. Neil MacFarlane and Stina Torjesen, Ақпан, 2004)
- 13 *Small Arms and Light Weapons Production in Eastern, Central, and Southeast Europe*, Yudit Kiss, Қазан, 2004, ISBN 2-8288-0057-1
- 14 *Securing Haiti's Transition: Reviewing Human Insecurity and the Prospects for Disarmament, Demobilization, and Reintegration*, Robert Muggah, Қазан, 2005, түзетілген, ISBN 2-8288-0066-0
- 15 *Silencing Guns: Local Perspectives on Small Arms and Armed Violence in Rural South Pacific Islands Communities*, редакторлар: Emile LeBrun and Robert Muggah, Маусым, 2005, ISBN 2-8288-0064-4
- 16 *Behind a Veil of Secrecy: Military Small Arms and Light Weapons Production in Western Europe*, Reinhilde Weidacher, Қараша, 2005, ISBN 2-8288-0065-2
- 17 *Tajikistan's Road to Stability: Reduction in Small Arms Proliferation and Remaining Challenges*, Stina Torjesen, Christina Wille, and S. Neil MacFarlane, Қараша, 2005, ISBN 2-8288-0067-9

- 18 *Demanding Attention: Addressing the Dynamics of Small Arms Demand*, David Atwood, Anne-Kathrin Glatz, and Robert Muggah, Қаңтар, 2006, ISBN 2-8288-0069-5
- 19 *A Guide to the US Small Arms Market, Industry, and Exports, 1998–2004*, Tamar Gabelnick, Maria Haug, and Lora Lumpe, Қыркүйек, 2006, ISBN 2-8288-0071-7
- 20 *Small Arms, Armed Violence, and Insecurity in Nigeria: The Niger Delta in Perspective*, Jennifer M. Hazen, Jonas Horner, Желтоқсан, 2007, 2-8288-0090-3
- 21 *Crisis in Karamoja: Armed Violence and the Failure of Disarmament in Uganda’s Most Deprived Region*, James Bevan, Маусым, 2008, ISBN 2-8288-0094-6
- 22 *Blowback: Kenya’s Illicit Ammunition Problem in Turkana North District*, James Bevan, Маусым, 2008, ISBN 2-8288-0098-9
- 23 *Gangs of Central America: Causes, Costs, and Interventions*, Dennis Rodgers, Robert Muggah, and Chris Stevenson, Мамыр, 2009, ISBN 978-2-940415-13-7
- 24 *Arms in and around Mauritania: National and Regional Security Implications*, Stéphanie Pézard, Anne-Kathrin Glatz, Маусым, 2010, ISBN 978-2-940415-35-9 (француз тіліндегі нұсқасы да бар)
- 25 *Transparency Counts: Assessing State Reporting on Small Arms Transfers, 2001–08*, Jasna Lazarevic, Маусым, 2010, ISBN 978-2-940415-34-2
- 26 *Confronting the Don: The Political Economy of Gang Violence in Jamaica*, Glaister Leslie, Қараша, 2010, ISBN 978-2-940415-38-0
- 27 *Safer Stockpiles: Practitioners’ Experiences with Physical Security and Stockpile Management (PSSM) Assistance Programmes*, редактор: Benjamin King, Сәуір, 2011, ISBN 978-2-940415-54-0
- 28 *Analysis of National Reports: Implementation of the UN Programme of Action on Small Arms and the International Tracing Instrument in 2009–10*, Sarah Parker, Мамыр, 2011, ISBN 978-2-940415-55-7

Арнайы баяндамалар

- 1 *Humanitarianism Under Threat: The Humanitarian Impact of Small Arms and Light Weapons*, Robert Muggah and Eric Berman, БҰҰ мекеме аралық тұрақты комитетінің (UN Inter-Agency Standing Committee) атыс қаруы бақылау тобының тапсырысымен, Шілде, 2001
- 2 *Small Arms Availability, Trade, and Impacts in the Republic of Congo*, Spyros Demetriou, Robert Muggah, and Ian Biddle, Халықаралық көші-қон ұйымы және БҰҰ Даму бағдарламасы тапсырмасымен, Сәуір, 2002
- 3 *Kosovo and the Gun: A Baseline Assessment of Small Arms and Light Weapons in Kosovo*, Anna Khakee and Nicolas Florquin, Біріккен Ұлттар Ұйымының Даму бағдарламасының тапсырысымен, Маусым, 2003
- 4 *A Fragile Peace: Guns and Security in Post-conflict Macedonia*, Suzette R. Grillo, Wolf-Christian Paes, Hans Risser, and Shelly O. Stoneman, Біріккен Ұлттар Ұйымының Даму бағдарламасының тапсырысымен әзірленіп, Бонндағы халықаралық конверсия орталығы, Белградтағы SEESAC ұйымы және «Атыс қаруына шолу» ұйымы бірлесіп шығарылған, Маусым, 2004, ISBN 2-8288-0056-3

- 5 *Gun-running in Papua New Guinea: From Arrows to Assault Weapons in the Southern Highlands*, Philip Alpers, Маусым, 2005, ISBN 2-8288-0062-8
- 6 *La République Centrafricaine: Une étude de cas sur les armes légères et les conflits*, Eric G. Berman, БҰҰДМ-ның қаржылық көмегімен шығарылған, Маусым, 2006, ISBN 2-8288-0073-3
- 7 *Small Arms in Burundi: Disarming the Civilian Population in Peacetime (Les armes légères au Burundi: après la paix, le défi du désarmement civil)*, Stéphanie Pézard and Nicolas Florquin, UNDP–Burundi және Oxfam–NOVIB қолдауымен, ағылшын және француз тілінде Ligue Iteka ұйымымен бірлесіп шығарылған, Тамыз, 2007, ISBN 2-8288-0080-6, ISSN 1661-4453
- 8 *Quoi de neuf sur le front congolais? Evaluation de base sur la circulation des armes légères et de petit calibre en République du Congo*, par Robert Muggah et Ryan Nichols, publié avec le Programme des Nations Unies pour le Développement (PNUD)–République du Congo, décembre 2007, 2-8288-0089-X
- 9 *Small Arms in Rio de Janeiro: The Guns, the Buyback, and the Victims*, Pablo Dreyfus, Luis Eduardo Guedes, Ben Lessing, Antônio Rangel Bandeira, Marcelo de Sousa Nascimento, and Patricia Silveira Rivero, «Атыс қаруына шолу», Viva Rio және ISER ұйымдары жасаған зерттеу, Желтоқсан, 2008, ISBN 2-8288-0102-0
- 10 *Firearms-related Violence in Mozambique*, Мозамбик Ішкі істер министрлігі, Мозамбиктегі Халықаралық денсаулық сақтау ұйымы және «Атыс қаруына шолу» бірлесе шығарған, Маусым, 2009, ISBN 978-2-940415-14-4
- 11 *Small Arms Production in Brazil: Production, Trade, and Holdings*, Pablo Dreyfus, Benjamin Lessing, Marcelo de Sousa Nascimento, and Júlio Cesar Purcena, Viva Rio және ISER ұйымдарымен бірлесе шығарылған, Қыркүйек, 2010, ISBN 978-2-940415-40-3
- 12 *Timor-Leste Armed Violence Assessment Final Report*, редактор: Robert Muggah and Emile LeBrun, ActionAid, AusAID және «Атыс қаруына шолу» бірлесе шығарған, Қазан, 2010, ISBN 978-2-940415-43-4
- 13 *Significant Surpluses: Weapons and Ammunition Stockpiles in South-east Europe*, Pierre Gobinet, RASR бастамасын зерттеу жұмысы, Желтоқсан, 2011, ISBN 978-2-9700771-2-1

Кітаптар

- Armed and Aimless: Armed Groups, Guns, and Human Security in the ECOWAS Region*, редактор: Nicolas Florquin and Eric G. Berman, Мамыр, 2005, ISBN 2-8288-0063-6
- Armés mais désœuvrés: Groupes armés, armes légères et sécurité humaine dans la région de la CEDEAO*, редактор: Nicolas Florquin and Eric Berman, GRIP ұйымымен бірлесе шығарылған, Наурыз, 2006, ISBN 2-87291-023-9
- Targeting Ammunition: A Primer*, редактор: Stéphanie Pézard and Holger Anders, CICS, GRIP, SEESAC және Viva Rio ұйымдарымен бірге шығарылған, Маусым, 2006, ISBN 2-8288-0072-5
- No Refuge: The Crisis of Refugee Militarization in Africa*, редактор: Robert Muggah, BICC ұйымымен бірге шығарылған, Zed Books баспасында шығарылған, Шілде, 2006, ISBN 1-84277-789-0

- Conventional Ammunition in Surplus: A Reference Guide*, редактор: James Bevan, BICC, FAS, GRIP және SEESAC ұйымдарымен бірге шығарылған, Қаңтар, 2008, ISBN 2-8288-0092-X
- Afghanistan, Arms and Conflict: Armed groups, disarmament and security in a post-war society*, Michael Bhatia and Mark Sedra, Сәуір, 2008, Рутлэдж баспасында шығарылған, ISBN 978-0-415-45308-0
- Ammunition Tracing Kit: Protocols and Procedures for Recording Small-calibre Ammunition*, James Bevan әзірлеген, Маусым, 2008, ISBN 2-8288-0097-0
- Kit de Traçage des Munitions: Protocoles et Procédures de Signalement des Munitions de Petit Calibre*, James Bevan әзірлеген, GRIP ұйымымен бірге шығарылған, Маусым, 2008, ISBN 2-8288-0097-0
- The Central African Republic and Small Arms: A Regional Tinderbox*, Eric G. Berman, Louisa N. Lombard, Желтоқсан, 2008, ISBN 2-8288-0103-9
- La République Centrafricaine et les Armes Légères: Une Poudrière Régionale*, Eric G. Berman, Louisa N. Lombard, GRIP ұйымымен бірге шығарылған, Мамыр, 2009, ISBN 978-2-87291-027-4
- Security and Post-Conflict Reconstruction: Dealing with fighters in the aftermath of war*, редактор: Robert Muggah, Қаңтар, 2009, Рутлэдж баспасында шығарылған, ISBN 978-0-415-46054-5
- The Politics of Destroying Surplus Small Arms: Inconspicuous Disarmament*, редактор: Aaron Karp, Шілде, 2009, Рутлэдж баспасында шығарылған, ISBN 978-0-415-49461-8
- Primed and Purposeful: Armed Groups and Human Security Efforts in the Philippines*, Soliman M. Santos, Jr. and Paz Verdades M. Santos, Octavio A. Dinampo, Herman Joseph S. Kraft, Artha Kira R. Paredes, and Raymond Jose G. Quilop, South-South Network for Non-State Armed Group Engagement және «Атыс қаруына шолу» ұйымдары бірлесе шығарған, Сәуір, 2010, ISBN 978-2-940415-29-8

